

VIOLENȚA DOMESTICĂ ȘI CRIMINALITATEA FEMININĂ

**Studiul a fost realizat de Dr. Aurora Liiceanu, Dr. Doina Ștefana
Saucan, Drd. Mihai Ioan Micle, psihologi**

**Institutul Național de Criminologie
București
2004**

CUPRINS

VIOLENȚA DOMESTICĂ ȘI CRIMINALITATEA FEMININĂ

1. VIOLENȚA DOMESTICĂ – VD

1.1 INTRODUCERE

1.2 ÎNCADRARE TEORETICĂ ȘI CONCEPTUALIZARE

Proximitatea, acces și vulnerabilitate

Teoria rutinei și criminalitatea intimității interpersonale

1.3 DEFINIȚII OPERAȚIONALE ȘI ACCEPȚIUNI

1.4 DIMENSIUNI ALE VIOLENȚEI DOMESTICE: STATISTICI INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

Diferențe de gen

1.5 DIMENSIUNEA GENDER: CRIMINALITATEA MASCULINĂ ȘI CRIMINALITATEA FEMININĂ

Feminizarea VD

Criminalitatea feminină: neglijarea victimizării masculine

Cazul Kowalski și ciclul VD

1.6 FACTORI DE RISC AI VIOLENȚEI DOMESTICE

Individul violent

Familia și disfuncționalitățile ei

Contextul criminologic

1.7 CRIMINALIZARE ȘI VICTIMIZARE O FRONTIERĂ FLUIDĂ

2 FEMEIA „CRIMINAL” – DIMENSIUNI PSIHOSOCIALE

2.1 OMORUL - ANALIZĂ CONCEPTUALĂ

codul penal

2.2 FEMEILE AUTOARE ALE INFRAȚIUNII DE OMOR – STATISTICI

tablou general

omorul în cadrul intrafamiliar

2.3 PROFILUL PSIHOSOCIAL AL FEMEII „CRIMINAL” STUDIU DE CAZ TÂRGȘOR

profilul personalității criminale

obiective

metodologie:

- locul investigației (penitenciarul Târgșor)
- eșantionul de subiecți
- metodă : fișe criminologice, teste, chestionare, interviuri dirijate

rezultatele și discutarea lor

identitate socială

identitate criminală

profil psihologic

2.4 CONCLUZII

3 INTERVIUL: DEFINIȚIE ȘI CADRU TEORETIC

Atributele fundamentale ale cercetătorului

Abilitățile fundamentale ale intervievatorului

3.1 Studii de caz

studiu de caz 1

studiu de caz 2

3.2 CONCLUZII

1. VIOLENȚA DOMESTICĂ – VD

1.1 INTRODUCERE

Violența umană are nenumărate forme de manifestare. Securitatea personală este amenințată cotidian în diferite locuri și diferite circumstanțe: acasă sau în alte locuințe, la școală, la locul de muncă, în cursul desfășurării unor evenimente sportive, pe stradă. O clasificare generală ar urma distincția între spațiul privat și cel public – locuințe și spații publice - pe de o parte și combinația acestora: spațiul public-privat ca spații comune în clădiri rezidențiale.

Violența și frica de a fi victimizat afectează neîndoiește calitatea vieții oricărui individ, dar diferite grupuri – femeile, copiii și persoanele vârstnice – sunt de obicei considerate drept ținte predilecte ale actelor de violență.

Secretarul General al Consiliului Europei a lansat un proiect integrat, intitulat “Răspunsuri la violența cotidiană într-o societate democratică” (2002-2004) pentru a mobiliza resursele necesare confruntării cu acest fenomen îngrijorător, în vederea prevenirii și controlului. Ca urmare, o serie de publicații, documente și recomandări, dar și instrumente de lucru au fost realizate pentru a preveni și ameliora manifestările violenței.

Dintre acestea, “Violența împotriva femeilor: răspunsuri ale Consiliului Europei”, volum realizat de Sheila E.Henderson, cuprinde șase secțiuni referitoare la următoarele aspecte esențiale în abordarea violenței împotriva femeii: dezvoltarea înțelegerii violenței împotriva femeii (I); necesitatea unor politici și strategii la nivel internațional, național și local (II); tipurile de activități cerute: preventive, de protecție și servicii pentru victime (III-V); ceea ce s-a învățat până acum din activitatea Consiliului Europei în acest domeniu (VI); documente ale Consiliului Europei, relevante abordării violenței împotriva femeii (Appendix).

Cartea Sheilei E. Henderson este consistentă și coerentă, fiind focalizată pe femeia adultă și neacoperind alte aspecte cum ar fi cele referitoare

la copii, deși se recunoaște unanim faptul că violența împotriva femeii afectează profund copiii.

La noi, violența domestică¹ s-a impus datorită preocupării privind statutul femeii, criticilor aduse sexismului, manifestat în societatea românească în diferite domenii ale vieții politice, sociale și culturale. Secundar, ea a inclus și problemele legate de statutul copilului, de problematica socială a copilului – abandon, copii străzii, absenteism școlar, abuzul și exploatarea copilului, situația copilului instituționalizat, drogurile etc. -, conturând un conținut în care femeile și copiii se reunesc în mod predilect în categoria victimelor.

Cu toate eforturile de a asigura un climat de egalitate între sexe în sfera publică, o privire mai atentă asupra familiei, relațiilor intrafamiliale și a relațiilor în cuplu, a evidențiat contraste și realități disfuncționale. Presiunile către modernizarea și democratizarea relațiilor intrafamiliale au dus, în mod paradoxal, la supraîncărcarea femeii și la criminalizarea ei în raport cu statutul parental. Unii autori² conchid, în urma “analizei structurilor actuale de protecție a copilului, modurilor lor de funcționare și intervenție”, că “femeia este adesea considerată primul și adesea unicul părinte, răspunzător de situația precară în care se află copilul...de regulă mama...este blamată pentru disfuncțiile familiei, inclusiv pentru violența domestică și acuzată că nu își îndeplinește bine rolul de mamă și soție.”

La noi, VD, ca preocupare a specialiștilor din diferite domenii, a politicienilor, mass mediei și publicului larg, s-a impus în perioada 1995-1996, iar acest lucru s-a petrecut în bună parte datorită presiunilor externe, nevoii de aliniere la spiritul și standardele europene și internaționale și, mai ales, în dimensiunea ei de protecție și ajutor acordat victimei, fie ea copil sau femeie. Toate acestea s-au făcut în contextul în care politicile de promovare a femeii au

¹ Vom folosi pe tot parcursul lucrării pentru acest termen prescurtarea VD.

² Muntean Ana, Popescu Marciana, Popa Smaranda (2000). Victimele violenței domestice: Copiii și femeile, București, Eurostampa, p. 10.

obligat la considerarea raporturilor ei cu bărbatul, la reconsiderarea familiei, rolului ei social și la statutul ei legal.

În România, VD nu apare în statistici rafinate - deși se distinge între criminalitatea masculină și cea feminină -, care să includă categorii nuanțate de victimizare, probabil și pentru faptul că statisticile dau predominant atenție agresorilor și mai ales criminalității masculine.

În anul 1993 a avut loc cea de a 3-a Conferință Europeană Ministerială asupra Egalității între Femei și Bărbați, la care s-a subliniat faptul că “violența împotriva femeilor este un fenomen universal, prezent în toate straturile sociale și toate societățile, independent de nivelul lor de dezvoltare, stabilitate politică, cultură sau religie.”³

Un ultim studiu⁴, la nivel național, asupra violenței în familie, realizat în iulie-august 2003, a arătat că în ultimele 12 luni “aproape un milion de românce”⁵ au suportat în mod frecvent violența în familie sub diferite forme, 370.000 copii, sub 14 ani, au asistat la insulte și înjurături frecvente între părinți.

S-a constatat că aproape jumătate din populația României nu știe de existența unui instrument juridic care reglementează violența în familie, iar 80% din victimele violenței nu au apelat niciodată la instituții specializate. Populația României este mai tolerantă față de problematica violenței în familie decât populația altor țări din Uniunea Europeană, întrucât patru din zece români consideră că violența fizică în familie nu sunt acte foarte grave, comparativ cu alte țări din UE în care doar un individ din zece este mai tolerant.

Violența împotriva femeii este generată în majoritatea cazurilor de bărbați – mai ales de parteneri și rude, dar și de cunoștințe sau necunoscuți -, cu scopul de a exercita control, iar cauzele sale sunt istorice, avându-și origina în

³ Henderson E. Sheila, Violence against women. p.6.

⁴ Studiul a fost efectuat de CPE (Centrul Parteneri pentru Egalitate). Datele au fost obținute folosind un eșantion reprezentativ de 1806 persoane, din toate categoriile sociale.

⁵ Nu este corect exprimat, pentru că nu este clar dacă populația eșantionului a cuprins cetățeni români de etnii diferite sau numai respondenți din populația majoritară.

inegalitatea de gen. Unii autori⁶ se întreabă “de ce discutăm unilateral chestiunea violenței împotriva femeilor” și răspund că acest lucru se întâmplă “pentru că există o asimetrie evidentă între proporțiile agresiunilor reciproce între femei și bărbați. Cu sau fără statistici, femeile suportă sistematic și simptomatic violențe de diferite tipuri, de la cele fizice la cele subtil psihologice. Fără îndoială că și bărbații sunt ținte ale violențelor, dar în cele mai multe cazuri ei sunt ținta agresiunii altor bărbați”.Explicația rezidă în “perpetuarea paradigmei dominației masculine, care se manifestă în fiecare societate, mai primitiv sau mai rafinat, în funcție de datele și condițiile respectivei societăți “.7 Violența împotriva femeilor este o reflectare a relațiilor de putere inegale între femei și bărbați, servind perpetuarea acestor raporturi dezechilibrate și exprimă, mai ales, așa cum vom vedea și din statisticile românești, existența unei relații intime între structurile de dominație masculină și violența în sfera sexualității.

1.2 ÎNCADRARE TEORETICĂ ȘI CONCEPTUALIZARE

VD este astăzi un subdomeniu al cercetării criminologice în multe țări. În sfera de preocupări ale științelor sociale din întreaga lume, ea s-a impus relativ recent, între anii 1960-1970, rămânând un teren de cercetare în care conceptualizările suportă controverse și nepotriviri, iar operaționalizarea, inclusiv abordarea statistică, întâmpină dificultăți legate de taxinomia care nu se validează reciproc și de consensul privind definițiile de lucru.

Cu toate dificultățile pe care le crează includerea unor aspecte diferite – uneori acestea de combină sau se suprapun - ca violența fizică, sexuală și psihologică – în definirea violenței, se recunoaște că ea se structurează în patru tipuri generale:

- violența domestică/abuz;
- violul, agresiunea și hărțuirea sexuală;

⁶ Popescu Liliana, Democrație și sex, sub tipar.

⁷ Ibidem.

- mutilări genitale /sexuale și practici tradiționale și/sau culturale;
- trafic pentru exploatare sexuală/ sclavia domestică.

VD are, în definiția ei, apropieri sau suprapuneri cu alte două concepte: Violența împotriva Femeii și Violența în Familie sau Violența Intrafamilială. Datorită faptului că în VD , din punct de vedere victimologic, femeia este suprareprezentă, în discursul oficial despre VD primează viziunea privind violența față de femei. Astfel, se fac referiri frecvente la definiția derivată din Declarația Națiunilor Unite privind Violența împotriva Femeii (1003), prin care se precizează: “orice act de violență, bazat pe diferența de gen și care are ca rezultat o rănire sau o suferință fizică, sexuală sau psihologică, produsă femeii, incluzând amenințări sau acțiuni de coerciție, precum și de privare arbitrară de libertate, fie că aceasta se petrece în public, fie că se petrece în viața privată.”⁸

Proximitate, acces și vulnerabilitate

Ca atare, întrucât agresarea femeii de către partener nu este comparabilă cu orice comportament agresiv, pentru că ea are loc într-un context particular - victima se află frecvent în proximitatea agresorului, care are acces în mod continuu la ea -, includerea VD în categoria largă a agresiunii unei persoane asupra altei persoane este incorectă, eliminând din definiție chiar acele dimensiuni care îi conferă o mai mare probabilitate și o particularizează. Mai mult decât atât, atunci când vorbim despre copii, statutul lor de victimă prezintă similarități cu cel al femeii – deși este vorba de diferența între statul de major și cel de minor, întrucât contextul este de proximitate, agresorul are acces frecvent și direct la victimă și atât copiii, cât și femeile prezintă un grad ridicat de vulnerabilitate.

VD exprimă, astfel, controlul și coerciția masculină, manifestată prin violență fizică, verbală și/sau psihologică, având ca rezultat privarea de libertate,

⁸ The MONEE Project, 1999.

dezvoltarea unui sentiment de insecuritate, imagine de sine negativă și subordonare, fiind, în cele din urmă, o amenințare la integritatea fizică și psihică a victimei.

O altă viziune asupra VD – care influențează și definiția fenomenului în mod implicit -, are în centrul ei statutul legal al partenerilor, bazându-se mai degrabă pe funcționalitatea familiei. Prin urmare, VD este definită ca “o amenințare sau producerea unei răniri fizice în trecutul sau prezentul conviețuirii cu partenerul. Atacul fizic sau sexual poate fi acompaniat de intimidări și abuzuri verbale; distrugerea unor bunuri personale ale victimei; izolarea ei forțată de prieteni sau de restul familiei sau alte persoane care ar putea constitui un potențial ajutor pentru victimă, incluzând copiii; răspîndirea unor amenințări și a terorii în jurul victimei; controlul accesului la bani sau la lucruri personale., hrană, mijloace de transport, telefon și alte surse de protecție și îngrijire de care ar putea beneficia femeia-victimă.”⁹

Comportamentul violent și violența extremă în abuzul intim domestic a fost ignorat pînă acum în criminologie, explicațiile violenței intime tinzînd a fi incluse în violență ca un fenomen mai larg. Teoretizările recente, beneficiind de schimburile interdisciplinare, au rafinat domeniul VD, considerînd că natura și conținutul relației între agresor și victimă trebuie să conducă la subtipologii pentru a înțelege mai bine diferențele între diferitele forme de violență interpersonală și mecanismele trecerii la actul violent. Teoriile mai tradiționale ale VD , astfel ca teoria schimbului, dezorganizarea socială și teoriile subculturii sunt astfel treptat adaptate la înțelegerea VD fie că ele sunt insuficient acurate sau complete. Dacă este necesară pentru criminologie extinderea repertoriului de comportamente criminale pentru a include criminalitatea intimității interpersonale, sociologii și psihologii sociali se întrebă dacă nu se reconsideră violența conjugală în noi accepțiuni determinate de schimbările sociale.

⁹ Stark E., Flitcraft A. (1996). Women at risk. New Delhi, London, Sage Publication.

Teoria rutinei și criminalitatea intimității interpersonale

R. Agnew (1995)¹⁰ argumentează avantajele unor modele de determinism soft sau indeterminism în criminologie ca explicații fertile ale variațiilor privind criminalitatea. Teoriile tradiționale în criminologia pozitivă, susține el, privesc comportamentul criminal ca originându-se în motive ferme și planificare rațională – premeditare -, în timp ce determiniștii soft recunoasc infrațiunea ca un comportament mai “lumesec”, mai simplist, de tip rutină, adică lipsit fiind de motivație clară și de planificare atentă.

Teoria activității de rutină este o teorie recentă în criminologie. Susținerea cea mai solidă este adusă de M. Felson (1987¹¹, 1994¹²) pentru care evenimentele criminale sau incidentele își au originea în rutinele cotidiene. Criminalitatea urbană a fost inițial explicată prin această teorie, argumentându-se că VD și violența intimă devin rutine și locuri comune.

Finkelhor (1984)¹³ susține prin teoretizările sale autonomia conceptului de violență intimă (VI). El a produs o abordare extrem de fertilă privind prevalența violenței sexuale intime care se bazează pe patru condiții:

- Congruența emoțională: De ce unii adulți se relaționează emoțional cu copiii? Pentru că bărbații agresori au o imagine de sine negativă, sunt imaturi emoțional și acest lucru îi face să se simtă atrași de copii;
- Excitația sexuală în prezența copiilor: nu se știe de ce, clinicienii și terapeuții nu au răspunsuri ferme; se sugerează

¹⁰ Agnew R. (1995), Determinism, indeterminism, and crime: An empirical exploration. *Criminology*, nr.33, ă.83-10. Cf. M.J.Mannon (1997), Domestic and intimate violence: An application of routine activity theory. *Aggression and Violent Behavior*, vol.2, nr.1, p.9-24.

¹¹Felson M.(1987). Routine activities and crime prevention in the developing metropolis. *Criminology*, nr.25, p.911-931.

¹²Felson M. (1994). *Crime and everyday life*. Oaks, Pine Forge Press.

Finkelhor D.(1984). *Child sexual abuse*.New York, The Free Press.

¹²

¹³

însă că trauma sexuală timpurie a bărbaților le poate lăsa un *imprint* în dezvoltarea lor ulterioară;

- Blocajul: unii bărbați sunt blocați, nefiind capabili să intre în relații satisfăcătoare cu persoane adulte și să aibă interacțiuni securizante cu acestea;
- Dezinhibiția: diferite stresuri sociale pot inhiba controlul social normal care face ca majoritatea adulților să nu caute în copii parteneri, să fie protejați de asemenea risc.

Ultimele două precondiții sunt legate de teoria rutinei. Conform acesteia, bărbatul agrează pentru că partenera lui – legală sau consensuală – este disponibilă spațial, agresiunea este mai facilă în mediul privat și pentru că le este “mai ușor” să recurgă la violență decât să negocieze sau comunice stresul și tensiunile din cadrul relației; în plus, șansa de a fi raportat poliției este redusă. Teoriile privind controlul interpersonal, ca și cele referitoare la controlul social informal relevă faptul că distanța între strategiile informale și cele formale – începând cu apelul poliției și terminând cu soluționarea penală – reprezintă diferența între dimensiunea reală a criminalității – nu numai în cazul VD – și cea cunoscută prin statistici, indiferent de gradul lor de acuratețe sau de limitate în privința cunoașterii naturii și extensiei fenomenului criminalității. Totuși, apelul la suport social informal, intervenția persoanelor semnificative pentru cei implicați în relații și interacțiuni conflictuale, indiferent în ce moment al desfășurării conflictului, nu trebuie neglijată.

1.3 DEFINIȚII OPERAȚIONALE ȘI ACCEPȚIUNI

Pentru a sesiza dificultățile opțiunilor legate de definițiile operaționale și înainte de a găsi soluții pentru VD este esențial să înțelegem natura VD. În ciuda dificultăților de definire a acestei realități și a formelor ei particulare de manifestare, se admite că orice opțiune pentru o definiție trebuie să fie:

- destul de precisă pentru a genera eficiență în abordare;

- destul de amplă pentru a cuprinde tipurile de comportament care sunt relevante existenței sale.

Unii specialiști optează pentru acea definiție care ia în considerare toate relațiile, contextele și circumstanțele în care VD are loc, precizând că femeile – dar mai puțin copiii - din orice categorie socială și de orice rasă sunt victimizate, chiar dacă diferite grupuri de femei se pot confrunta cu forme particulare ale violenței, iar altele, trăind în culturi sau contexte diferite, fie că prezintă o victimizare ne semnificativă în termeni statistici, fie că se sustrag unor forme de victimizare.¹⁴

În general, definițiile VD conțin asocierea dintre femeie și victimizare, definind, mai degrabă, violența în cuplu, indiferent de tipul de cuplu: “VD este un abuz de putere, în principal – dar nu numai – al bărbaților împotriva femeilor atât în relație, cât și după separare. Ea are loc când un partener încearcă fizic sau psihologic să-l domine și controleze pe celălalt. VD ia diferite forme [incluzând]...violența fizică și sexuală, amenințări și intimidare, abuz emoțional și social și deprivare economică”.¹⁵

VD este, deci, un abuz fizic, sexual, psihologic, emoțional, social sau economic., producând frică, umilință sau vătămări ale cuiva care se află în relație personală cu agresorul.¹⁶ Se consideră că, în acest tip de violență, victima este o femeie adultă, parteneră a agresorului fie prin uniune legitim constituită – căsătorie -, fie prin uniune consensuală – concubinaj. Ea este cea mai răspândită, comună formă de victimizare a femeii: “în Europa mor sau sunt grav agresate fizic în fiecare an prin violență domestică mai multe femei decât datorită cancerului și accidentelor rutiere”. (Recomandarea 1450 (2000) a Parliamentary Assembly.

¹⁴ De pildă, în România, nu sunt raportate cazuri de mutilare genitală – fenomen specific culturilor africane – și nici victimizări ca urmare a conflictelor armate – cazul Jugoslaviei.

¹⁵ Această definiție, agreată la national Domestic Violence Summit, apare în Australian and Family Violence Clearinghouse, Issues Paper 1, Canberra, 2003, p.1.

¹⁶ WLA Policy Forum., oct.1997, Background and Figures.

Implicit, aceste opțiuni exclud violența față de copii, pe care o găsim inclusă în violența în familie. Explicația rezidă în faptul că accentul în ultimul timp se pune asupra cuplului, diferențiind cuplul de familie. Mai mult decât atât, se acceptă cuplul într-o accepțiune largă, astfel încât violența intimă apare ca distinct de VD.¹⁷

Întrucât nu există stabilită în literatura criminologică o consistență terminologică privind ex-partenerul intim și partenerul intim prezent sau actual, propunem obținerea unor categorii diferite pentru a particulariza tipul de relație folosind două variabile: timpul (relația ține de trecut sau este prezentă) și legalitatea relației (cuplu legitim constituit sau în uniunea consensuală; pentru ultimul se folosește uzual termenul de concubinaj). În acest fel, obținem patru categorii de relații: ex-partener intim legal, ex-partener intim consensual, partener intim actual legal și partener intim actual consensual. Aceste categorii conțin informație necesară privind statutul psihosocial al partenerilor; menționarea simplistă a termenului partener și, deci, renunțarea la particularizările aduse de cele patru categorii nu facilitează interpretarea comportamentului agresorului și al victimei.

Violența în materie de gen este cea care afectează femeile pur și simplu pentru că sunt femei și această lucră include prejudiciile fizice, sexuale, emoționale, orice formă de suferință ca și de amenințare, presiune sau privare de libertate.

¹⁷ Op.cit.10.

1.4 DIMENSIUNI ALE VD: STATISTICI INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

Majoritatea evenimentelor de VD și VI nu apar în statisticile oficiale nicăieri în lume, decât mai recent; informații mai rafinate găsim, mai ales, în statistici furnizate de sondaje, date clinice, cercetări neoficiale¹⁸, literatura de specialitate sau în rapoarte ale unor ONG-uri.¹⁹

Majoritatea agresorilor nu sunt pedepsiți, nici arestați, ei rămânând nedescoperiți, nefiind raportați. Majoritatea victimelor sau victimele potențiale previn victimizările ulterioare prin metode informale de control: ele nu apelează la poliție, evită agresorul, părăsesc temporar locuința sau spațiul de coabitare, revenind după ce consideră că pericolul a trecut. Ele resimt rușine, caută să uite experiențele lor de victimizare, sunt speriate, manifestă neîncredere sau frică față de poliție și autorități. În cazul copiilor, victime ale agresiunilor sexuale, se consideră că la vârste mici – între 4 și 9 ani -, ei nu realizează statutul lor de victimă, neînțelegând natura sexuală și caracterul agresiv al interacțiunii în care este implicat, știind că adultul, și mai ales părintele, este o sursă de securitate și de iubire.

¹⁸ Există, totuși, unele date obținute în urma unui parteneriat între structurile guvernamentale și organizațiile neguvernamentale: National Report on Women Status in Romania (1980-1994); National Program of Prevention and Assistance of Trafficking in Persons, IOM – Bucharest, 2000.

¹⁹ Au fost folosite surse diferite: Crime Victim Survey (ICVS – 1996/1997 și 2000/2002); Chestionar National privind Violența în România (1996-2001); The Root Causes of Violence in South-Eastern Europe – Raport elaborat de Gorazd Mesko, corespondent național pentru Republica Slovenia la Consiliul Europei (COE). Raportul conține, printre altele, datele din rapoartele naționale privind violența ale Bulgariei, Croației, Greciei, ex-Jugoslaviei-Macedoniei, României, Serbiei, Muntenegru, Sloveniei; Anuar Statistic (INS/ 1988-2001), Tendințe Sociale. Tranziția, Comportamentul Deviant și Sistem Judiciar; INS ȘI unicef (2001, 2002); Statistici ale Ministerului Justiției (1998-2003); Statistici ale IGP (1996-2003); Anuarul Statistic. Direcția Generală a Penitenciarelor; Raport Național al Dezvoltării Umane – România, PNUD (2000); EUROBAROMETRU (1997, 2002); Rapoarte elaborate de Organizații Neguvernamentale, datele și referințele apar și în textul lucrării de față; Lucrări academice și investigații științifice, menționate ca referințe bibliografice în subsolul textului.

Statisticile ne ajută să cunoaștem dimensiunea unui fenomen și să construim strategii, în acest caz, de prevenire și control. După M. Felson (*op. cit.*1994) metodele informale de control social al prevenirii victimizării sunt folosite ca strategii personale tocmai pentru că fenomenul nu este cunoscut și nu este privit ca o problemă de interes public. Astfel, metodele informale de control social al prevenirii victimizării exprimă neasumarea metodelor naturale prin care persoanele descurajează sau deturnează infracțiunea în cursul activității de rutină și a aranjamentelor sociale. Metodele mai formale și secundare de control – asprimea legii și a instanțelor judecătorești – se folosesc de victime numai când controlul informal eșuează, este inadecvat sau evoluează către forme grave de violență.

- În 1991, în Franța, 95% dintre victimele violenței erau femei și 50% dintre femei erau “la mîna” soțului sau partenerului²⁰;
- În SUA, o femeie este violată la fiecare șase minute²¹;
- În Africa, 80 milioane de femei suportă mutilări genitale²²;
- 62% dintre crimele comise de femei în lume se datorează maltratării lor de către bărbați²³;
- 23% dintre femeile din Australia care au fost sau sunt într-o relație au avut experiențe de violență de către parteneri; 46% dintre ele au copii în grijă și numai 4.5% dintre cele agresate fizic au contactat un serviciu de criză²⁴;
- victimele au fost agresate în medie de 35 de ori înainte de a chema poliția²⁵;

²⁰ Departamentul de Informații ale Națiunilor Unite, ianuarie 1992. Cf. Chris Corrin, Violence against women in Eastern and Central Europe, hCa Publication Series nr.8.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Women’s Safety Australia, Australian Bureau of Statistics, 1996. Cf. WLA Policy Forum, oct.1997, Background and Figures.

²⁵ Burris C.& P.Jaffe (1984), Wife battering: A well-kept secret. Canadian Journal of Criminology, vol.26, p.171.

- 35% dintre apelurile la poliție în Australia sunt privitoare la VD²⁶

Statisticile privind situațiile de VD în care bărbații sunt victime sunt frecvent neglijate. Totuși, comparațiile între procente de criminalitate masculină și feminină în VD arată că ambii parteneri manifestă violențe. Astfel, în Australia au avut loc două anchete naționale privind violența în familie. Conform primei anchete, desfășurată în 1979, 49% dintre membri ai cuplului, doar 27% dintre bărbați și doar 24% dinre femei au acționat violent; cea de a doua anchetă, desfășurată în 1985, a arătat că s-a recurs la violență în 49% dintre cazuri de către ambii parteneri, 23% de către bărbați și numai 28% de către femei. În SUA, în studii efectuate în 1990, s-a constatat că primul gest agresiv – prima lovitură – aparține, în mod egal, fie bărbatului, fie femeii (44%).

La noi, un studiu privind omuciderea în anul 2002 arată că atât în categoria inculpaților, cât și în cea a victimelor sunt incluși atât bărbații, cât și femeile.²⁷ Deși studiul este structurat pe două secțiuni mari – inculpați și victime -, deci fără a interpreta datele prin variabila gender, se pot extrage informații referitoare la acest aspect. Astfel, autorii, în proporție covârșitoare, sunt bărbați (90.42%, adică 1165 din totalul de 1250), dar și procentul de victime-bărbați este mult mai mare decât cel al victimelor-femei (74.5% față de 25.5%, respectiv 836 și 324 din totalul de 1160 victime). Cu alte cuvinte, bărbații sunt mult mai reprezentativi numeric atât ca autori de omucid, cât și ca victime ale omucidului.

Diferențe de gen

Întrucât VD se manifestă în relațiile între indivizi aparținând celor două categorii de sex, există în statisticile românești criteriul gen, specificat în sens tradițional de sex. Ca urmare a numărului crescut de persoane condamnate

²⁶ Williams G. (1989), Police support wife-battering. SMH, 5 July, p.1.

²⁷ Studiu criminologic privind infracțiunile de omor săvârșite în anul 2002. Studiul a cuprins 1250 inculpați trimiși în judecată și 1160 victime. S-au folosit fișele criminologice și rechizitoriile trimise de parchetele de pe lângă tribunalele celor 40 de județe, parchetul de pe lângă tribunalul municipiului București și parchetul militar teritorial. Studiul a fost efectuat de

definitiv, crește inevitabil atât numărul de bărbați, cât și cel de femei. Anul 1997 se relevă ca un an cu cel mai mare număr de condamnați definitiv pentru ambele sexe; după acest an, tendința este de scădere ușoară, cu excepția anului 2000, când are loc o creștere a numărului de condamnați. Analizând comparativ persoanele condamate definitiv, pe sexe²⁸, se constată că situația criminalității masculine este mai gravă decât cea a criminalității feminine: ea a fost în anul 1990 de 7.7 ori mai mare decât cea a femeilor, de 8.16 ori în 1997 și de 7.6 ori în anul 2001. În acest fel, indiferent de dinamica populației feminine condamate definitiv, criminalitatea este net superioară în mediul masculin, nu numai în ceea ce privește VD. Totuși, deși numărul de bărbați deținuți este mai mare decât al femeilor, numărul lor a crescut în perioada 1994-2002 de 1.28 ori, în timp ce cel al femeilor a crescut de 2.5 ori. Numărul bărbaților deținuți în 2002 reprezenta 95.7% din totalul deținuților, iar restul de 4.3% era reprezentat de populație feminină. În acest fel, evoluția criminalității feminine trebuie privită ca un fenomen în ascensiune.

1.5 DIMENSIUNEA GEN: CRIMINALITATEA MASCULINĂ ȘI CRIMINALITATEA FEMININĂ

Feminizarea VD

Violența în familie nu este decât o parte a violenței împotriva femeilor și implică relații personale sau intime între agresori și victime. Dar, când vorbim despre violență împotriva femeilor, aria violenței se lărgeste, incluzând și violențe care au loc în spațiul public, fie atunci când agresorii sunt cunoscuți – la locul de muncă, de pildă -, fie când agresorii sunt necunoscuți, situația ultimă fiind mai ales reprezentată de violența stradală sau în alte spații publice.

Violența care are loc în familie este cel mai delicat aspect al violenței împotriva femeilor, dar și al violenței în general. Violența în familie sau VD este

²⁸ Numărul bărbaților condamnați definitiv pentru infracțiuni cu violență este cu mult mai mare decât cel al femeilor: anul 1990: 33.850 bărbați și 4.262 femei; anul 2001: 73.264 bărbați și 9648 femei.

un fenomen foarte răspândit, dar victimele pot fi nu numai femeile, ci și bărbații și copiii, sau alte rude apropiate.²⁹ Întrucât VD și VI sunt incluse în categoria mai largă a violenței împotriva persoanei și recunoscând că victimizarea predilectă este feminină, trebuie să luăm în considerație concepția profană despre violența împotriva femeilor. Unii consideră că femeile înseși o provoacă și că agresorul masculin trebuie scuzat atunci când este stresat, în stare de ebrietate sau bolnav. Deși alcoolul este asociat cu violența, el nu este cauză a violenței. Există agresori care sunt abuzivi când nu sunt în stare de ebrietate și există indivizi în stare de ebrietate care nu manifestă comportament abuziv. Folosirea violenței presupune o alegere, iar stereotipul de bărbat violent este considerat inexact și periculos.³⁰

Definițiile legale, ca și sensurile simțului comun nu reflectă și aspecte mai subtile ale violenței, fenomenologia violenței psihologice fiind mult mai complexă, nuanțată și variată decât formele pe care le are violența fizică. În plus, orice formă de violență fizică are o componentă psihologică, atâta vreme cât durerea antrenează o stare mentală și emoțională cu expresii diferite de la individ la individ.

Consiliul European a recunoscut mai demult că violența împotriva femeilor este legată de inegalitățile structurale mai largi din societate și de abuzul de putere masculină, fiind sprijinit de structuri sociale care promovează inegalitatea de gen. La cea de a 3-a Conferință Ministerială asupra Egalității între Femei și Bărbați (1993) s-a arătat că “violența împotriva femeilor ...poate fi văzută ca un mijloc de a controla femeile și își are originea în relația de putere inegală care încă persistă între femei și bărbați. Multe societăți tolerează și perpetuează în cultură și tradiție, mai ales VD și VI.”

²⁹ Astfel, violența împotriva femeilor are o sferă mai largă decât cea care are loc în familie., iar violența sexuală este, la rândul ei, o parte a violenței în familie, dar și a violenței în general și a violenței împotriva femeilor.

³⁰ Totuși, la lucrările Information Forum privind Încetarea VD: Acțiune și Măsuri, din București, 1998, s-a arătat că “adesea indivizi de sex masculin, normali și bine integrați în societate, în orice privință, manifestă abuz domestic.”

În România, contribuția adusă de unele organizații neguvernamentale la abordarea și cunoașterea fenomenului violenței domestice trebuie remarcată. Astfel, organizația ȘEF (Șanse Egale pentru Femei)³¹, preocupată de promovarea drepturilor femeilor din România, înregistrând femeile care au apelat la ajutorul organizației, au constatat următoarele:

- violența masculină în familie se manifestă de trei ori mai mult atunci când bărbații au consumat alcool;
- abuzul emoțional este preponderent, el fiind prezent în 73.9% dintre cazuri;
- violența continuă și după separarea partenerilor, ei nemai locuind împreună: 19.2% dintre femei fiind victime în continuare ale abuzului;
- situația socio-economică precară a femeilor face, pentru majoritatea lor, imposibilă separarea de agresor;
- femeile, în 38.18% de cazuri, au apelat la organizație pentru a li se furniza informații privind divorțul, iar dintre acestea 90% au susținut violența domestică drept motiv al separării; dintre victime, 50% doar au solicitat informații privind pedepsirea partenerului, interesul lor fiind mai ales legat de aspectul juridic și costurile procedurii.

Chiar dacă, în decursul istoriei, se menționează forme diferite de rezistență a femeilor față de violența masculină sau de solidaritate, majoritatea preferă mijloacele informale³², fie din necunoaștere, din neconștientizare, acceptare sau resemnare sau fie din imediatețea soluției

³¹ Informații și Raport final al proiectului “Centrul de cercetare și asistență a victimelor violurilor, abuzurilor sexuale și al traficului de femei”, ȘEF, 2000-2001 (Ref.Nr.17056/2/16). Cf. Liliana Popescu, Democrație și sex (sub tipar).

³² Specialiștii numesc metode informale comportamentul exprimat prin: evitarea agresorului, părăsirea situației de proximitate, deci părăsirea locuinței și adăpostirea la vecini sau rude, neapelarea poliției.

În această categorie intră și “a-ți face dreptat singură”, ca omuciderea din instinct de conservare, ca formă de autoapărare.

(procedura juridică este îndelungată, complicată și costisitoare). Pe de altă parte, criminalizarea bărbatului capătă forme acceptabile în mentalul profan, fapt criticat de diferitele curente feministe sau de specialiști. Ele lasă loc asocierii violenței masculine cu iresponsabilitatea sau absența controlului de sine datorat unor tulburări de personalitate, asocierii între natura masculină și reprezentarea virilității sau unor aspecte exterioare ca provocarea feminină.

Într-un raport efectuat de organizația ARAPAMESU³³, privind violența față de fetele din liceu, se arată că violența verbală este foarte răspândită în cotidian și că ea tinde să fie minimalizată ca gravitate și considerată ca un fapt banal de viață, cu care price femeie este obișnuită: una din două fete sunt agresate fizic de către băieți, considerându-se ca abuz fizic și gesturile repetate și frecvente de atingere insistentă a unor părți ale corpului, trei din patru fete au suferit cel puțin o formă de abuz verbal, iar 18% dintre fete sunt implicate în relații personale sau intime cu parteneri care le abuzează emoțional.

Un studiu asupra violenței masculine și, implicit, a victimizării feminine (Gallup, 2003) a avut ca obiective: identificarea atitudinilor femeilor față de multiplele forme de violență în familie; estimarea dimensiunilor violenței împotriva femeilor în familie, la lucru și în locuri publice; cauze și consecințe ale violenței împotriva femeilor.

Cauzele VD identificate sunt: lipsa banilor, probleme cu copiii, alcool, amestecul părinților în problemele cu care se confruntă cuplul; infidelitatea, gelozia.

Percepția violenței este incorectă și lipsită de congruență, doar un procent redus dintre respondente considerând că abuzul verbal și emoțional sunt forme ale violenței. Se confundă hărțuirea sexuală cu violul, fapt care exprimă ignoranță și confuzia conceptelor ce definesc diferitele forme de violență; unele

³³ Concluziile chestionarului privind agresiunea sexuală în rândul elevelor de liceu, ARAPAMESU, Sibiu. Chestionarul a fost aplicat în 5 licee, eșantionul fiind de 632 fete. Cf. Liliana Popescu, *Democrație și sex* (sub tipar).

femei consideră hărțuirea sexuală ca implicând avansuri și propuneri indecente, nedând atenție caracterului repetitiv și adesea gradual agresiv al hărțuirii sexuale.

Totuși 8% au studii superioare și 6% provin din familii cu venituri mari. Consecințele acestor situații sunt scăderea respectului de sine și dezvoltarea unor sentimente de inferioritate.

Din procentul de 42% femei abuzate de soț sau partener, 35% au mărturisit cuiva experiența, și tot același procent (42%) consideră că situația este inacceptabilă și trebuie pedepsită de lege.

Părinții care își maltratează copiii au avut experiențe în copilărie sau au fie tulburări psihice, fie psihiatrice.

Datele mai arată că pentru:

- 23% - hărțuirea este ceva obișnuit în București;
- 17% au avut experiența hărțuirii la lucru sau la școală;
 - 44% dintre cele abuzate sexual la locul de muncă nu au făcut nimic și doar 9% au făcut o plângere oficială.

Profilul demografic al victimei-femeie arată, într-o aproximare susținută de rezultatele sondajului, astfel:

- între 18-24 de ani predomină abuzul verbal și cel emoțional;
- între 35-44 de ani, predomină abuzul sexual;
- victimele au un nivel scăzut de instrucție – nivel primar;
- victimele au trei sau mai mulți copii;
- autorii agresiunilor au un nivel redus de instrucție.

Expresii ale VD sunt: insulte, acuze de infidelitate; izolare și control; amenințări; lovituri cu palma.

În ceea ce privește hărțuirea sexuală, cele mai multe dintre victime sunt: tinere, cu un statut educațional ridicat (studii superioare), cu o vechime mai mică de doi ani în meserie/ocupație.

Definițiile legale, ca și sensurile simțului comun nu reflectă și aspecte mai subtile ale violenței, fenomenologia violenței psihologice fiind mult mai

complexă, nuanțată și variată decât formele pe care le are violența fizică. În plus, orice formă de violență fizică are o componentă psihologică, atîta vreme cît durerea antrenează o stare mentală și emoțională cu expresii diferite de la individ la individ.

Creșterea vizibilității sociale a abuzurilor este necesară pentru ca actele de violență să nu rămîină “ascunse”. Femeile trebuie să recunoască nevoia de a face vizibilă violența masculină și de a fi receptive la problemele altor femei. Respingerea oricărei forme de violență și de abuz de putere reprezintă un mod conștient de a respinge violența masculină îndreptată împotriva femeilor.

Cazul clasic al femeii bătute, care a și conturat “sindromul femeii bătute”³⁴, apare în unele statistici românești din anul 2000 ca fiind răspîndit: 17% dintre respondenți cunosc bărbați care-și bat soțiile sau partenerele, 18% dintre respondente recunosc că au fost bătute și doar 1% dintre respondenți admit că au fost bătuți de soții sau parteneri.³⁵ Din datele altui sondaj³⁶, realizat în anul 2002, făcut doar pe populație feminină, reiese că 48.7% din divorțuri se desfac din cauza violenței domestice, ceea ce indică faptul că în cuplu se comunică prin mijloace fizice, iar argumentele iau adesea forma palmelor sau pumnilor.

Explicațiile profane date violenței masculine sunt diferite de cele avansate de diferitele curente feministe sau de către specialiști de diferite formații sau curente teoretice. Ele lasă loc asocierii violenței masculine cu iresponsabilitatea sau absența controlului de sine datorat unor tulburări de personalitate, asocierii între natura masculină și reprezentarea virilității sau unor aspecte exterioare ca provocarea feminină.

³⁴ Acest diagnostic, dat de o serie de feminisți, explică după părerea lor, de ce femeile își omoară soții sau partenerii. Asemenea femei, datorită abuzurilor repetate, devin persoane fără judecată. Explicația, deși controversată, a fost preluată și de o parte dintre cei care abordează violența feminină și victimizarea masculină.

³⁵ Barometrul de Gen, 2000:110.

³⁶ Data Media, sondaj comandat de organizația de femei a PD din București, rezultatele fiind date publicității în august 2002.

De ce criminalitatea masculină este mai frecventă în spațiul intimității?

Există explicații diferite privind prevalența criminalității masculine față de cea feminină care se pot aplica indiferent de victima agresorului masculin:

- teoriile dominației masculine;
- teoriile psihanalitice;
- teoria istoriei individuale: violența în familia de origine este o variabilă critică care ne poate face să înțelegem mai bine violența masculină; totuși, nu toți copiii care au crescut într-o familie violentă sau au un trecut traumatic devin violenți; această teorie este mereu invocată și când vorbim despre violență ca învățare socială;
- teoria rutinei;
- teoriile situaționale.

Criminalitatea feminină: neglijarea victimizării masculine

Timp de trei decenii, bărbații au rămas “victimele ascunse” ale VD, în timp ce victimele-femei au fost subiectul unor cercetări extinse, primind o mare atenție din partea mediei, serviciilor de ajutor și sistemului justiției criminale. Totuși, cercetările atestă existența bărbaților bătuți, iar în media se fac referiri la imaginea bărbatului abuzat.

Prioritizarea victimologică a femeii este unul dintre reproșurile recente aduse victimologiei în sfera VD; acest lucru relativizează, trivializează sau chiar exclude victimizarea masculină.³⁷

³⁷ Feministele consideră că alăturarea bărbatului femeii în sfera VD ar păstra sau chiar întări privilegiul și puterea masculină în societate, care sunt de fapt cauzele VD, punând VD sub semnul întrebării. Bărbații antifemiști susțin însă contrariul, considerând că această poziție întărește privilegiul feminin exprimat prin prestigiul maternității, acuzând că femeile folosesc în mod fals VD pentru a câștiga custodia și, implicit, nega sau reduce accesul bărbatului la exersarea paternității, frustrându-l de experiența parentală.

Studiile criminologice au neglijat foarte mult subiectul comportamentului criminal feminin. Acest lucru se datorează, în mare parte, înregistrării reduse a ratei criminalității feminine comparate cu cea masculină. Pe măsură ce corpul de date și investigații privind criminalitatea feminină a crescut, s-a simțit nevoia considerării acestui subiect și găsirii unor explicații și interpretări care să distingă și să apropie, în același timp, criminalitatea feminină de cea masculină.

Există păreri diferite și controversate privind evoluția criminalității feminine. Unii autori se îndoiesc de tendința de creștere a acestui fenomen, în timp ce alții, nu numai că acceptă acest lucru, dar și susțin ritmul de creștere a criminalității feminine, subliniind faptul că acesta are o creștere mult mai mare decât cea a criminalității masculine.³⁸ Majoritatea autorilor susțin faptul că statisticile oficiale nu furnizează informații acurate privind rata criminalității feminine. De aceea, orice interpretare a acesteia trebuie privită cu prudență întrucât criminalitatea feminină este mai “ascunsă cultural” și mai puțin raportată. Unii autori³⁹ sugerează faptul că o mare parte din comportamentul criminal feminin este evaluat diferit prin medicalizarea acestuia, migrând astfel din sistemul justiției criminale în sistemul sănătății mentale.

Invizibilitatea femeii în criminologie nu se extinde numai la comportamentul criminal, ci și la victimizarea femeii. Astfel, începând cu 1970, în victimologie s-a impus înțelegerea criminalității exprimată prin incest și viol care afectează mai ales populația feminină.

În general, masculinitatea este asociată cu poziția de putere. Prestigiul masculinității ar păli odată ce bărbații ar admite că ei nu dețin controlul, că nu sunt capabili să-și rezolve problemele decât apelând la metode formale – justiție și ajutor social. Imaginea bărbatului în media a fost multă vreme și mai este

³⁸ Robinson Susan E.(1998). From victim to offender: Female offenders of child abuse. *European Journal of Criminal Policy and Research*, nr.6, p.59-73.

³⁹ Smart C.(1976). *Women, crime and criminology: A feminist critic*. London, Routledge & Kegan Paul.

suficient de conservatoare, dar mai recent media a început să abordeze, în ciuda imaginii tradiționale a bărbatului și a faptului că oamenilor li se pare că bărbatul ar fi agresor și nu victimă, bărbatul ca victimă.

Există trei mituri⁴⁰ proeminente privind victimele-bărbați în domeniul VD:

- Între VD și abuzul feminin se pune semnul de egalitate: toți bărbații sunt agresori și toate victimele sunt femei sau, cu alte cuvinte, agresorii sunt numai bărbați, iar victimele sunt numai femei; unii autori consideră că suprareprezentarea criminalității masculine face ca atenția să fie îndreptată în mod incorect asupra bărbatului, mergând pînă la asimilarea/asocierea aproape exclusivă a criminalului serial cu bărbatul⁴¹;
- Se fac referiri frecvente la blamarea victimei, victima-bărbat facilitează, precipită sau provoacă agresorul-femeie, făcînd-o să acționeze violent;
- Victime-bărbați există numai în măsura și cazul în care victimele-femei răspund la violența masculină ca reacție de autoapărare, devenind astfel agresoare.

⁴⁰ Karmen, A.(2001). Crime victims: An introduction to victimology. USA, Wadsworth, p.110, Cf. Jodie Leonard, The hidden victims of domestic violence. Paper submitted for the Xith International Symposium on Victimology, 13/18 July 2003, Stellenbosch, South Africa.

⁴¹ În producția literară și cinematografie, criminalul serial este personaj frecvent, întărind în mentalul publicului ideea că bărbatul este criminal serial. Dar, deși este adevărat că în decursul istoriei omucidul serial are ca autor bărbatul, nu toți criminalii seriali sunt bărbați. Femeile cu multiple omucideri sunt lăsate deoparte în cifrele oficiale pentru simplul fapt că omucidul în care autorul este femeie este mai puțin senzational, mai puțin făcut public și considerat ca avînd la bază motivații diferite de cele ale bărbaților. În general, femeile o fac din rațiuni financiare și frecvent ascund crima dîndu-i aparența unei morți naturale (atac cardiac, suicid, accident). Deși în sens strict omucidul cu autor femeie poate fi serial, nici media și nici profesioniștii sau legiștii nu-l consideră ca atare. Percepția comună privind omucidul serial este legată de lipsa de motiv, criminalul serial fiind împins spre crimă prin pulsuni interne și ucigînd din plăcere (bloodlust).Întrucît acest lucru nu se potrivește cu imaginea noastră stereotipă despre feminitate, femeia este considerată a fi incapabilă de crime seriale. Și, totuși, acest lucru nu este adevărat. Cf. Wayne Petherick, Criminal profiling: Fact, fiction, fantasy and fallacy.

Cazul Kowalski și ciclul VD

Cazul Kowalski a durat 12 ani și a contribuit la schimbarea imaginii victimei în VD. Kowalski a purtat un proces îndelungat, pretinzând compensații și scuze pentru că Serviciul de Criză în VD l-a tratat mai puțin favorabil decât dacă el ar fi fost femeie-victimă a VD, demonstrând că fiind victima discriminării a fost asimilat datorită sexului la categoria agresor. În loc ca el și fiul său să beneficieze de ajutor, soția sa, în realitate adevărata inculpată, a primit consiliere, asistență și sprijin fiind asimilată categoriei victimă. Kowalski a adus ca argument încălcarea legii care nu face discriminare de sex în ceea ce privește VD, iar statul a recunoscut că victimizarea lui a fost consecința nefastă a comunicării inadecvate între el, ca victimă, poliție și serviciile de sprijin.⁴²

Serviciile furnizate victimelor și amendamentele/reglementările legale privind VD – care favorizează în practică femeia -, nu au în vedere victimele “invizibile”, bărbații, promovând ignoranță socială și, în ultimă instanță, discriminare. Consecințele atitudinii neglijente a societății privind victimizarea masculină primară, determină efecte secundare – victimizare secundară -, care se manifestă prin obsesie și atașament exagerat față de muncă (workaholism), suicid, căderi nervoase, alcoolism și consum de droguri, depresie, antrenând ulterior violență masculină, bărbații devenind agresori, iar femeile agresoare, victime.

Sindromul femeii bătute s-a extins asupra bărbatului victimă.

Din studii reiese portretul criminalei: cu conflicte interpersonale, cu femeia apărându-se și de obicei cu omorîrea membrilor familiei.⁴³

⁴² Cf. Jodie Leonard, op.cit., p.9-10.

⁴³ Putkonnen Hanna, Collander Jutta, Honkasalo Marja-Liisa, Lonnqvist, J.(2001). Personality disorders and psychoses from two distinct subgroups of homicide among female offenders. The Journal of Forensic Psychiatry, vol.12, nr.2, p.300-312.

Într-un studiu național⁴⁴, investigând rapoartele de examinare psihiatrică⁴⁵ a 125 de femei – dintre care 86% adulte, media de vîrstă fiind 33 de ani-, autoare de omucidere și tentativă de omucidere involuntară, într-o perioadă de zece ani 1982-1992, cercetători finlandezi⁴⁶ au constatat că în 54% dintre cazuri victimele omucidului erau parteneri intimi, uciși în majoritatea cazurilor prin înjunghiere (65%) în cursul unor certuri sau altercații, pe fondul unor intoxicații etilice.

Victimele, în număr de 136 – 105 bărbați și 25 femei -, sunt mai ales partenerii intimi (108 cazuri) și copii (19 cazuri).

Relația cu victima este crucială în omucidul comis de femei, demonstrîndu-se că în 54% victimele sunt partenerii intimi și că trebuie să includem în relație chiar și separarea, atîta vreme cît mental relația încă există.

Concluziile acestui studiu răspund obiectivului principal: obținerea unei imagini mai comprehensive privind criminalitatea feminină și, implicit, a femeii-criminal:

- femeile nu ucid străini sau necunoscuți (54% intimi; 24% prieteni și cunoștințe);
- femeile preferă înjunghierea;
- motivația⁴⁷ este combinată, existînd mai multe motive simultan;

⁴⁴ Rata criminalității feminine reprezintă 10% din rata criminalității totale în Finlanda. Cf. Putkonen Hanna, Collander Jutta, Honkasalo Marja-Liisa, Lonnqvist, J.(2001). Personality disorders and psychoses from two distinct subgroups of homicide among female offenders. The Journal of Forensic Psychiatry, vol.12, nr.2, p.300-312.

⁴⁵ În Finlanda, examinarea psihiatrică durează două luni. Ea constă în colectarea de date care cuprind: mai multe surse, observație constantă, interviuri ca un grup multiprofesional, teste psihologice standard; toate acestea urmăresc stabilirea nivelului de responsabilitate criminală, conducînd la un diagnostic psihiatric, conform standardelor internaționale. Astfel se obține un raport de examinare psihiatrică.

⁴⁶ Putkonen Hanna, Collander Jutta, Honkasalo Marja-Liisa, Lonnqvist, J.(2001). Personality disorders and psychoses from two distinct subgroups of homicide among female offenders. The Journal of Forensic Psychiatry, vol.12, nr.2, p.300-312.

⁴⁷ Motivele: așa cum au fost raportate de către autor în cursul anchetei și investigației poliției și a examinării psihiatrice; codate: (1) impulsive: cînd autorul a declarat că a acționat fără să gîndească; (2) sexuale: conținut de natură sexuală; (3) autoapărare: cînd victima a fost violentă; (4) delusional reasons: că pierde copilul, aude voci; (5) fără motiv: cînd nu se admite cazul sau cînd a raportat că a ucis pentru “no reason”.

- omuciderea este precedată de ceartă și altercații (59% în cazul intimilor și 47% în cazul prietenilor și cunoștințelor);
- motivația sexuală este prioritar legată de gelozie;
- intoxicarea în momentul crimei prevalează (dar mai puțin decât la bărbați).

Întrucât nu există în literatura criminologică stabilită o consistență terminologică privind ex-partenerul intim și partenerul intim prezent sau actual, propunem obținerea unor categorii diferite pentru a particulariza tipul de relație folosind două variabile: timpul (relația este trecută sau este prezentă) și legalitatea relației (cuplu legitim constituit sau în uniunea consensuală; pentru ultimul se folosește uzual termenul de concubinaj). În acest fel, obținem patru categorii de relații: ex-partener intim legal, ex-partener intim consensual, partener intim actual legal și partener intim actual consensual. Aceste categorii conțin informație necesară privind statutul psihosocial al partenerilor; menționarea simplistă a termenului partener și, deci, renunțarea la particularizările aduse de cele patru categorii nu facilitează înțelegerea și interpretarea comportamentului agresorului și al victimei.

1.6 FACTORI DE RISC AI VD

Există actualmente, în literatura de specialitate, tendința de a vorbi mai puțin despre cauzele violenței în general sau a diferitelor forme de violență particulară și mai mult despre riscurile care pot face ca situațiile și evenimentele de violență să se producă. În acest fel, analiza riscurilor vizează focalizarea pe ideea de prevenire și control – strategii și planuri de acțiune – și distinge categorii de riscuri urmînd distincțiile între abordările violenței din perspective disciplinare. Astfel, înțelegerea violenței și naturii sale urmează îndeaproape

abordările biologice, antropologice, sociologice, culturale, politice, făcând eforturi de a le integra, pentru a realiza un tablou complex așa cum este viața.

INDIVIDUL VIOLENT

Teoria criminologică ne furnizează o varietate de explicații ale comportamentului violent, printre care cele referitoare la personalitatea umană – trăsături de personalitate, profil psihologic -, apartenența la familia disfuncțională și traumele din copilăria timpurie sau expunerea la violență, natura instinctuală umană, abuzul de substanțe – droguri, alcool -, comportamentul colectiv și individual, sistemul de valori.

Sociobiologia și psihologia ne arată că investigațiile asupra indivizilor condamnați pentru violență au anumite trăsături de personalitate, anumite atribute definitorii, care îi fac să se diferențieze semnificativ de alți indivizi, considerați normali. Conceptualizările medicale – terminologia psihiatriei - , ca și cele psihologice – terminologia psihopatologiei și a psihologiei normalității – acordă prioritate unor concepte ca tulburări de personalitate, boală mentală, disfuncții biologice cu expresie comportamentală. În ultima vreme, stresul post-traumatic (PTSD) a căpătat un prestigiu cognitiv deosebit, impunându-se ca instrument diferențial în analiza comportamentului uman.

Actele violente diferă în motivație – motivele trecerii la act -, în felul în care ele se exprimă, astfel încât trăsăturile de personalitate nu determină în mod singular – cu excepția abnormalității -, comportamentul violent. Ar fi foarte simplist să credem că o trăsătură de personalitate este răspunzătoare de comportamentul violent exprimat simbolic sau fizic de către personalitatea umană, poate, după unii autori, la fel de simplist ca atunci când se încearcă explicarea comportamentului violent și a agresivității prin determinisme pur genetice.⁴⁸ Etiologia criminalității rămîne un domeniu foarte dificil de abordat.

⁴⁸ Sunt citate cercetări care demonstrează faptul că parentalitatea criminală determină comportamente deviante ale descendenților biologici. Gemenii identici provenind din părinți biologici devianți, dar crescuți într-un mediu noncriminogen, dezvoltă comportamente

Unii autori⁴⁹ susțin, bazându-se pe investigații complexe, necesitatea de a se distinge între criminalitatea asociată cu psihozele și criminalitatea asociată cu tulburările de personalitate, subliniind faptul că aceste două tipuri de stare patologică reprezintă două grupe de diagnostic care s-au impus în psihiatria forensică, în practica clinică și în cercetare.

Cercetările⁵⁰ au stabilit ferm asocierea între boala mentală și omucidere, sprijinind ideea după care omuciderea comisă de femei este mai ales corelată cu tulburările de personalitate; ele au pus, de asemenea, în evidență faptul că atât psihoticele, cât și nonpsihoticele omoară copii – de regulă, proprii lor copii, inclusiv neonaticidul (pruncuciderea) -, dar că nonpsihoticele își omoară mai ales partenerii intimi.

Cu toate acestea, profilul psihologic al criminalului, indiferent de diferențele interindividuale, acest construct mult așteptat, în ciuda dificultății obținerii lui, conține unele trăsături particulare, corelate unui anumit tip particular de criminalitate. Trăsături de personalitate, precum insuficiența dezvoltare sau chiar absența autocontrolului – adesea asimilat de nonpsihologi impulsivității⁵¹, iar de criminologi, “raționalității limitate” – sau, dimpotrivă,

criminale de trei ori mai mult decât gemenii cu ascendență parentală noncriminală crescuți în condiții similare. L.E.Cohen (Throwing down the gauntlet: A challenge to the relevance of sociology for the etiology of criminal behavior. Contemporary Sociology, 1987, nr.16, p.202-205 și 199) susține că, deși nimeni nu se naște criminal, genele predispun anumiți indivizi la criminalitate, iar criminalitatea se manifestă atunci când predispozițiile individuale întâlnesc circumstanțe sociale favorabile sau un climat incitant. Controverse, firește, există. Dar, din perspectiva riscului, indivizii sumează un “cluster” de riscuri, care interacționează și, uneori, se potențează reciproc.

⁴⁹ Op.cit.45.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Impulsivitatea este profan considerată drept trăsătură temperamentală. În psihologie, impulsivitatea este distinsă de insuficiența autocontrolului, întrucât autocontrolul este conceput ca atitudine față de sine, având o componentă cognitivă, putând astfel fi educată, dezvoltată. În acest fel, autocontrolul prin educație poate determina o exprimare mai redusă a impulsivității, considerată puternic nativă. Se consideră că, în afară de rare cazuri de acte total impulsive, crima este precedată de un moment de deliberare. Societatea nu este întotdeauna responsabilă de crimă, chiar dacă acțiunea penală, care nu este niciodată inocentă...comportă o parte ireductibilă de coerciție și chiar de brutalitate. Responsabilitatea criminalului este uneori angajată. Cf. M.Cusson (1984), în F.Bouricaud (1984), prezentare la M.Cusson (1984), Le contrôle sociale du crime. În Encyclopaedia Universalis France, p.469-470.

accentuata reprezentare a controlului altei persoane⁵² -, nivelul redus sau chiar absența empatiei, conflictualitatea și agresivitatea⁵³, intoleranța la frustrare, nivelul de inteligență și cel de instrucție și educație, imaginea de sine negativă (*low self-esteem*), propensiunea către adicții, sunt ingredientele frecvente ale criminopatului.

Din păcate, cercetarea psihologică în criminologie – psihologia criminalității, a criminalizării, victimizării -, la noi, este insuficient dezvoltată, profilul personalității criminale, ca și cel al victimei, conținând informații sociodemografice (vîrstă, sex, nivel de instrucție, statut rezidențial și ocupațional, statut socioeconomic). Toate acestea nu aduc date care să aproximeze un profil al personalității criminale sau al victimei.

FAMILIA ȘI DISFUNCTIIONALITĂȚILE EI

Cercetări recente întăresc plasarea riscului de violență individuală în parentalitatea abuzivă, ostilă, chiar indiferentă sau neglijentă și în familia de origine cu istorie de violență. Opinia publică, de asemenea, sancționează deficiențele parentalității, în sens de stil educațional defectuos, punîndu-le drept cauze ale abandonului copiilor.

Un studiu național⁵⁴ privind percepția copiilor în dificultate de către opinia publică românească arată că alcoolismul (77%) și delincvența parentală (71%), absența responsabilității parentale (66%), dezorganizarea familiei (64%) sunt principalele cauze ale dificultăților în care se află unii copii. De remarcat este faptul că starea economică a familiei, adică sărăcia, este privită ca un factor

⁵² În ultima vreme, în criminologie se fac din ce în ce mai dese referiri la așa numitul tip de controlor (*controlling person*), care poate dezvolta forme de comportament violent mergînd pînă la omucidere.

⁵³ Dintre toate tipurile și categoriile de personalități care tind către agresiune și violență, personalitatea psihopată, asocială și deci potențial asocială reține atenția, din perspectiva psihologiei forensice. Aceste personalități arogante, iritative, vindicative, ostile sunt, prin însăși structura personalității lor, predispuse, în orice moment, să intre în conflicte cu legea penală.

⁵⁴ National Survey on Public Opinion on the Child in Difficulty. IMAS, 2000.

de risc diminuat (58%) în raport cu cei de mai sus; se consideră, de asemenea, că abuzul asupra copiilor are loc în familie, la domiciliul lor (44%).

Mediul emoțional al familiei este decisiv în procesul dezvoltării stimei de sine, necesar construcției identitare, a formării conceptului de sine pozitiv. Respingerea, izolarea, ignorarea, neglijența, amenințarea, umilirea, ironizarea, suprasolicitarea sunt expresii nuanțate ale bogatei fenomenologii a abuzului emoțional asupra copilului, fie că unele dintre ele au loc în public, în prezența unor martori, sau în mediul exclusiv al familiei. Vizibilitatea socială a abuzului emoțional în general, ca și a celui asupra copilului⁵⁵ este recentă în conștiința publică la noi, ea nefiind încă asimilată în realitățile juridice.

O cercetare⁵⁶ realizată în anul 2003, privind cunoașterea opiniei publice asupra abuzului emoțional față de copii, a pus în evidență faptul că adulții manifestă dezacord total față de următoarele comportamente parentale: certarea copilului (67.8%), amenințarea copilului (61.3%), bătaia spre binele copilului (61.2%), lăsarea copilului singur acasă (62.7%). În același timp, o mare parte dintre adulți cunosc situații în care părinții se bat în prezența copiilor (52.1%) sau susțin că cel puțin jumătate dintre copii sunt expuși la scene de violență conjugală (56.3%). Respondenții au afirmat că ei cunosc situații în care copiii sunt sancționați verbal (51.6%), batjocoriți (75.9%), înjurați (43.3%) sau puși să cerșească sau să muncească (44.6%). Din datele obținute reiese că abuzul psihologic, exprimat prin violență verbală, urmărind umilirea și înfricoșarea

⁵⁵ Date relevante privind situația copilului în familie se găsesc în: National Study on Sexual Abuse and Exploitation in Children, ANPCA și Salvați Copiii; Maltreated Children. Evaluation, Prevention and Interventions. FICF, 2001; Report on Domestic Violence in Romania. Minnesota Advocates for Human Rights, February 1995; National Survey on Public Opinion on the Child in Difficulty, IMAS, 2000; National Study on Child Neglect and Abuse in Residential Care Institutions. 1999. UNICEF, 2000; National Study on the Situation of Street children. 1998-1999. UNICEF și Salvați Copiii; National Study on Social Integration of the Street and Institutionalized Children. 2001. ECOSOC, Salvați Copiii, UNICEF, 2002 etc.

⁵⁶ Cercetarea a fost efectuată cu sprijinul World Vision, desfășurându-se la Cluj-Napoca, rezultatele fiind semnificative statistic pentru Municipiul Cluj. Numărul respondenților la chestionar a fost 682; scopul sondajului a fost cel de a cunoaște opinia publică privind stilul de creștere a copiilor și percepția situației copiilor în România. Raportul conținând datele acestui sondaj a fost redactat de Edith Laszlo, Cristina Raț și Iuliana Dezso.

copilului, ca și exploatarea lor prevalează asupra violenței fizice ; doar 14.7% consideră că aproape toți copiii sunt bătuți, în mod repetat, iar 17% susțin că jumătate dintre copii sunt bătuți în mod repetat.

Rezultatele unui alt studiu⁵⁷ privind abuzul fizic și sexual asupra minorilor, care a continuat o cercetare din 1996, pe un eșantion de 1279 liceeni – 851 fete și 416 băieți -, cu vârste între 14-16 ani, din Cluj-Napoca, a demonstrat că familia poate fi atât sprijin pentru copilul abuzat – când membrii familiei sunt persoane de încredere-, cât și factor de pericol – când părinții, mai ales, sau frații sunt agresori pentru copil. Tatăl este desemnat agresor în 36.7% de cazuri; mama și frații nu reprezintă un pericol semnificativ în comparație cu tatăl (mama: 9%; frații: 6.5%), iar frații, mai mult decât surorile (5% față de 1.5%). În ceea ce privește relația dintre agresorul sexual – membru al familiei – și forma de abuz, rezultatele arată: atingeri forțate (6.3%), tentativă de viol (16.7%).

Bărbații sunt mai frecvent agresori ai copiilor. Copiii raportează mai frecvent victimizarea lor de către tați, tați vitregi sau o rudă de sex masculin.⁵⁸

Părinții absenți sau devianți, lipsa unui climat preponderent ordonat, lipsa supravegherii – inclusiv neglijența cu urmări grave, adesea tragice -, indiferența și lipsa de implicare afectivă (așa numita *frigiditate maternă*), carențele de alocăție psihologică, toate acestea pot determina comportamente violente, adesea stabilizate și structurate, persistente în timp, ca reacție a copiilor la felul în care trăiesc și sunt tratați.

Într-un studiu la nivel național⁵⁹ s-a constatat că 35.42% dintre copiii străzii își părăsesc locuința familială datorită violențelor petrecute între părinți, iar 2% din cauza abuzurilor sexuale. De asemenea, 39% dintre copiii străzii au

⁵⁷ Studiul se numește Agresiunea fizică și abuzul sexual suferit de liceeni din Cluj-Napoca, iar autorii sunt Eva Bodrogi, Maria Diaconescu și David Kacso Agnes și a fost sprijinit de World Vision. Eșantionul este reprezentativ pentru adolescenții școlarizați în Cluj-Napoca. Studiul a folosit un chestionar cu 55 itemi.

⁵⁸ Russell D.E.H. (1986). The secret trauma: Incest in the lives of girls and women. New York, Basic Books.

⁵⁹ Copilul abuzat și neglijat. Studiu național, ANPCA, 2000.

declarat că cel puțin unul dintre părinți este alcoolic. Din lotul de copii, 50% proveneau din familii disfuncționale.

O investigație⁶⁰, desfășurată în județul Cluj-Napoca, a arătat faptul că părinții au fost responsabili de o treime din cazurile de agresiune fizică asupra copiilor.

Astfel, la noi, cercetări numeroase, ca și statistici convingătoare⁶¹, efectuate pe eșantioane reprezentative, arată că violența fizică este asociată cu copilăria, fie ca experiență personală – 41% dintre femei și 59% dintre bărbați au fost agresați în copilărie-, fie ca definind raporturile între părinți – 25% dintre femei și 26 dintre bărbați au fost martori în copilărie la bătăile între părinți. Aceleași cercetări au pus în evidență faptul că dincolo de diferențele interindividuale, felul în care este tratat în copilărie un individ poate fi definitiv pentru destinul său. Agresivitatea manifestă a unor adulți – care au sau nu un potențial nativ de agresivitate – își are, uneori, rădăcinile și în modul în care au fost tratați de către părinți sau în expunerea repetată la scene de violență între părinți.

Analiza cazurilor de abuz și neglijență parentală a evidențiat faptul că violența în familie este o cauză a relaționării inconsistente sau defectuoase între membrii familiei. Această perspectivă care pune accentul pe interacțiunile din cadrul familiei acordă importanță potențialului parental de agresivitate, devianței, sănătății mentale, dar și stilului și conținuturile comunicării intrafamiliale. Mai mult decât atât, prezența unui climat pozitiv, afectuos în familie contribuie la diminuarea șanselor de exprimare a criminalității infantile, chiar atunci când copiii au tendințe native către comportamente violente. Ca atare, nu contează structura sau forma de organizare a familiei, cât mai ales funcționalitatea ei, concretizată în relații afective și de comunicare adecvate

⁶⁰ În 1999, Universitatea Babeș-Bolyai, în colaborare cu Programul ARTEMIS, a efectuat o anchetă asupra copiilor cu vârste între 14-19 ani (851 fete și 416 băieți), din 24 de școli din Cluj-Napoca. ARTEMIS, 2000.

⁶¹ Raport privind Sănătatea Reproductivă în România. IOMC, București, 1999.

mediului intim al familiei, în stilurile educaționale adoptate de părinți, strategiile de control parental, practicile cotidiene de relaționare și comportamentul moral.

Copiii care provin din familii violente vor tinde să reproducă violența din familie, vor transfera violența ca ceva firesc în relațiile cu alții, vor deveni la rândul lor agresori, folosind violența fizică ca modalitate de gestionare a conflictelor și divergențelor interpersonale.

Se știe, totuși, că nu orice victimă devine agresor. Totuși, trebuie subliniat faptul că traumele suferite în copilărie, au consecințe de ordin psihologic bine conturate în cercetarea criminologică din perspectiva psihologiei dezvoltării, manifestate prin:

- imagine de sine negativă;
- depresie și/sau izolare socială;
- probleme dificile din sfera sexualității;
- dificultăți de relaționare;
- sentimentul victimei că este diferită de alți oameni;
- sentimentul că este puternic în sens malign (se dă o conotație pozitivă comportamentelor violente, pozitivarea negativului în condițiile atașamentului între agresor și victimă⁶²);
- stări de confuzie privind propria persoană (disocierea eu-lui) sau ale valorilor existențiale;
- anxietate.

Familia ca realitate penală: spațiul conflictelor și violenței

Familia este spațiul unei interactivități intense și frecvente. Datele statistice⁶³ privind cauzele soluționate prin trimitere în judecată, în perioada 1999-2002, pun în evidență un număr de 18.515 victime. Dacă luăm în considerație, ca variabile, tipul de criminalitate și familia – relațiile între

⁶² Unii autori susțin că, în unele cazuri, agresorul este singurul adult care furnizează copilului atenție și afecțiune.

⁶³ Date existente în evidența Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, întocmite de Carmen Necula, Vasile Marius Botiș și Alexandru Ciprian Ghiță.

membrii familiei -, deci dacă dacă extragem victimele violenței domestice, obținem următorul tablou:

Omucidere:

- 27% din totalul victimelor aparțin familiei, adică aproape o treime din cele 18.515 victime;
- omuciderea este mai mare între soți (7.7%), urmată de victime-părinți (5.3%) și victime-copii (3.2%); un procent mai redus, îl reprezintă victimele-frați și surori (2.3%) și rudele de pînă la gradul IV (2.2%);
- anul 2000 are rata cea mai mare de omucidere și cea mai mare rată de omucidere implicînd soții;
- victimele-părinți au avut rata de climax în anul 2000 (5.9%) față de anul 1999 (4.6%), apoi scade și iar crește (2000:5.3%; 2002:5.4%).

Vătămare corporală (VC):

- din totalul victimelor de VC, 3% aparțin familiei;
- frecvența victimelor de VC este mai mare pentru rude pînă la gradul IV (1.75%), urmate de victime-soți (1.1%), victime-surori, frați și părinți (0.8%) și victime-copii (0.25%).

Vătămare corporală gravă (VCG):

- din totalul victimelor de VCG, 3.7% aparțin familiei;
- frecvența cea mai mare apare, ca în cazul VC, o au victimele-rude pînă pînă la gradul IV (1.8%); urmează victimele- părinți (1%), copiii (0.5%), frați-surori (0.4%);
- victimele-copii scad în această perioadă de la 0.8% la 0.2%;
- victimele-soți au crescut de la 1% la 2%.

Lovituri cauzatoare de moarte (LCM):

- victimele-membri ai familiei ai LCM reprezintă un procent semnificativ de mare (20.2%);
- victimele-soți sunt cele mai numeroase (8.3%), urmate de victimele-părinți (7.2%), victimele-frați, surori (2.3%), alte rude de gradul pînă la IV (1.9%) și victime-copii (0.9%);
- anul 2002 a avut o rată de victimizare a părinților de trei ori mai mare decît anul 2001 (12.8% față de 4.3%).

Lipsirea de libertate în mod ilegal:

- din totalul victimelor lipsirii de libertate, 3.3% aparțin familiei;
- victimele cele mai numeroase ale lipsirii de libertate sunt soții (1.6%), copiii (1.3%) și părinții (0.4%);
- dacă numărul victimelor-soți și părinți a scăzut între 1999-2002, numărul victimelor-copii a crescut de la an la an (1%, 1.7%, 2%).

Victimizarea sexuală: am inclus în această categorie violul, actul sexual cu minor, perversiunile sexuale și corupția sexuală.

- din totalul victimelor de viol, 7.7% sunt membri ai familiei; copiii sunt victimele cele mai frecvente (4.6%), urmează părinții (1.5%); s-a înregistrat în această perioadă o creștere a victimelor-copii (anul 1999: 2.6%, anul 2002: 5.3%), victimele-soți (0.1% și 0.4%) și vitimele-frați și surori (0.2% și 0.7%);
- victimele actului sexual cu minor reprezintă 12% din totalul acestui tip de infracțiune, iar cel mai ridicat procent îl au victimele-copii (2.4%);
- din totalul victimelor de perversiune sexuală aparținînd familiei (7.8%), copiii sunt cei mai reprezentativi (4.7%), iar numărul lor a crescut semnificativ de la 1.3% în 1999 la 8.5% în 2000,

ca apoi să scadă la 1.6% în 2002; victimele- rude pînă la gradul IV au crescut în mod constant (1.3%, 1.7%, 5.3%);

- victimele corupției sexuale reprezintă 15.3 % din totalul victimelor de acest tip; cei mai afectați sunt minorii (media celor 4 ani este de 11.9%; se constată o creștere mult semnificativă a victimelor-copii de la 5.6% în 1999 la 21.6% în 2002.

Abandonul de familie:

- copiii reprezintă categoria cea mai răspîndită de victime, adică 81.5% din totalul victimelor de acest tip, numărul lor fiind în creștere de la 78.4% în anul 1999 la 91.9% în 2002; victimele-părinți sunt, de asemenea, în creștere constantă, de la 2.2% în anul 1999 la 5.2% în anul 2002.

Concluziile acestei statistici sunt îngrijorătoare, ele dovedind că:

- familia este locul unor stări emoționale negative de o mare intensitate: ură, dorință de răzbunare, dorința de a produce rău și suferință, dorința de a distruge pe cei apropiați;
- cu cît este mai intimă relația (VI) și mai strînsă interacțiunea între unii membri ai familiei – soț și soție sau parteneri de cuplu -, cu atît violența este mai mare și victimizarea mai gravă: omor, lovituri cauzatoare de moarte;
- cu cît este mai personală relația și mai strînsă interacțiunea – părinți și copii -, cu atît tendința către victimizare sexuală este mai mare: act sexual cu minor;
- în familie, copiii sunt victime “preferate”, ei fiind cei mai afectați mai ales în sfera sexualității: viol, act sexual cu minor, perversiuni și corupție sexuală;
- copiii sunt victimele predilecte, într-un procent foarte mare ale abandonului de familie.

CONTEXTUL SITUAȚIONAL

Deși pentru specialiștii din științele sociale, studiul contextului și mai ales al interacțiunii dintre context și persoană în determinarea unui anumit comportament sunt locuri comune, “puțini criminologi au subliniat utilitatea explicațiilor situaționale și dinamice ale comportamentului criminal”⁶⁴. Atenția a fost acordată, mai ales, variabilelor de personalitate care diferențiază personalitatea criminală de indivizii care respectă legea. În ultima decadă, interesul pentru *șintă* și *oportunități* a crescut, ca și apelul la abordarea situațională, care facilitează înțelegerea criminalității. În acest fel teoria crimei situaționale capătă pregnanță față de teoriile dispoziționale ale crimei (referitoare la personalitatea criminală). T.Gabor (1986)⁶⁵ consideră că teoria situațională a crimei ar include doi factori: (a) descrierea naturii și distribuției oportunităților criminale și (b) cum deciziile criminalilor sunt afectate de circumstanțele și situațiile în care ei se află. Cercetarea aspectelor situaționale ale crimei s-au axat mai ales asupra primului aspect, numit și distribuția ecologică a crimei. Teoreticienii oportunității subliniază faptul că un comportament criminal nu are loc întâmplător în spațiu și timp: pot fi identificați timpi și spații de mare risc. Într-un mod similar există indivizi de mare risc; stilul de viață este conceput ca influențând expunerea la timpi, spații și persoane. De aceea, conform abordării situaționale, infractorii sunt, într-o oarecare măsură, raționali în planificarea și executarea actului.

R.J.Gelles & M.Straus (1988)⁶⁶ susțin, bazându-se pe faptul că VD are ca natură rutină, că majoritatea scenelor de violență au loc în bucătărie, sufragerie și dormitor (în ordinea frecvenței). Majoritatea violențelor petrecute

⁶⁴ Sommers Ira & Deborah Baskin (1993), The situational context of violent female offending. Journal of Research in Crime and Delinquency, vol.30, nr.2, p.1.

⁶⁵ Gabor T.(1986). The prediction of criminal behavior: A statistical approach. Toronto, Univ. of Toronto Press.

⁶⁶ Intimate violence: The causes and consequences of abuse in the American family; .New York, Touchstone.

în relații intime (cuplu) au loc între orele 20-24, iar cele din bucătărie între orele 17-19. Week-endurile sunt perioade de mare violență în familie, în principal pentru că membrii familiei stau acasă și nu merg la serviciu sau școală. Sărbătorile de Crăciun și Anul Nou sunt perioade marcate de violență crescută datorită stresului financiar asociat exigențelor tradiționale ale acestor zile și frustrărilor rezultate din comparația socială.

Într-o statistică românească, mai sus menționată⁶⁷, privind omorul s-a constatat că 35% dintre omoruri au loc în week-end – 207 sâmbăta și 231 duminica -, iar 51.4% dintre omoruri se petrec noaptea, fapt care confirmă rezultatele obținute de R.J.Gelles și M.Straus (1988).⁶⁸ Conform aceleiași statistici, din 1250 omoruri, 708, adică 56% au loc în locuința comună sau fie în locuința infractorului, fie în cea a victimei, față de 565 omoruri care au loc în diferite spații publice.

E.Keldel-Englader (1992)⁶⁹ a studiat VD, folosind un eșantion reprezentativ (2291 bărbați), și a constatat că 311 bărbați au admis faptul că și-au atacat fie soțiile, fie un non-membru al familiei, fie ambele categorii și că trei sferturi dintre ei au admis că și-au agresat soția în anul anterior. Explicația rezidă în “perpetuarea paradigmei dominației masculine, care se manifestă în fiecare societate, mai primitiv sau mai rafinat, în funcție de datele și condițiile respectivei societăți “. ⁷⁰

Ușurința logistică și vizibilitatea publică redusă explică în cea mai mare parte de ce familia este factor de risc în anumite condiții și de ce, uneori, vorbim despre prevalența criminalității în familie față de cea în care victima este o persoană străină.

⁶⁷ Op.cit.27.

⁶⁸ Op.cit.66.

⁶⁹ Kendel-Englander E.(1992). Wife battering and violence outside the family.Journal of Interpersoanl Violence, 7,p.4622-470.

⁷⁰ Popescu Liliana, op.cit.

1.7 CRIMINALIZARE ȘI VICTIMIZARE

Fără îndoială că imprecizia statisticilor și imposibilitatea de a avea o imagine comprehensivă asupra criminalității și victimizării contribuie la persistența sau întărirea unor stereotipuri, pe fondul neglijării unor schimbări importante care au loc în societate privind unele caracteristici structurale ale acesteia: munca și șomajul, sărăcia, relațiile între generații, relațiile între bărbați și femei – inclusiv, problematica familiei -, mass media și rolul ei în modelarea sistemelor de valori personale și sociale etc.

Violența, în general, și violența în particular, reprezintă fenomene răspândite în toată lumea, iar abordarea ei, dincolo de diferențele între societăți și culturi, se înscrie pe agendele politice și sociale, necesitând cooperare și eforturi susținute pentru prevenirea și controlul ei social.

Tendința generală către victimizare și diminuarea responsabilității individuale este criticată de mulți autori, care consideră că societatea nu este datoare să răspundă traumelor individului care se confruntă cu probleme ale vieții care altădată nu se constituiau în surse de grijă socială.

Psihologia traumei și studiul victimizării atestă acest raport fragil între criminalizare și victimizare, considerând că ambele categorii se confruntă cu “favoritismul” de sine: cel care este violent va găsi mereu justificări pentru actele sale pentru a diminua culpa, iar cel care este victimă va găsi, la rândul său, justificări pentru a mări culpa agresorului. În acest fel, același act de violență va fi simultan, din perspectiva cuplului agresor-victimă, minimizat și maximizat. Rafinarea categoriilor – victimizare primară și victimizare secundară -, ca și transgresarea frontierei între agresor și victimă – victima devine agresor și invers -, reversibilitatea statutului fiecărei părți implicate într-o situație de violență, face ca violența, atât psihologic, cât și penal, să fie dificil de abordat. Presiunile de a înlocui modelul medical cu cel psihosocial, în care cauzele violenței, dar și consecințele ei să fie plasate într-un context mai larg, incluzând

variabile sociale, culturale, religioase etc., complică mult abordarea problematicii violenței.

Victimizarea masculină, care începe să concureze victimizarea feminină, cu toată dificultatea de a fi cunoscută⁷¹, lărgeste aria violenței, reclamând stabilirea- dacă este cazul – unor diferențe între consecințele victimizării în funcție de sex, aspect necesar abordării acestor consecințe. Critici feministe recente subliniază pericolul pe care îl aduce focalizarea exclusivă pe victimizarea feminină, care neglijează sau neagă implicarea individuală a femeii – ea este agent moral în realizarea evenimentului violent -, susținând faptul că prin însăși apartenența femeii la sexul feminin ea este absolvită de acțiunile sale⁷².

Teoria traumei, dezvoltată recent și articulată la domeniul victimologiei și criminalității, pune în evidență un tablou psihologic complex al victimei: “în situații de pericol, apar răspunsuri fiziologice, cognitive, emoționale, sociale și comportamentale comune tuturor persoanelor”⁷³ (care se află în pericol sau se confruntă cu un pericol). Toate aceste răspunsuri sunt adaptative și urmăresc un scop precis: supraviețuirea. Totuși, în timp aceste răspunsuri devin maladaptative și, în cele din urmă, au consecințe negative. Pericolul prelungit – indiferent dacă el este real sau imaginar – duce la structurarea unei hiperactivități cronice în care creierul și corpul sunt solicitate, astfel încât reacțiile de protecție devin disfuncționale, mai ales dacă acest lucru se petrece în copilărie. Astfel, apare o pierdere a controlului intern față de stimulii exteriori. Înfricoșarea, ca stare cronică, produce modificări la nivel cognitiv și emoțional, exprimate prin afectarea capacității de decizie – deciziile sunt inflexibile, supersimplificate și defectuos construite -, diminuarea abilității

⁷¹ Se consideră că bărbații nu raportează sau raportează foarte rar statutul lor de victime ale violenței feminine, datorită faptului că este afectată imaginea sa.

⁷² Allen H. (1998). Rendering them harmless: The professional portrayal of women charged with serious violent crime. În: K.Daly & L.Maher (eds.), *Criminology at the crossroads: Feminist readings in crime and justice* (p.54-68). New York, Oxford University Press.

⁷³ Cf. Maeve Katherine M. (2000). Speaking unavoidable truth: Understanding early childhood sexual and physical violence among women in prison. *Issues in Mental Health Nursing*, nr.21, p.475.

de a categoriza informația. Consecințele fricii și ale stresului lasă urme definitive: ceea ce se învață în cursul acestor experiențe rămân definitiv relaționate. Impulsivitatea cu consecințe de victimizare, în această perspectivă, este consecința inerentă situației de amenințare în care se află victima. Proximitatea, accesul și vulnerabilitatea – caracteristici specifice VD -, ca și natura relațiilor interpersonale în VD fac din victimizarea domestică o realitate extrem de complexă și consecințe îndelungate. Tabloul de personalitate mai sus schițat caracterizează o persoană cu un înalt potențial de victimizare secundară și un scăzut potențial de reabilitare și eliberare. În acest fel, persoana are un comportament “organizat în jurul traumei”, în care trauma devine “principiu organizator al gândirii, emoțiilor, comportamentului și semnificațiilor”⁷⁴, un sens integrat al eu-lui.

Diferențe sunt susținute în ce privește relația între victimizarea secundară și sexul victimei, întrucât trauma este specifică fiecărui sex în parte: în timp ce bărbații au mecanisme de exteriorizare a agresivității – agresivitate explicită, manifestă -, femeile tind să se victimizeze singure și să continue a fi victimizate de alții. În acest fel, femeile sunt mai vulnerabile la re-traumatizare.

Literatura privind criminalizarea și victimizarea din perspectivă psihosocială este extrem de bogată, unii autori regretând lipsa de comunicare între viziunea proprie lor și filosofia penală.

D.Bagshaw (1999)⁷⁵ consideră că stabilirea nevoilor victimelor VD trebuie să se bazeze pe implicarea a șase factori:

- 1. Sistemele de resurse societale, incluzând asistența guvernamentală, cazarea, sistemul legal, educația, sănătatea, valori comunitare și profesionale;

⁷⁴ Ibidem, p. 479.

⁷⁵ Bagshaw D., Chung D., Couch M., Lilburn S., Wadham B.(1999). Reshaping responses to domestic violence: Executive summary, South Australia, Pirie Press.

- 2. Și 3. Sistemele de resurse formale (grupuri de autoajutor, cluburi și grupuri religioase) și sistemele de resurse informale (vecini, colegi de muncă, familia, prietenii);
- 4. Atributele sociopsihologice ale victimei: vîrstă, stima de sine și imaginea de sine, etnia, rolul în familie;
- 5. Factorii situaționali: accesibilitatea armelor, locus de putere/control, șomajul, calitatea relațiilor, disponibilitatea și accesibilitatea resurselor;
- 6. Factorii tranziționali: istoria VD, stadiul victimei în ciclul vieții sale și istoria familiei.

Bazate pe aceste considerente, în literatura de specialitate găsim identificate recomandări implicite atunci cînd abordăm nevoile victimelor VD de sex masculin, care prezintă similarități cu cele existente deja în studiile privind victimizarea feminină. Recomandările pot fi reunite, cu specificările de rigoare, astfel:

- Relevarea incidenței și prevalenței femeilor/bărbaților abuzați;
- Recunoașterea faptului că există în VD femei agresate/agresoare și bărbați agresori/agresați; tipul de relație este definitiv, ca și vîrsta (copil-adult care-și agresează părinții, părinți care-și agresează copiii- minori sau adulți);
- Cunoașterea diferențelor între experiențele masculine și cele feminine în VD, ca și experiențele copilăriei legate de victimizare;
- Dezvoltarea unor politici menite a preveni și controla violența;
- Identificarea nevoilor femeilor și bărbaților bătuți/agresați;
- Găsirea serviciilor care sunt sau nu sunt disponibile pentru persoanele abuzate, indiferent de sex;

- Disiparea miturilor și stereotipurilor privind masculinitatea și feminitatea;
- Schimbarea atitudinilor negative ale comunității față de bărbatul abuzat (confiscarea statutului de victimă de către femei face ca bărbatul-victimă să fie neglijat);
- Informarea victimelor despre serviciile disponibile;
- Ameliorarea sentimentului de izolare a victimei (mai puțin cunoscut când este vorba despre victimizarea masculină);
- Să li se permită victimelor – bărbați și femei – să fie ascultați și crezuți (după unii autori, vocea femeilor se aude, bărbații sunt victime “mute”);
- Să se dezvolte abilitatea victimelor de a vorbi despre ei, de a elabora un discurs personal în care el să fie subiectul;
- Încurajarea victimelor să acceseze serviciile de sănătate, medicale, de sprijin și cele legale;
- Minimizarea victimizării secundare;
- Prevenirea predispoziției față de consecințele victimizării primare;
- Eliminarea discriminării în sfera criminalizării și victimizării; oricine poate fi agresor sau victimă, iar frontiera între aceste două ipostaze este adesea fluidă și greu identificabilă; victimologia aduce date privind relația între agresor-victimă;
- Să se ia în considerație reversul feminizării VD (femeile și-au anexat rolul de victimă, prin care adesea obține compasiune, exploatînd-o uneori);
- Promovarea unei vieți sigure, libere de violență, a culturii nonviolentei.

Pe măsură ce recunoașterea și înțelegerea violenței face progrese, s-au identificat acțiuni necesare abordării eficiente a acestui fenomen social:

- (a) acțiunile de prevenire;
- (b) protecția femeilor (sau a victimelor);
- (c) asigurarea serviciilor.

Prevenirii – primare sau secundare - îi revine astăzi un rol mai important decât înainte, când cercetarea privind victimizarea nu aducea suficiente date privind gravitatea și complexitatea consecințelor violenței în general și mai ales a VD.

Formele de prevenire primară se referă la schimbarea atitudinii oamenilor pentru a preveni manifestările de violență domestică, înainte ca acestea să aibă loc.

Formele de prevenire secundară au ca țintă agresorii și femeile care au fost victimizate (cuplul victimologic: agresor și victimă).

Prevenirea include:

Sensibilizarea/ schimbarea atitudinală în comunitate: este un aspect important al prevenirii, întrucât atitudinile față de acest fenomen sunt necorespunzătoare; scopul este cel de a tinde către “toleranță zero” în societate; stereotipul privind “masculinitatea agresivă” trebuie schimbat, astfel încât masculinitatea să nu fie asociată cu violența;

Educație: promovarea egalității de gen; promovarea ei în școală în curriculum și recunoașterea efectelor negative ale încurajării competiției exprimate prin creșterea violenței; schimbarea stereotipurilor privind masculinitatea-feminitatea; promovarea egalității;

Training: formarea personalului, a profesioniștilor și voluntarilor care activează în domeniul violenței și, în general, promovarea sensibilității față de această realitate.

Campanii sociale;

Acțiunile implicând agresorii: într-o etapă relativ incipientă în multe țări europene.

Informații și oportunități pentru victimele potențiale: femeii, copii, vîrstnici.

Factori structurali: promovarea egalității; sărăcia; riscul de mediu (iluminare, spații cu vizibilitate, măsuri de securizare); locul de muncă;

Rolul mass mediei: training pentru profesioniști, dezvoltarea unei filosofii privind valorile umanității, atragerea profesioniștilor în promovarea nonviolentei.

După cum se poate constata, între prevenire și recomandările privind nevoile victimelor există relații de similaritate. Dar, avînd în vedere că sistemele penale, în toate țările, au fost construite pe cunoașterea felului în care bărbații comit acte de violență, nu este surprinzător faptul că aceste sisteme nu răspund criminalității feminine, impuse, din păcate, de realitate, rămînînd încă relativ dependente de diferențele privind dimensiunea criminalității masculine comparată cu cea a criminalității feminine.

2. FEMEIA „CRIMINAL” – DIMENSIUNI PSIHOSOCIALE

2.1 Omorul – analiză conceptuală

Omucidere : Termen generic, sub forma sa substantivală, care definește trimiterea la moarte a unei persoane : fie involuntar (omuciderea prin imprudență), fie deliberat (omuciderea voluntară este un omor), fie cu premeditare (acesta este un asasinat). Adjectivul „omicid” este utilizat pentru a caracteriza o conduită mortală. Denumită și „crimă de sânge”, omuciderea a fost împărțită în șase categorii : crimă prin delectare, prin contaminare, prin impuls, prin prejudecată, prin lașitate (crima „mârșavă”), prin descărcare, în cazul dezechilibrărilor. Studiul fenomenologic al procesului omucid a fost întreprins de E. De Greef, care distinge trei etape de conversie criminală : ideea veleitară, asentimentul formulat și criza care se va sprijini pe elementele precipitante ale victimei pentru trecerea la act sau pentru devierea executării printr-o omucidere neterminată. Forma cea mai comună de omucidere este incidentul singular, prin care o persoană este omorâtă de o altă persoană. Convențional, criminologia clasifică acest gen de omoruri în două categorii: crima pasională (comisă într-un moment de furie intensă sau frustrare) și crima înfăptuită cu sânge rece (se distinge printr-o premeditare atentă, motivată, adeseori în speranța unui câștig personal. (J. Selosse, 1999,p.553)

Termenul asasinat provine din cuvântul arab *haş-sasin* (consumator de pulbere din frunze de cânepă) aplicat în sec. al XII-lea membrilor unei secte conduse de șeicul Hassan Ibn Sabbah, care erau fanatizați și se drogau înainte de a efectua raiduri teroriste.

În limbaj juridic, asasinat este utilizat pentru a califica o crimă, o omucidere cu premeditare. (J. Selosse, op.cit.p.85).

Criminologia diferențiază crimele după natura lor (crimă împotriva bunurilor, a persoanelor, a moravurilor, a ordinii publice), după motivație (crime pasionale, răzbunare, terorism, interese) și după modul lor de realizare (crimă individuală sau colectivă, ocazională, organizată sau spontană, crimă pe timp de pace, crimă de război). În limbajul curent, cuvântul crimă este utilizat pentru calificarea infracțiunilor contra persoanei (crimă de sânge și infracțiuni sexuale).(J. Selosse, op.cit.,p.199)

Trecerea la act este un proces de transformare a unei intenții în realizarea ei motorii. De regulă, termenul se aplică la acte impulsive care încalcă interdicțiile colective sau individuale. Este folosit în criminologie pentru a desemna acte agresive și atentate sexuale. Trecerea la act poate exterioriza, de asemenea, o intenție inconștientă; în acest caz, existența acestei intenții indică o patologie. (J. Widlöcher, op.cit.p. 798-799)

Culpabilitatea este un termen polisemic care caracterizează fie starea unui individ recunoscut vinovat, fie sentimentul de greșeală legat de transgresiunea unei interdicții sau violarea unei reguli morale. Sentimentul de vinovăție poate căpăta un caracter mai mult sau mai puțin morbid și poate fi uneori nemotivat...Mai frecvent culpabilitatea se disimulează sub simptome anxioase și fobice. Ispășirea legată de sentimentul de vinovăție se găsește și la originea conduitelor criminale. (J. Selosse, op.cit.p.205)

CODUL PENAL

Titlul II

Infrațiuni contra persoanei

Cap.1

Infrațiuni contra vieții, integrității corporale și sănătății

Secțiunea I

Omuciderea

Art. 174

Omorul

Uciderea unei persoane se pedepsește cu închisoare de la 10 la 20 de ani și interzicerea unor drepturi. Tentativa se pedepsește.

Art.175

Omorul calificat

Omorul săvârșit în vreuna din următoarele împrejurări:

- a) cu premeditare;
- b) din interes material;
- c) asupra soțului sau a unei rude apropiate;
- d) profitând de starea de neputință a victimei de a se apăra;
- e) prin mijloace ce pun în pericol viața mai multor persoane;
- f) în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale victimei;
- g) pentru a se sustrage ori pentru a sustrage pe altul de la urmărire sau arestare, ori de la executarea uneii pedepse;
- h) pentru a înlesni sau a ascunde săvârșirea altei infracțiuni;
- i) în public,

se pedepsește cu închisoare de la 15 ani la 25 de ani și interzicerea unor drepturi.

Tentativa se pedepsește.

Art. 176

Omorul deosebit de grav

Omorul săvârșit în vreuna din următoarele împrejurări :

- a) prin cruzimi;
- b) asupra a două sau mai multor persoane;
- c) de către o persoană care a mai săvârșit un omor;
- d) pentru a săvârși sau a ascunde săvârșirea unei tâlhării sau piraterii;
- e) asupra unei femei gravide;
- f) asupra unui magistrat, polițist, jandarm sau unui militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora,

se pedepsește cu detențiune pe viață sau cu închisoare de la 15 la 25 de ani și interzicerea unor drepturi.

Tentativa se pedepsește.

Art. 177

Pruncuciderea

Uciderea copilului nou-născut, săvârșită imediat după naștere de către mama aflată într-o stare de tulburare pricinuită de naștere, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani.

2.2 Femeile autoare ale infracțiunii de omor

Tablou general

La 1 ianuarie 2002 în unitățile penitenciare din România se aflau 2122 femei (2068 majore și 54 minore), din care 1524 condamnate definitiv, 275 condamnate la prima instanță, 206 arestate preventiv și 117 contraveniente, reprezentând 4,25% din totalul populației penitenciare. Peste 2500 de copii au mamele în penitenciare. Din aceste femei, 74,17% erau infractoare primare, 20,23% recidiviste și restul de 5,65% fiind contraveniente. Rata recidivei la femei este de aproape 2 ori mai mică decât rata populației carcerale masculine. 25,09% au comis infracțiuni contra persoanei, 66,61% în dauna avutului particular, 0,86% infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială și 5,36% alte infracțiuni.

Din cele 431 de femei condamnate pentru infracțiuni contra persoanei, 351 (81,43%) au comis infracțiunea de omor, iar dintre acestea 180 se găsesc în penitenciarul de femei de la Târgșor.

Aproape 50% dintre femeile condamnate au recunoscut că, înainte de condamnare, au suferit abuzuri sexuale (10,9%), fizice (34,3%), psihice (34,2), sexuale și fizice (9,35%), sexuale, fizice și psihice (9,2%), sexuale și psihice (3%). 26,7% din ele au afirmat că au avut tentative de sinucidere înainte de depunerea în penitenciare, 33,3% au consumat, înainte de condamnare alcool (71,8%) sau au fost dependente de droguri sau alte medicamente (28,2%). (Ana Bălan, 2003).

Într-o altă statistică privind infracțiunea de omor (Ioaneta Vintileanu, 2000, p.65-75) se arată că în 1997, erau deținute 82 de femei, în 1998- 58 de femei, în 1999 - 54, iar în 2000 (pe primele 9 luni) 43 de femei.

Infracțiunea de pruncucidere este un capitol deosebit în criminalitatea feminină, reprezintă, potrivit reglementărilor normativului penal, o

infrațiune cu autor exclusiv femeie. Datele prezentate de autoare arată că numărul de femei autor al infracțiunii de pruncucidere este relativ scăzut, reprezentând 0,3% din totalul femeilor deținute. Dinamica acestui număr este neomogenă: în 1997-36 de femei au comis pruncucidere, în 1998 numărul lor scade la 23, pentru ca în 1999 să crească din nou la 30.

Se mai remarcă și creșterea vârstei femeilor care comit omoruri : dacă în 1997 majoritatea o reprezentau femeile până la 40 de ani, în anul 2000 acest tip de criminale se încadrează în categoria 40 de ani și peste, o creștere spectaculoasă înregistrând categoria de peste 50 de ani (de la 18% în 1997 la 37% în 2000).

În ceea ce privește starea civilă a femeilor care comit infracțiunile de omor, lovituri cauzatoare de moarte și vătămare corporală, majoritatea femeilor autor au avut/au un partener de viață, fie el soț, fie concubin. În cazurile de pruncucidere, majoritatea femeilor sunt celibatate, înregistrându-se, însă, o creștere a ponderii celor care trăiesc în concubinaj

Vorbind despre mediul de proveniență, 55% dintre autoarele omorului sunt din mediul urban. De asemenea se produce o modificare semnificativă în ceea ce privește educația acestor femei : dacă în 1997 majoritatea autoarelor de omoruri erau fără studii, în 1999 această majoritate este reprezentată de femeile cu studii gimnaziale. În plus, a crescut ponderea celor cu liceu (de la 11% în 1997 la 25% în 2000). 80% din femei, în anul 2000, erau fără ocupație. 47% în 1997 și 32% în 2000 au consumat alcool, iar 47% (1997) și 43% (2000) au fost victime ale violenței în familie.

În National Profile of the Female Offender (2001), în urma unui studiu realizat de American Correctional Association pe 2.094 de femei condamnate pentru omor, deținute în penitenciarele din Florida, se arată că media vârstei era de 35,1 ani și cele mai multe se încadrează în categoria 35-39 de ani; majoritatea criminalelor aparțineau minorităților, aveau un statut socio-economic scăzut, aveau copii; cele mai multe nu sunt căsătorite, aproape

jumătate din ele au fugit de acasă în adolescență, 25% au avut cel puțin o tentativă de sinucidere; mai mult de jumătate au fost victime ale abuzului fizic, 30% ale abuzului sexual, aproape un sfert erau șomere de mai bine de trei ani înainte de a merge la închisoare; majoritatea femeilor condamnate pentru omor și-au ucis concubinul sau soțul care a abuzat de ele, mai mult de jumătate erau condamnate pentru prima dată.

Un alt studiu (Constance L. Hardesty și colab., 2003) arată că în Oklahoma sunt deținute 70 de femei închise pentru omor. Media lor de vârstă este de 31 de ani, nivelul lor de educație se prezintă după cum urmează : studii superioare 28,6%, liceu și postliceală 28,6%, numai liceu 8,6%; statut socioeconomic scăzut – 48,5%, 26,5% autoclasificându-se în clasa săracă, 16% au mai fost arestate înaintea vârstei de 18 ani. Peste jumătate dintre ele au raportat că au fost abuzate fizic și emoțional în copilărie, un număr semnificativ din ele au fost abuzate sexual sau violate înainte de 18 ani. Numai 28,6% erau căsătorite, dar 80% aveau copii.

Femeile închise pentru omor primesc mai puține vizite, comparativ cu celelalte deținute. Foarte puține (20%) au consumat în mod obișnuit alcool înainte de încarcerare, numai 25,7% au fost consumatoare de droguri. În ceea ce privește problemele emoționale, 28,6% au primit ajutor calificat pentru aceasta înainte de încarcerare. Dar după încarcerare, mult mai multe (34,3%) au recurs la ajutor. Un procent semnificativ dintre criminale au afirmat că au avut probleme de sănătate înainte de depunerea în penitenciar, dar acest procent crește după eliberarea din închisoare (60%).

Prin urmare, din statisticile prezentate mai sus, statistici elaborate în România sau SUA, rezultă că femeile închise pentru omor sunt, în majoritatea cazurilor, de vârstă mijlocie (40-50 de ani) în România și ceva mai tinere în SUA (31-39 de ani), au un statut socioeconomic de nivel scăzut (în ambele țări), sunt căsătorite sau au un partener (în România) sau sunt singure (în SUA), au copii, nivelul de instruire este semnificativ mai scăzut

în România decât în SUA, victimele omorului săvârșit de ele au fost de cele mai multe ori partenerii (fie ei soți, fie concubini) în ambele țări luate în discuție.

Omorul în cadrul intrafamiliar

„A fost un coșmar, un coșmar pe care încă îl re trăiesc. Este un coșmar prin care nici o altă femeie n-ar mai trebui să treacă” spune una din victimele violenței domestice care a trecut granița, devenind din victimă agresor.

În dicționare, cuvântul **violență** trimite la ceea ce se efectuează cu „o forță intensă” brutală și adesea distructivă, la abuzul de forță pentru a constrânge pe cineva la ceva. Această trimitere este apropiată de sensul dat de Weber noțiunii de putere – a ști să faci să triumfe propria voință în cadrul unei relații sociale, chiar împotriva rezistenței din partea celuilalt. (Rachid Amirou, 2003, 36)

Violența domestică, manifestarea ei cronică, își pune amprenta, indubitabil, asupra celor doi poli ai conflictelor. De obicei, agresorii au avut copilării violentate, ei nu sunt persoane sigure de ele, cu un sentiment clar al valorii personale. Sunt incapabili de a-și identifica sentimentele și manifestă o instabilitate a atitudinilor. Nu au abilități de comunicare.

Într-o relație abuzivă, victima și agresorul se mișcă în cadrul a trei stadii care se repetă ciclic, ceea ce face să crească intensitatea și destructurarea : stadiul 1 este faza construirii tensiunii în care presiunile asupra victimei încep să se structureze; în această fază, victima încearcă să controleze comportamentul abuzatorului, prin alterarea propriului comportament; stadiul al 2-lea este faza incidentelor cu bătaie severă, implică uneori perioade prelungite astfel de bătăi; stadiul al 3-lea este numit și stadiul dragostei și căinței, pocăinței, care nu implică neapărat acte de tandrețe, ci o perioadă de calm, de încetare a bătăilor; ea poate fi de mai lungă sau mai

scurtă durată, după care ciclul se reia. Teoria ciclului violenței ne arată, prin urmare, cum femeile sunt încet, încet „învățate” că nu pot face nimic ca să scape de agresorii lor. Ciclul începe încet și adeseori cea de-a treia fază este cea mai lungă și are cel mai mare impact asupra femeilor. La începutul relației conflictuale, violente, această fază implică aproape întotdeauna o formă de promisiune a agresorului că se va schimba și că nu se va mai întâmpla niciodată. Desigur, mai sunt și alte cauze pentru care femeia prezintă, ca primă reacție la violența la care este supusă, un comportament de evitarea problemei, dezvoltând strategii de scoaterea din minte a ceea ce i s-a întâmplat. Aceste cauze merg de la dragostea pentru partener până la sentimentul că nu are alte opțiuni valabile. Calea abordată de femeie îl determină pe bărbat să creadă că ea își asumă o parte din vină pentru acțiunile lui, ceea ce-l face să se simtă îndreptățit în abuzarea ei. Din păcate, statisticile arată că această cale este complet greșită, deoarece mare parte din femei ajung să moară în fiecare an din cauza bătăilor la care sunt supuse, chiar după ce au încercat în final să-și părăsească partenerul violent, sau ajung să omoare pentru a scăpa de furia care se abate asupra lor, într-un moment de declin mental, când autocontrolul se apropie de zero. (Leonore Walker, 1989) Este adevărat că multe omoară în legitimă apărare, dar sunt și altele care omoară când nu are loc vreun episod violent, brusc, victima, care este femeia atât de îndelung abuzată, trece granița și devine ea agresorul. Se petrece ceea ce s-ar putea numi acel **fenomen de transgresare**, de schimbarea bruscă și aproape neașteptată a rolurilor.

Violența între partenerii unui cuplu escaladează uneori într-un act de omor. Durkheim (1951) afirma că, de vreme ce viața de familie are un efect moderat asupra sinuciderii, ea stimulează mai degrabă omorul. Cu toate acestea, în general, femeile au mai puțin tendința de a comite un omor prin raportare la bărbați. Campbell (1991) a remarcat, în urma investigării a 10.000 de cazuri de omor în 1988, că femeile au atacat în proporție de 10,5%,

iar bărbații – 89,5%; femeile au comis numai 6,8% din totalul omuciderilor în afara familiei, dar erau responsabile pentru 40,7% din omorurile comise în spațiul domestic (omorul soților). Totuși o mică parte din femeile abuzate încheie violența prin omorârea agresorilor lor. Cercetătorii (Engel, 1994; Browne, 1987, Haley, 1992) caută să descopere acei factori care diferențiază femeile abuzate careucid de cele abuzate care nu trec la act, identificând următorii factori : frecvența incidentelor violente, severitatea atacurilor, amenințările cu moartea din partea bărbaților, amenințările femeilor că se vor sinucide, folosirea de către bărbați a drogurilor și alcoolului, violul marital. Factorii adiționali sunt considerați prezența armelor în casă și amenințarea cu moartea copiilor de către bărbat. S-a arătat că femeile care și-au ucis partenerii de viață au fost bătute mai frecvent, au suferit atacuri mai grave, au fost obiectul unei escaladări a abuzului fizic. Se vorbește chiar de **sindromul femeii bătute**. Este mai mare probabilitatea, în cazul acestora să fi fost violate sau abuzate sexual de soții lor. Au trăit într-un mediu în care, de regulă, arma era prezentă, iar partenerii lor erau consumatori de alcool sau droguri. În plus, se pare că sunt ceva mai în vârstă, au un nivel de educație mai scăzut, sunt mai izolate social decât femeile bătute care nuucid.

Teoriile feministe afirmă că relația bărbat-femeie este construită social pe o distribuție inegală a puterii de gender, femeile sunt devalorizate, violența este cea mai vizibilă formă de control pe care bărbatul o exercită asupra femeii. O femeie care se apără împotriva violenței bărbatului defidă mituri și idealuri culturale ale feminității. Femeia dă viață, nu ia viață, femeia este slabă și are nevoie de protecția bărbatului, o femeie care-și ucide bărbatul este fie bolnavă, fie are un comportament criminal deviant. O femeie bătută care-și ucide bărbatul și care spune că a fost în legitimă apărare încalcă prea multe norme, comunitatea o condamnă spunând că „putea să-l părăsească, nu să-l omoare”. Dar trebuie știut că frica în care trăiește acest tip de femeie își are rădăcinile în experiențele trecute și poate fi considerată până

la un punct rezonabilă. Multe din aceste femei au un *self-esteem* scăzut, au porniri de tip masochist, sunt dependente sau aderă la credințele tradiționale despre familie și femeie, despre rolul ei, care sunt cel mai adesea bazate pe stereotipul puterii masculului. (A.Palmer, 1987). Acest tip de femei învață neputința, dezvoltă trăsături de personalitate care sunt urmarea mecanismelor defensive puse în funcțiune pentru a face față situațiilor de conflict. Acestea sunt cu atât mai persistente cu cât durata relației violente (fie în familia de origine, fie în cea proprie) a fost mai mare și fragilitatea psihică dobândită în copilărie este mai accentuată. Ele dezvoltă neîncredere în sine, depresie. Au diferite probleme de comportament de tipul agresivității sau al pasivității la agresivitatea celor din jur, au probleme cu somnul. Frica, furia și sentimentul că este prinsă într-o capcană, asociate abuzului poate conduce o femeie să se răzvrătească împotriva agresorului.

Dar se pune o întrebare firească : „De ce mai rămân aceste femei cu agresorul lor? Poate pentru că nu simt că li se face o nedreptate, pentru că nu văd nici o variantă de ieșire din situație, sau poate că nu suportă ideea că nu sunt capabile să se ridice la nivelul așteptărilor familiei, comunității în care trăiesc. Sau poate pentru că femeile bătute, agresate verbal sau emoțional au un comportament asemănător ostaticilor: simt că supraviețuirea lor depinde de faptul că într-un fel sunt „speciale” pentru persoana care le amenință viața, dar de care nu pot scăpa. Iar, dacă vor scăpa, pot trăi toată viața cu teama de a nu fi urmărite de partenerul agresor și de răzbunarea lui. De cele mai multe ori, când o astfel de femeie cedează și își omoară partenerul violent, nu o face din răzbunare sau violență răspuns, ci din cauza fricii că furia lui a escaladat și îi poate amenința viața. Se poate aduce în discuție un model explicativ care presupune că o femeie abuzată în mod constant își creează un profil psihologic aparte și care, în anumite circumstanțe, se manifestă prin agresivitate maximă împotriva agresorului : uciderea acestuia. Iată o situație comparativă privind omuciderile comise de soți asupra soțiilor și de către

soții asupra soților între 1980 și 1988 așa cum reiese ea din statisticile FBI (cf. T. Butoi, op.cit.p.116)

Anul	Soții ucise de soți		Soți uciși de soții	
	% din nr.tot.cazuri	nr.cazuri	% din nr. tot.caz.	nr.de cazuri
1980	4,7	1028	3,6	787
1981	4,8	963	3,8	762
1982	4,8	935	3,4	662
1983	5,5	1027	3,9	728
1984	5,2	868	3,2	526
1985	5,3	930	3	526
1986	4,8	924	2,7	520
1987	5,2	1045	2,7	543
1988	5,2	1075	2,3	475

După cum se poate observa, în general, femeile sunt în mai mare măsură omorâte de către soți, deși numărul crimelor comise de soții este destul de mare. Este foarte important, în stabilirea responsabilităților victimei, să se cunoască istoricul relațiilor interpersonale intramaritale, frecvența și evoluția conflictelor conjugale în vederea evaluării potențialului conflictogen al diadei maritale, stabilirea responsabilității fiecăruia, fie el victimă, fie agresor, la instalarea distorsiunilor funcționalității cuplului conjugal.

Când femeia răspunde tratamentului abuziv la care este supusă, agresiunea ei urmărește câțiva pași: întâi se lasă pradă supărării, furiei (furia înăbușe autocontrolul), dacă provocarea continuă, furia crește în intensitate, femeia începe mai întâi să strige, apoi, intensitatea disconfortului emoțional fiind și mai mare, recurge la agresiuni fizice, ajungându-se în cazurile grave la omorârea agresorului. În acel moment, femeia conștientizează că, deși a încălcat norma, este în sfârșit liberă. De fapt, nivelul crescut al frustrării este cel care suscită trecerea la actul agresiv. Ted Gurr (cf. R. Amirou, op.cit.p.37) arată că, dacă nivelul de aspirații al indivizilor nu este însoțit de o ameliorare a vieții lor, acolo apare violența. Aceasta este și opinia lui Merton care a propus conceptul de privare sau frustrare relativă, pentru a descrie acest fenomen.

Femeile care au suferit timp îndelungat violență fizică și emoțională din partea partenerilor lor de viață au fost supuse de fapt unor evenimente care le-au traumatizat. Din punct de vedere psihanalitic, trauma a fost considerată ca „eveniment din viața subiectului ce se definește prin intensitatea sa, incapacitatea în care se găsește subiectul de a-i răspunde în mod adecvat, tulburarea și efectele patogene durabile pe care le provoacă în organizarea psihică (Laplanche, J.; Pontaks, J.B., 1994). Unii psihanalști consideră tulburările post-traumatice ca fiind cauzate de unele predispoziții psihologice, iar traumatismele nu fac decât să precipite debutul unei astfel de tulburări desemnate în termeni psihanalitici ca „nevroză post-traumatică”. J.L.Herman (1992) include între traumele de lungă durată, asociată situației de captivitate, și abuzurile domestice, fie ele fizice sau emoționale.

Ne-am propus o trecere în revistă a analizelor făcute privind omorul în cadrul intrafamiliar deoarece, așa cum se va vedea mai târziu, din investigația făcută la penitenciarul Târgșor a reieșit că majoritatea deținuților au săvârșit astfel de infracțiuni în cadrul domestic și au fost supuse violențelor înainte de depunerea în penitenciar, atât în familia de origine cât și în familia proprie.

2.3 Profilul psihosocial al femeii „criminal” – studiu de caz Târgșor

Profilul personalității criminale

În literatura de specialitate, s-a încercat și se mai încearcă o conturare a unui profil de personalitate criminală. Giacomo Canepa (1987) a arătat, în urma unor investigații aprofundate, că există corelații între comportamentul antisocial-delicțual și unele trăsături de personalitate : impulsivitate mărită, indiferență afectivă, egocentrism, agresivitate, tendințe de opoziție, scepticism, tendința de a percepe realitatea în mod deformat, lipsa comportamentului prosocial, sentimentul că totul se produce în funcție de

prezența sau absența șansei, indecizia interioară, profunda dificultate de autoreprezentare etc.

Ca urmare, au fost utilizate mai multe criterii de clasificare între care : **gradul de conștientizare și control al comportamentului criminal** (infractori normali/anormali), **tendința de repetare a acțiunilor criminale** (infractori recidiviști/nerecidiviști), **gradul de pregătire infrațională** (infractori ocazionali/infractori de carieră). Lewis Yablonski (1990) a diferențiat patru categorii de criminali în funcție de modul în care personalitatea infractorului afectează comportamentul lui criminal : **criminalii socializați** (prezintă tulburări emoționale mai pronunțate decât la persoanele care nu au comis infracțiuni; devin criminali în urma impactului contextului social în care învață reguli și internalizează valori deviante; apar mai mult ca autori de infracțiuni contra proprietății), **criminali nevrotici** (comit infracțiuni din cauza compulsiunilor nevrotice; ei sunt conștienți că există ceva rău în gândirea și comportamentul lor; sunt anxioși, prezintă distorsiuni ale personalității; aici intră mai mult cleptomanii, piromanii, autorii furturilor din magazine etc.), **criminali psihotici** (au dezordini severe ale personalității, o percepție complet distorsionată asupra societății, nu-și planifică crimele, sunt înclinați să comită în special acte de violență, inclusiv omorul), **criminalii sociopați** (personalitate egocentrică, pot victimiza cu ușurință pe alții cu un minim sentiment de anxietate și vinovăție).

Încercarea de a surprinde caracteristicile tipice ale personalității criminale este extrem de dificilă, mai ales dacă este vorba să diferențiem net personalitatea infractorului de cea a non-infractorului, deoarece „personalitatea individului uman, indiferent de statutul ei din punct de vedere juridic (infractor/non-infractor) este mai mult sau mai puțin contradictoriu structurată, trăsăturile negative coexistând cu cele pozitive (T. Bogdan, 1973). Or proporția acestor trăsături (pozitive și negative) nu corelează întotdeauna pozitiv cu statutul juridic al persoanei. Este posibil ca, la nivelul

unei persoane, care chiar dacă a comis o infracțiune, trăsăturile pozitive să predomine. La fel cum, în cazul unei persoane care nu încalcă legea penală, suma trăsăturilor negative (agresivitate, impulsivitate, nesinceritate etc.) să predomine, ea fiind foarte activă în a încălca normele social-juridice : contravenții, sancțiuni disciplinare etc. (T.Butoi, op.cit.p.97)

Cunoașterea profilului de personalitate a infractorului ar facilita mai ales realizarea de programe diferențiate și individualizate de reeducare, recuperare și reinserție sociale, dar este utilă și pentru organele judiciare în soluționarea legală a cauzelor. T. Butoi a făcut un inventar de particularități psihologice ale diferitelor categorii de infractori (op.cit.p.98-100). Ne vom opri în cele ce urmează la trăsăturile de personalitate specifice asasinului, așa cum le vede autorul : manifestă irascibilitate, impulsivitate și agresivitate crescută; este egocentric, dominator, având o capacitate de gândire scăzută, este instabil și superficial în relații afective, ceea ce îl face să se angajeze în situații conflictuale, reacționând violent; comiterea infracțiunii devine posibilă din cauza intrării individului într-un mediu care oferă situații conflictuale de la care el nu știe sau nu poate să se sustragă; după motivul asasinatului și gradul de violență cu care infractorul săvârșește asasinatul ne putem da seama dacă avem de-a face sau nu cu un infractor normal. În cazul asasinilor normali nu este vorba de plăcere sadică, ci de o relaxare după o mare tensiune în urma rezolvării unei situații conflictuale pe calea asasinatului. Este deci o aparentă satisfacție momentană după actul săvârșit. Situația conflictuală în care se află asasinul este dublată de un temperament impulsiv, de o motricitate sporită care se exteriorizează prin violență de ordin fizic. Conform lui T. Bogdan (1973, op.cit. p.93), asasinul este insensibil la durerile fizice ale altora și de aceea este lipsit de compasiune față de semenii. Această insensibilitate nu este înnăscută, ci este învățată social.

J. Pinatel (cf. R.M.Stănoiu, 2002 p.173) consideră că nici una din trăsăturile de personalitate frecvent întâlnite la infractori nu este suficientă

prin ea-însăși să imprime o anumită orientare antisocială personalității. Nici egocentrismul, nici labilitatea, nici agresivitatea și nici indiferența afectivă, luate izolat, nu sunt specifice infractorului. Numai reunirea lor într-o constelație conferă personalității un caracter specific și îi imprimă o anumită orientare. Această constelație de trăsături ar reprezenta nucleul central al personalității criminale. Toate celelalte trăsături psihologice care se întâlnesc mai mult sau mai puțin frecvent la criminal ar constitui variabile care nu sunt asociate cu trecerea la act, ci numai cu modalitățile de executare a infracțiunii. În cazul tipului normal de personalitate, numai constelația trăsăturilor amintite, dintre care nici una nu este anormală în sine, conferă personalității globale un caracter specific și o orientare anumită. Personalitatea criminală, ca o constelație de trăsături, apare, în această viziune ca o rezultată și nu ca un dat.

Obiective

Studiul de față își propune : (a) să contribuie la înțelegerea motivațiilor și naturii actului criminal feminin; (b) de asemenea, ne propunem obținerea unei imagini mai comprehensive privind personalitatea criminală feminină; (c) înțelegerea femeii încarcerate pentru omor prin dezvoltarea unui profil sociopsihologic al femeii închise pentru omor în penitenciarul Târgșor, dinamica personală a comportamentului lor violent și caracteristicile omorurilor comise de aceste femei.

Metodologie

Investigația noastră a fost realizată în penitenciarul Târgșor, penitenciar de femei, situat în județul Prahova, în apropierea municipiului Ploiești ⁷⁶ pe parcursul a 4 luni (iulie, septembrie-decembrie, 2003)

⁷⁶ Mulțumim conducerii și personalului penitenciarului pentru permiterea accesului în unitate și pentru ajutorul prețios pe care ni l-au oferit.

Conform datelor oferite de conducerea penitenciarului, structura efectivului de deținute se prezenta astfel : în 2000 erau 756 de deținute, în 2001 – 642, iar în 2002 – 553. Dintre acestea, în 2003, 180 de femei erau încarcerate pentru omor. Cele mai multe au vârste cuprinse între 21-30 și 41-60 ani. Se mai observă că majoritatea deținuților provin și au domiciliul în mediul urban. În ceea ce privește nivelul de instrucție, cele mai multe dintre deținute au studii gimnaziale, dar un număr important au urmat un liceu sau sunt analfabete-primare. Pedepsele pe care acestea le-au primit sunt, în majoritatea cazurilor până la 10 ani.

Tabel : Structura efectivului de deținute din penitenciarul Târgșor, 2000-2002

		2000	2001	2002
Nivel de	Analfabete	130	103	87
	școală primară	134	111	105
Instrucție	Gimnaziu	322	293	278
	școală profesională	45	39	33
	liceu	145	147	149
	școală postliceală	5	7	4
	Universitate	10	11	16
Mediu de Proveniență	Urban	494	421	451
	Rural	298	290	221
Domiciliu	Urban	459	270	460
	Rural	333	441	212
Vârsta	14 – 18	20	5	4
	18 – 21	80	41	33
	21 – 30	285	247	210
	31 – 40	175	182	193
	41 – 60	221	222	219
	> 60	11	14	13
Condamnare Definitivă	< 6 luni	11	-	3
	6 – 12 luni	41	31	11
	1 – 3 ani	201	186	119
	3 – 5 ani	198	142	131
	5 – 10 ani	148	130	132
	10 – 15 ani	63	68	72
	15 – 20 ani	88	77	72
	> 20	5	6	12
	Pe viață	1	2	1
Total		756	642	553

Eșantionul de subiecți a fost alcătuit după cum urmează : 180 de femei închise pentru omor au fost investigate pentru prefigurarea unei identități sociale, 100 de deținute încarcerate pentru infracțiunea de omor au fost luate în calcul în analizarea fișelor criminologice, 40 dintre acestea au fost investigate pentru surprinderea unui eventual profil psihologic.

Metodă: aplicarea în criminologie a unor metode de cercetare ce au fost elaborate în vederea realizării altor scopuri decât acelea ale explicării criminalității , cât și interferența care este posibil să se producă aici între metodele proprii științelor sociale și metodele specifice ale altor domenii de

cercetare (cum ar fi medicina) au drept consecință „un anumit dualism pe plan metodologic. Acest dualism nu trebuie privit ca un mozaic, un inventar de metode și tehnici împrumutate din alte discipline, ci trebuie considerat ca având o finalitate integratoare”. (R.M.Stănoiu, op.cit.p.33).

Primul pas a fost identificarea femeilor închise pentru omor și pruncucidere. După aceasta, am trecut la analiza datelor pentru prefigurarea unei identități sociale a acestora, așa cum au reieșit din statisticile penitenciarului și din fișele criminologice. Următoarea fază a fost ca, pornind de la fișele criminologice, să se stabilească și o identitate criminală. Această analiză s-a făcut numai pentru 100 din cele 180 de deținute, pentru care s-au completat fișe criminologice. Pentru profilul psihologic al acestor criminale, eșantionul nostru s-a redus la 40 de subiecți, dată fiind amploarea investigației. Din acest eșantion, în urma unor prelucrări de ordin statistic, s-au selectat acele deținute care au obținut scorurile cele mai mari ca victime ale violenței domestice și li s-a schițat și acestora un profil psihologic. Toate cele 40 de deținute au acceptat și au fost supuse unui interviu dirijat, a cărui analiză va fi făcută în secțiunea a IV-a.

Fișele criminologice (vezi anexa nr.1) au cuprins datele personale ale criminalei, articolul din codul penal în care se încadra fapta inculpatei, date de identificare privind dosarul, informații legate de infracțiune, de autoarea infracțiunii (vârstă, locul nașterii, domiciliul, antecedente penale, nivelul de instruire, comportament adictiv sau nu, afecțiuni psihice diagnosticate, rezultate ale expertizei medico-legale, informații privind familia de origine și familia proprie), informații privind momentul savârșirii infracțiunii, date de identificare a victimei, comportamentul inculpatei în perioada detenției, date privitoare la desfășurarea urmăririi penale. Menționăm că unele din aceste informații nu au figurat în toate cele 100 de dosare cercetate, de aceea informația are un caracter parțial, însă ne ajută totuși să ne facem o imagine legată de profilul social și criminal al subiecților noștri.

Teste și chestionare : deși considerate în criminologie tehnici secundare, testele folosite de noi ni s-au părut relevante pentru punerea în evidență a unor trăsături psihologice specifice femeii autoare a infracțiunii de omor, încarcerată în penitenciarul Târgșor. Factorii de natură psihologică au fost coroborați cu cei sociali.

Au fost aplicate următoarele teste : **testul de personalitate Eysenck**,(D.S.Săucan,2001, p.161)) un test obiectiv de explorare a personalității, pentru punerea în evidență a echilibrului emoțional și a dimensiunii extraversie/introversie; s-a utilizat etalonul cunoscut pentru departajarea subiecților, în funcție de tipurile extravert-ambivert-introvert; testul mai permite și surprinderea altei variabile (propusă de autorul probei în completarea tipologiei lui Jung) denumită nevrotism sau echilibru afectiv; **testul 16 PF-Cattell** (1970) care permite obținerea unei informații cât mai complete legate de trăsăturile de personalitate; cele 16 dimensiuni propuse, considerate entități funcționale independente cu semnificație psihologică reală, asigură o analiză completă a personalității; **testul de empatie emoțională Mehrabian-Epstein** (S. Marcus, 1971) pentru punerea în evidență a capacității empatice de tip emoțional; alegerea probei a fost justificată de ideea că empatia este în fond un proces de comunicare nonverbală, realizat implicit, un proces activ și interactiv, format și rafinat prin interjocul comunicării; **testul Berger al acceptării de sine** (Rita Aero și Elliot Weiner,!988) pentru surprinderea imaginii despre sine pe care subiecții noștri au avut-o, deoarece de cât de bine acceptăm ceea ce vedem ca *self* al nostru depinde sănătatea noastră emoțională; folosirea **scalei fricii de evaluare negativă** (R. Aero și E. Weiner, op.cit.) a fost justificată de faptul că bună parte din anxietate și disconfortul resimțit de unele persoane este cauzată de felul în care alții ne tratează; **testul locului de control** – Nowicki (R. Aero și E. Weiner, op.cit.) care măsoară felul în care percepem relația dintre acțiunile noastre și consecințele ce decurg din ele, credința că recompensa și pedeapsa depinde fie de acțiunile proprii fie de cele ale oamenilor

din jurul nostru; **scala autoevaluării depresiei Zung** (Aero și Weiner, op.cit.) pune în evidență măsura în care individul uman conștientizează propria depresie; **testul Beck de evaluarea depresiei** măsoară nivelul real de depresie la care o persoană se află; **inventarul de ostilitate Buss și Durkee** (Aero și Weiner, op.cit.) ajută la estimarea globală a ostilității proprii unui subiect și la definirea tipurilor de ostilitate care îi sunt caracteristice; **chestionarul de personalitate E.P.Q.** analizează dimensiuni esențiale ale personalității, evaluează echilibrul general al structurii și pune în evidență eventualele personalități dizarmonice cu potențial dezaptativ latent; **chestionarul de violență** alcătuit de noi (cuprinde 22 de itemi) pentru evidențierea nivelului de violență suportată de o persoană în familia de origine și în cea personală, dar și a motivelor care au făcut să nu poată sau să nu vrea să se sustragă violenței; **scala strategiilor de coping Folkman și Lazarus** (L.T.Arcel și colab., 1995) care pune în evidență atât nivelul capacității de a face față violenței, cât și tipul de strategii de coping adoptate; **Harvard trauma questionnaire** (L.T.Arcel, op.cit) a fost utilizat pentru a măsura nivelul de traumatizare; **chestionarul Mississippi și interviul PTDS – Watson** (Arcel și colab., op.cit.) pentru evaluarea nivelului de stres posttraumatic.

Interviul: femeile testate și intervievate nu reprezintă populația generală a femeilor încarcerate la Târgșor pentru uciderea partenerului violent; de aceea, acest studiu exploratoriu și rezultatele sale nu sunt reprezentative pentru întreaga populație carcerală condamnată pentru omorârea partenerului de viață, totuși cu un lot robust de circa 35 de femei se pot obține unele direcții de analiză ce poate fi continuată în viitor; interviul a vizat elemente ce țin de experiența trecută a subiecților noștri, de prezentul și de viitorul lor; s-a concentrat pe elemente demografice, pe percepția asupra familiei și caracteristicilor rudelor/vecinilor, pe povestiri legate de violența domestică (în termenii victimizării personale), pe elemente ce țin de prezența sau absența comportamentului adictiv; interviul a avut la bază cooperarea verbală între două persoane și ne-a permis să culegem date de la subiecții noștri, a fost de natură formală (ceea ce în psihologie se

numește interviu dirijat); construcțiile narrative ale femeilor intervievate le-au permis să descopere legături anterioare nesesizate între relații și perioade din viața lor.

Rezultatele și discutarea lor

Identitatea socială

În urma prelucrării datelor, se constată că majoritatea infractoarelor au fost cu vârste cuprinse între 40 și 50 de ani (61). La mică distanță, sunt cele cu vârste cuprinse între 30 și 40 de ani (53) (Tabelul 1). De asemenea, rezultatele au scos la iveală faptul că nivelul de instrucție al cazurilor investigate este foarte scăzut. Astfel, 56,66% (102) dintre femei aveau doar ciclul gimnazial terminat, numai 17,77% (32) aveau liceul și 16,11% (29) ciclul primar (Tabelul 2). Dat fiind nivelul de instrucție, era de așteptat ca majoritatea femeilor incluse în eșantion să nu aibe un loc de muncă sau să fie slab calificate profesional. Prin urmare, 133 dintre acestea nu dispuneau de un loc de muncă, 16 dintre ele erau muncitoare, pe când în restul cazurilor distribuția a fost relativ egală (Tabelul 3). Majoritatea femeilor din eșantion 33,33% (60), care au comis omucidere, sunt căsătorite, 22,22% (40) văduve, și, la mică distanță, sunt cele care trăiesc în concubinaj 20% (36). A mai ieșit în evidență faptul că 17,22% (31) dintre femei erau necăsătorite și doar 7,22% (13) divorțate (Tabelul 4). Menționăm că 100 (o singură persoană de altă cetățenie, lucru valabil și pentru întreg eșantionul- Tabelul 7) din cele 180 de femei chestionate și intervievate, s-au folosit și fișe criminologice (Tabelele 5,6 7, 8, 10-23). Datele au mai arătat faptul că în familiile proprii/concubinaj cât și în cele de origine au existat conflicte. Istoricul relațiilor soț-soție, de exemplu, sugerează existența actelor de gelozie și violențe de partea ambilor parteneri. Rezultatele au mai arătat următoarele lucruri: că majoritatea criminalelor au avut locuință stabilă (Tabelul 5) și că cele mai multe, la momentul comiterii infracțiunii, au fost cu vârstele cuprinse între 18 și 50 de

ani (distribuția fiind aproximativ egală pentru 18-30, 30-40 și 40-50) și provin din mediul rural (Tabelul 8).

Tabelul 1. Vârstă infractor

20 <	1
20-30 ani	31
30-40 ani	53
40-50 ani	61
50-60 ani	26
60 >	7
Total*	179

Notă: *A existat un caz unde nu era specificată vârsta.

Tabelul 2. Nivel de instrucție

Nivel de instrucție	Date brute	Procente
Analfabete	13	7,22%
Ciclu primar	29	16,11%
Ciclu gimnazial	102	56,66%
Șc. profesională	3	1,66%
Liceu	32	17,77%
Șc. Postliceală	-	-
Universitate	1	0,55%
Total	180	100%

Tabelul 3. Profesia

Muncitoare	16
Contabilă	2
Muncitoare nec.	3
Comerciant	1
Pensionară	3
Barman	3
Educatoare	2
Medic	1
Șomeră	4
Agriculitoare	4
Vânzătoare	3
Bucătar	3
Fotograf	1
Tehnician	1
Fără	133
Total	180

Tabelul 4. Statutul marital

Statut	Date brute	Procente
Văduve	40	22,22%
Divorțate	13	7,22%
Necăsătorite	31	17,22%
Căsătorite	60	33,33%
Concubinaj	36	20%
Total	180	100%

Tabelul 5. Date privind locuința autorului infracțiunii

1	Stabilă	84
2	Instabilă	16
3	Nu are	-

Tabelul 6. Domiciliul

Urban	Rural
46	54

Tabelul 7. Date privind cetățenia autorului infracțiunii

Română	Altă cetățenie
99	1 (moldovenească)

Tabelul 8. Vârsta la momentul comiterii infracțiunii

17 ani	18-30 ani	30-40 ani	40-50 ani	50 >
1	30	29	28	12

3.4.2. Identitate criminală

Reprezentativ pentru întreg eșantionul este faptul că actul criminal s-a desfășurat în mediul urban (Tabelul 9). În ce privește cele 100 de cazuri studiate și cu ajutorul fișelor criminologice, rezultatele au arătat că:

- Marea majoritate a criminelor au săvârșit pentru prima dată o infracțiune, fără premeditare;
- Au avut discernământ;
- Omorul calificat a primat;
- Actul criminal s-a săvârșit individual în cea mai mare parte a cazurilor; Majoritatea criminelor au săvârșit actul criminal fără martori, neluând măsuri nici pentru a-l comite și nici pentru a nu fi descoperite;
- Locul concret al săvârșirii infracțiunii: atât locuința victimei cât și cea a criminalei;
- Atitudinea victimei în momentul săvârșirii crimei: în cea mai mare parte a cazurilor a fost caracterizată de imposibilitate de reacție, ținând cont și de faptul că era sub influența alcoolului;
- În cele mai multe din cazuri, victima a fost în imposibilitate de a reacționa anterior săvârșirii faptei; marea majoritate a victimelor consumaseră alcool în momentul comiterii omuciderii.

Tabelul 9. Locul unde s-a săvârșit fapta

Mediul	Date brute	Procente
Urban	101	56,11%
Rural	79	43,89%
Total	180	100%

Tabelul 10. Consumul de alcool al inculpatei în momentul săvârșirii infracțiunii

Consumase	44
Nu consumase	22
Situație neprecizată	34

Tabelul 11. Date privind sexul victimei infracțiunii

Masculin	Feminin
73	31

Tabelul 12. Date privind domiciliul victimei infracțiunii(mediul)

Urban	Rural
52	52

Tabelul 13. Date privind cazierul judiciar al autorului infracțiunii

Primar	Antecedente penale, dar nerecidivist	Recidivist
95	2	3

Tabelul 14. Date privind discernământul autorului în momentul săvârșirii infracțiunii

Păstrat	Diminuat
95	5

Tabelul 15. Date privind formele infracțiunii de omor săvârșite

1	Omor (art. 174 C.Pen)	20
2	Omor calificat (art. 175 C. Pen)	59
3	Omor deosebit de grav (art. 176 C. Pen)	21

Tabelul 16. Date privind premeditarea infracțiunii

Cu premeditare	Fără premeditare
11	89

Tabelul 17. Modul de operare

Individual	Grup
80	20

Tabelul 18. Existența grupului de martori

Fără martori	Cu martori
72	28

Tabelul 19. Măsuri luate pentru săvârșirea infracțiunii

Nu a luat nici o măsură	85
Stabilirea locului*	6
Stabilirea datei*	6
Alte situații*	procurarea mijloacelor materiale (8), imobilizarea victimei (1)

Notă:*S-au luat măsuri. În cele 9 cazuri specificate s-au specificat atât locul cât și data.

Tabelul 20. Măsuri pentru a nu fi descoperit

Nu a luat nici o măsură	53
Inducerea în eroare a organelor de urmărire penală*	23
Înlăturarea urmelor infracțiunii*	28
Dispariția de la domiciliu*	5

Notă :*S-au luat măsuri. Au existat cazuri unde s-au luat câte două măsuri.

Tabelul 21. Locul concret al săvârșirii infracțiunii

Locuința autorului infracțiunii*	62
Locuința victimei infracțiunii*	73
Loc public	12
Alte situații	domiciliul părinților inculpatei (1), locuința persoanei cu care victima avea relații extraconjugale (1)

Notă:*În foarte multe din cazuri infracțiunea s-a desfășurat atât în locuința autorului cât și în cea a victimei.

Tabelul 22. Atitudinea victimei față de inculpat anterior comiterii faptei

Indiferență	12
Provocatoare	15
Imposibilitate de reacție	34
Altercație alcool*	23
Altercație inițiată de inculpată*	1
Ripostă*	1
Altercație alcool victimă*	8
Altercație*	6
Total	100

Notă: *Alte situații.

Tabelul 25. Situația consumului de alcool al victimei în momentul săvârșirii infracțiunii

Nu consumase	6
Consumase	53
Situație neprecizată	22

Notă: Au fost cazuri unde nu au existat date.

Profilul psihologic

Elemente de structură personalică

Pentru susținerea argumentației, am aplicat o serie de probe care au fost deja prezentate în analiza demersului metodologic. După aplicarea testelor și prelucrarea rezultatelor s-a recurs la metode statistice pentru stabilirea unor elemente de statistică primară (media, minimum și maximum, abaterea standard vezi- anexa nr.3), semnificația diferenței între procente. Subiecții care au făcut obiectul investigației au fost în număr de 40.

(a) Prezentarea rezultatelor lotului pe variabile :

- În ceea ce privește **variabila extraversie/introversie** lotul s-a prezentat astfel: din cei 40 de subiecți, 7 sunt introverte, 17 ambiverte spre introverte, 9 ambiverte spre extraverte și 7 extraverte; prin urmare, **61,53% dintre femeile investigate sunt introverte și ambiverte spre introverte; media lotului a fost 11,84, adică subiecții în ansamblul lor sunt ambiverți spre introverți.**
- Analizând dimensiunea **nevrozism**, am constatat că 21 dintre subiecți sunt echilibrați afectiv, iar 19 prezintă dezechilibru afectiv sau tendință spre dezechilibru, deci 52,5% față de 47,5%; media lotului se plasează pe spațiul tendință spre dezechilibru afectiv; conform scalei, numai 13 dintre subiecți prezintă totalmente echilibru afectiv; așadar s-ar putea spune că **tendința subiecților în ansamblul lor este să prezinte dezechilibru afectiv.**

- Referitor la rezultatele **testului Cattell**, ele s-au prezentat ca în tabelul de mai jos:

Factor ul	Media lotului
A	5,7
B	2,02
C	3,25
E	5,62
F	4,05
G	4,57
H	4,70
I	5,72
L	5,80
M	3,65
N	4,17
O	7,27
Q 1	5,22
Q 2	6,15
Q 3	5,15
Q 4	5,70

Din analiza tabelului, observăm că **femeile investigate de noi sunt cu tendință spre închidere în sine, rezervate, detașate, critice și ușor distante, au un nivel redus de inteligență, cu operativitate mentală primară, prezintă un nivel al emotivității crescut, sunt versatile dispozițional, agitate, au o oarecare tendință spre agresivitate, autoritarism, spirit de rivalitate, încăpățănare; sunt în majoritatea cazurilor tăcute, serioase, liniștite (poate numai în aparență din cauza mediului coercitiv al penitenciarului), cele mai multe au tendința de a fi oportuniste, sunt timide, temătoare, au tendința spre tandrețe, sensibilitate, dependență (acest lucru se poate explica prin faptul că le lipsește familia, mai ales copiii, majoritatea fiind mame), sunt bănuitoare, suspicioase, au tendința de a fi directe, sunt inabile în relațiile interpersonale, prezintă sentimentul de culpabilitate, un grad relativ de anxietate, sunt dependente de grup, au un spirit gregar, dar îi urmează pe alții nu din convingere și nu valorizează grupul, le**

lipsește controlul emoțional, se află în conflict cu sine, sunt impulsive și au capacitate redusă de integrare; tendința grupului este spre tensiune, frustrare, surmenare. Un grafic al profilului de personalitate pe cei 16 factori ai testului pentru grupul investigat constituie obiectul anexei nr.2.

- Rezultatele la testul de **empatie** au relevat următoarele: în ansamblul său lotul are rezultate care se plasează pe scala empatiei la nivelul slab și mediu spre slab empatic, 29 de subiecți (72,5%) având rezultate slab empatic (sub +33), iar 11 rezultate mediu empatic, numai un singur subiect având un nivel bun empatic; **deținutele care au fost închise pentru omucidere nu prezintă acea capacitate care să le permită comunicarea implicită cu celălalt, rezolvarea** situațiilor conflictuale printr-un stil integrativ de negociere.
- În ceea ce privește **acceptarea de sine** subiecții au, în majoritatea lor, un nivel scăzut și mediu spre slab al acceptării de sine (58,97%); **media lotului se încadrează în spațiul nivel scăzut al acceptării de sine;** este firesc să se întâmple așa deoarece deținutele, conștientizând gravitatea faptei pe care au comis-o, se autoculpabilizează, trăiesc sentimente de regret și prezintă complexe de inferioritate prin raportarea la semenii din comunitatea în care au trăit.
- **Frica de evaluare negativă** aplicat acestor subiecți a evidențiat că majoritatea se tem permanent de a nu fi evaluate negativ, acest lucru fiind cauzat atât de regulile și normele specifice vieții de penitenciar, cât și mediului, comunității în care au trăit și ale căror principii le-au încălcat; **peste 55% au un nivel ridicat al fricii de evaluare negativă.**

- Referitor la variabila **depresie**, atât cea conștientizată, cât și cea evaluată, rezultatele ne-au arătat surprinzător că **aceste femei nu au un nivel ridicat al depresiei, în marea lor majoritate, cu mențiunea că, totuși, în cazul depresiei conștientizate procentul celor care au un nivel ridicat de conștientizare este destul de mare (41,93%).**
- Rezultatele la **testul de personalitate E.P.Q.** se prezintă astfel : **majoritatea subiecților prezintă o extraversie tipică**, caracterizată prin trăiri emoționale puternice, reacții afective nestăpânite și ample, acțiune spontană și impulsivă, oscilații în activitate, nepăsare, indolență, tendința spre agresivitate și de a reacționa prompt la frustrare (54,36%); de asemenea, la dimensiunea psihotism, **subiecții se plasează ca având tendință spre destructurare**, adică sunt predispuși la duritate, autoritari, cu un grad relativ de ostilitate, cu tendințe de asumarea riscului fără analiza consecințelor (53,18%); la dimensiunea **tulburări de comportament** la care notele brute mari sunt predictive pentru un comportament antisocial, pentru conduite deviante de diverse grade de gravitate, mai mult de jumătate dintre subiecți au tendința de a prezenta un astfel de comportament (52,56%).
- Aplicarea **inventarului de ostilitate** a pus în evidență următoarele rezultate: **majoritatea subiecților au un nivel ridicat de negativism(57,5%),** prezentând un comportament opozant, refuzând cooperarea, de la noncompliance pasivă la răzvrătire deschisă împotriva regulilor sau convențiilor; cu toate că se autoculpabilizează, își regretă fapta, **trăiesc resentimente în mod acut (62,5%); majoritatea își exprimă ostilitatea în mod indirect,** manifestându-și iritarea față de obiecte (67,5%); în ceea ce privește **nivelul de violență fizică pe care o folosesc, acesta este scăzut pe**

ansamblul lotului (65% nu sunt adeptele folosirii acestei modalități de a-și rezolva conflictele); **toți subiecții sunt suspicioși, proiectându-și propria ostilitate în ceilalți pe care îi bănuiesc chiar că ar vrea să le facă rău.**

- Nivelul de **sindrom de stres post traumatic** pus în evidență de testul **Mississippi** și de **PTDS** pentru adulți este **la cei mai mulți dintre subiecți sub medie** (55,55% și 58,33%), **însă sunt multe femei în lotul investigat care prezintă un nivel ridicat al acestui tip de stres** (44,44% și 41,66%), de aceea s-ar putea impune recomandarea ca aceste femei să urmeze în penitenciar un program susținut de psihoterapie.

Strategiile de *coping*

Când vorbim la strategii de *coping* trebuie să ne gândim la căile pe care le folosește individul uman, emoționale, cognitive și comportamentale pentru a face față oricărei situații legate variate forme de pierdere personală sau interpersonală.(Nurius și Gaylord, 1998). Rezultatele au evidențiat că, **pe ansamblul lotului, nivelul de coping este relativ ridicat, 52,5% dintre subiecți având dezvoltate astfel de strategii.** Se impune, însă, observația că numărul celor care nu au dezvoltat astfel de strategii este destul de mare (47,5%). Și în acest caz, se impun organizarea în penitenciar a unor focus grupuri în cadrul cărora deținutele să fie îndrumate și antrenate să-și dezvolte acele modalități care să le ajute să facă față oricărei pierderi în plan personal și interpersonal.

Un plus de informație ni-l aduce analiza tipurilor de strategii. Rezultatele au evidențiat faptul că **foarte multe dintre deținutele, închise pentru omor, au dezvoltat strategii de coping care se încadrează în stilul nevrotic, ce cuprinde renunțarea și culpabilizarea**, media lotului la acest stil fiind mare în raport cu media altor stiluri (27); **foarte multe dintre deținute au abordat însă**

și strategii care se încadrează în stilul matur, constructiv (media este 20,5); aici sunt cuprinse calea interpersonală, calea analitică, prosocială, asumarea riscului, învățarea, schimbarea și „lupta” (*fighting*); acest lucru poate fi explicat prin aceea că aceste căi, deși nu le-au fost specifice anterior comiterii faptei, s-au dezvoltat în perioada de detenție, date fiind particularitățile supraviețuirii în spațiul carceral ; **specifice, însă, lotului nostru au fost strategiile de tip *border-line*** (închidere în sine și evitarea retrăirii evenimentului traumatic): media lotului la acest stil a fost cea mai mare prin raportarea la mediile celorlalte stiluri (32); s-ar mai impune și observația că tipurile de strategii mature nu sunt de natură constructivă, ci mai mult instrumentală.

Variabila „ violență suportată”

Grupul femeilor închise pentru omor care au suportat abuzuri fizice și emoționale este mai mic procentual decât al celor care nu au fost supuse acestui tip de abuzuri în familia de origine și în cea proprie (52,5% față de 47,5%); diferența între procente nu este însă semnificativă statistic deoarece și numărul celor din grupul al doilea este relativ mare; din analiza sociologică a informațiilor referitoare la familia deținuților închise pentru omor, la istoricul relațiilor interpersonale în cadrul domestic, a reieșit că majoritatea subiecților dintre cele 180 de deținute din penitenciarul Târgșor au trăit într-un mediu violent.

(b) Experiența abuzului în familie: criteriu diferențiator

Folosind tehnica statistică a abaterii standard, am considerat grupul cu nivel de violență suportată în spațiul domestic (G1) cu rezultate de dincolo de medie la care s-a adăugat o sigmă până la valoarea cea mai mare înregistrată de

lot (între 57 și 92). Din grupul celor care nu au fost victime ale abuzului în familie (G2) fac parte subiecții cu rezultate cuprinse în spațiul de dincolo de medie minus o sigma și până la cea mai mică valoare înregistrată la nivelul lotului (între 24 și 56). Presupunând că femeile din G1 diferă în ceea ce privește anumite trăsături de personalitate (nevrozism, empatie, nivel al depresiei, nivel al ostilității, psihotism) și nivelurile de stres post traumatic, am procedat la compararea procentuală a acestor două subloturi pentru a pune în evidență eventualele diferențe.

Rezultatele au arătat că **subiecții din G1 sunt mai instabile emoțional/afectiv decât cele din G2** (61, 9% față de 53, 84%); în ceea ce privește empatia emoțională, **femeile din G1 sunt în majoritatea lor slab sau mediu spre slab empatic, în timp ce cele din G2 au majoritar un nivel mediu spre bun și bun al empatiei** (52,64% față de 57,14%). Am putea explica această situație prin faptul că acelor femei care au fost supuse în mod constant abuzului fizic sau/și emoțional le-a lipsit în mai mare măsură capacitatea de a se transpune în partener pentru a-i anticipa, înțelege și predicționa trăirile, atitudinile și acțiunile; posibil ca incapacitatea lor de comunicare să se fi răsfrânt asupra relației interpersonale cu partenerul;

Depresia în cazul celor din G1 este semnificativ mai mare decât al celor din G2. Subiecții din primul grup au în proporție de 57,36% un nivel al depresiei reale ridicat sau mediu spre ridicat, iar cei din al doilea un nivel scăzut sau mediu spre scăzut (71,42%). Am explicat aceasta prin faptul că femeile care au suportat violență în familie au intrat deja în penitenciar cu depresie dezvoltată, date fiind abuzurile de tot felul la care au fost supuse, iar perioada de detenție nu a făcut decât să le accentueze această stare, dată fiind lipsa în programul de penitenciar a tehnicilor psihoterapeutice de recuperare.

Și în ceea ce privește nivelul de **ostilitate**, cele două grupuri diferă : vorbind despre dimensiunea **resentimente** trebuie să arătăm că **subiecții din G1 au un nivel semnificativ mai ridicat al acestora prin raportare la cei din G2**

(G1 - 58,2%, G2 – 46,4%), probabil că resentimentele celor din primul grup au rădăcini cu mult mai adânci, subiecții gândindu-se la partenerii lor nu ca la victimă, ci ca la abuzator; abuzul nu a încetat odată cu moartea agresorului; deosebiri mai apar și la dimensiunea **iritabilitate**, **cele mai multe femei din G1 având un nivel ridicat și mediu spre înalt de iritabilitate** (61,3% față de 42,8%).

Analiza pe dimensiunea **psihotism** a pus și ea în evidență unele diferențe : **în G1 sunt cu mult mai multe femei cu un nivel ridicat sau mediu spre ridicat de psihotism**, ele fiind în proporție mai mare (58,6%) agresive, cu răceală afectivă până la ostilitate, predispuse la duritate, cu tendințe de asumarea riscului fără analiza consecințelor; trebuie însă să menționăm că nici una nu are valori maxime, valoarea predictivă pentru comportamente antisociale de diverse tipuri.

Nivelul de **traumă este de asemenea mai ridicat la G1** (57,89%) decât la G2 (23,84%), lucru explicabil dacă ținem seama că ani în șir, după cum reiese și din analiza interviurilor din secțiunea a IV-a, ele au fost traumatizate de abuzurile de tot felul la care au fost supuse; conform teoriilor traumei, nivelul acesteia este cu atât mai mare cu cât supunerea la evenimente de tipul abuzului în familie este mai intensă și mai îndelungată în timp.

Tabel : rezultatele în procente pentru cele două grupuri comparate la variabilele discutate

Dimensiuni	Rezultate G1 %	Rezultate G2 %
Nevrozism nivel înalt	61,90	53,84
Empatie emoțională– nivel înalt	47,36	42,86
Depresie – nivel ridicat	57,36	28,58
Resentimente–niv. ridicat	58,2	46,4
Iritabilitate-niv.înalt	61,3	42,8
Psihotism-niv.înalt	58,6	51,3
Sindrom de stres post traumatic-niv.înalt	57,89	23,84

2.4 Concluzii

- Majoritatea femeilor criminal închise la Târgșor sunt de vârstă matură, nivelul lor de instrucție este redus (majoritatea sunt absolvente de gimnaziu), nu aveau nici o profesie la momentul comiterii crimei, erau căsătorite sau trăiau în uniune consensuală, aveau o locuință stabilă și provin din mediul rural;
- În cele mai multe cazuri, crima s-a petrecut în mediul urban.
- Cele mai multe sunt infractoare primare (nerecidiviste) și au fost condamnate pentru omor calificat.
- Omorul a fost săvârșit în mod individual, fără martori, neluându-se măsuri nici pentru comiterea faptei, nici pentru ascunderea ei.
- Victimele au fost, în cele mai multe cazuri în imposibilitatea de a reacționa pentru că erau sub influența alcoolului.
- Majoritatea autoarelor omorului consumaseră și ele alcool.
- Majoritatea deținuților care au fost condamnate pentru omor, investigate psihologic (40), sunt introverte sau ambiverte spre introverte, au tendința spre dezechilibru afectiv, au nivel redus de inteligență, emotivitate crescută, prezintă tendința spre agresivitate, sunt temătoare, suspicioase, inabile social, se autoculpabilizează, sunt anxioase, frustrate și tensionate.
- Subiecții investigați au o capacitate empatică redusă, un nivel al acceptării de sine scăzut.
- Pe ansamblu, lotul investigat nu are un nivel ridicat al depresiei.
- Au tendința spre destructurare și tulburări de comportament.
- Nivelul lor de ostilitate față de semenii este ridicat, dar nu sunt adeptele folosirii violenței fizice în rezolvarea conflictelor.

- Nivelul de stres post-traumatic este sub medie la nivelul întregului lot, dar numărul celor care prezintă stres post-traumatic accentuat este relativ mare.
- Au dezvoltate strategii de *coping* de tip nevrotic, matur și mai ales de *border-line*.
- În configurația lotului, se observă că cele care au fost victime ale abuzului în familie sunt mai reduse numeric.
- Există diferențe între grupul celor care au fost victime ale abuzului în familie și cel al celor care nu au confirmat/au negat abuzul în ceea ce privește: instabilitatea emoțională/afectivă, empatia emoțională, nivelul depresiei, gradul de ostilitate, psihotismul și sindromul post-traumatic.
- Se recomandă organizarea în penitenciar a unor ședințe de psihoterapie și folosirea focus-grupului ca metodă de lucru cu aceste deținute, în vederea recuperării lor psihice și a antrenării pentru reinsertia socială.
- Față de rezultatele cercetării noastre și față de actualitatea științifică a problematicii abordate, considerăm necesar să semnalăm posibilitatea unor direcții de investigație care să întregească în timp o perspectivă exhaustivă asupra femeii criminal. În acest sens, considerăm utilă completarea viziunii propuse de noi în ceea ce privește profilul sociopsihologic al femeii criminal, pornindu-se și de la alți indicatori de personalitate, mai ales de factură atitudinală și cognitivă. Totodată, pornindu-se de la datele experimentale deja obținute și eventual completate, se reclamă cu necesitate elaborarea unui program recuperatoriu și formativ în penitenciare.

BIBLIOGRAFIE

Aero, Rita, Weiner, Elliot. (1988). *The Mind Test*. New York: Marraw Quill Paperbacks.

Arcel, Lilby Tata. (1995). *Psycho-Social Help to War Victims: Women Refugees and Their Families*. International Rehabilitation Council for Torture Victims, Copenhaga.

Amirou, Rachid. (2003). Considerații psihologice asupra noțiunilor de agresivitate și frustrarea comparativă. În Gilles Ferrol și Adrian Neculau (coord.). *Violența. Aspecte psihosociale*. Iași: Editura Polirom.

Bălan, Ana. (febr. 2003). *Tratamentul femeilor private de libertate în penitenciarele europene*. Ministerul Justiției, Direcția Generală a Penitenciarelor, Direcția Educație, Studii și Psihologie Penitenciară, Serviciul Studii și Prognoză penitenciară, București (manual nepublicat), p. 28.

Bogdan, T. (1973). *Introducere în psihologia judiciară*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

Bodgan, T. și colab. (1983). *Comportamentul uman în procesul judiciar*. Ministerul Justiției, Serviciul editorial și cinematografic, București.

Butoi, Tudorel, Butoi, Ioana- Teodora. (2001) *Psihologie judiciară*. București: Editura Fundației România de Măine.

Campbell, A. (1991). *Men, Women and Aggression*. New York: Basic Books.

Canepa, G. (1987). *La personnalité criminelle. Orientations traditionnelles de la recherche, intérêt actuel et perspectives d'avenir ;în „Revue internationale de criminologie et de police technique “*, nr,1.

Cattell, R.B, Eber, H.W, Tatsuoka, M.M. (1970). *Handbook for the sixteen personality factor questionnaire*. Chaupaign Il, Institute for Personality and Ability Testing.

Dermody, Leonard, Elisabeth Ann. (dec. 1997). *Convicted Survivors: The Impresonment of Battered Women Who Kill*.

<http://freebatteredwomen.org/pdfs/cenuseerv.pdf>

Doron, Roland, Parot, Françoise. (1999). *Dicționar de psihologie*. București: Editura Humanitas.

Durkheim, Emile. (1951). *Suicide*. New York: Free Press.

Haley, Judith. (1992). *A Study of Women Imprisoned for Homicide*. Georgia Department of Corrections.

Hardesty, Constance L., O'Shea, Kathleen, Fletcher, Beverly. *Profile of Women Incarcerated for Murder in Oklahoma*.

www.doc.state.ok.us/DOCS/OCJRC/OCJRC94/940650h.htm.

Herman, J.L. (1992); *Trauma and Recovery*; Basic Books, New York

Kellerman, Arthur. (1992). *Men, Women and Murder*. "The Journal of Trauma", July 17, p.2.

Laplanche, J.; Pontaks, J.B. (1994); *Vocabularul Psihanalizei*; Ed. Humanitas, București

Marcus, S. (1971). *Empatia. Cercetări experimentale*. București: Editura Academiei.

Nurius, Paula S. and Gaylord, Jan E. (1998); *Coping with Threats from Intimate Sources: How Self-Protection Relates to Loss for Women*; în John H. Harvey (ed.) „Perspectives on Loss”; BRUNNER/MAZEL, Washington

Munteanu, Ana. (2003). *Violența domestică*. în Gilles Ferreol și Adrian Neculau (coord.). " Violența. Aspecte psihosociale". Iași: Editura Polirom.

National Profile of Female Offender- Status Report on Female Offenders.
www.dc.state.fl.us/pub/females/status102001/national.html

Palmer, Angela. (1987). *Battered Women Who Kill: Should the Reasonable Men Standard Still Apply?* New York: Free Press.

Săucan, Doina-Ștefana. (2002). *Comunicarea didactică*. București: Editura Atos.

Stark, Evan. (1990). *Rethinking Homicide: Violence, Race and the Policies of Gender*. În " International Journal of Health and Services". vol. 20, nr.1, p. 18.

Stănoiu, Rodica, Mihaela. (2002). *Criminologie*. București: Editura OscarPrint.

Vintileanu, Ioaneta, Roman, Marina. (2000). *Femeia în criminalitate*. Uniunea Europeană- Program Phare Democracy. București.

Walker, Leonore, E. (1989). *Terrifying Love: Why Battered Women Kill and How Society Responds*. New York: Harper & Row.

Yablonski, Lewis. (1990). *Criminology: Crime and Criminality*. Harper Collins Publishers Inc.

3. INTERVIUL – definiție și cadru teoretic

Interviul constituie o tehnică fundamentală de explorare științifică utilizată frecvent în criminologie.

Definim interviul ca acea tehnică de cooperare verbală între două persoane, anchetatorul și anchetatul, ce permite anchetatorului să culeagă anumite date de la anchetat cu privire la un obiect precis. A. Brimo⁷⁷ pune în evidență acele răspunsuri care particularizează tehnica interviului și anume:

- existența unei relații sociale și psihologice între două persoane, cel care interviează și cel interviuat;
- rolul precis determinat pe care fiecare dintre aceștia îl deține în cadrul relației amintite;
- informația culeasă apare ca rezultat al unei strategii într-un circuit cu dublu sens;

Ca tehnică, am folosit în cadrul acestei cercetări de interviul ghidat sau concentric (tehnică neformală), problemele abordate fiind sistematizate într-o listă de control care cuprinde punctele esențiale în jurul cărora cercetătorul organizează și dirijează cursul interviului. Cercetătorul dispune de libertatea de a formula întrebările, de a determina succesiunea acestora și de a pune întrebări suplimentare atunci când situația o impune.

În cadrul interviului li s-a cerut deținuților să vorbească despre:

- familia de origine;
- familia lărgită, tipul de relații existente între membri;

⁷⁷ C f. Rodica Mihaela Stănoiu, *Criminologie*, Edit. Oscar Print, București, 2002, p.79
H.Stahl arată că în investigația sociologică propriu-zisă termenul de interviu, utilizat mai mult în domeniul gazetăresc nu este potrivit. Acest termen are, în concepția lui H. Stahl, accepțiune mult mai restrânsă decât convorbirea sau ceea ce sociologii francezi numesc *entretien* (p.242-243). De altfel și Brimo precizează că utilizează termenul de interviu în accepțiunea de *entretien*. Metodologia criminologică, deși a adoptat termenul de interviu, îi conferă, de asemenea, o accepție mai largă și anume aceea de convorbire față în față între anchetator și anchetat.

- boli, obiceiuri, vicii (consum de alcool), existente în familia naturală, lărgită, dacă cineva din familie a mai făcut pușcărie;
- nivelul de instrucție a părinților, ocupația, sistemul de valori și credințe ale acestora, poziția socială a familiei în cadrul comunității, relații cu aceasta, dacă a beneficiat de un climat educativ pozitiv, funcțional sau dimpotrivă, de un climat distructiv, nefavorabil (familie dezorganizată);
- visele, aspirațiile de viitor;
- prima experiență de abuz;
- perioada copilăriei, adolescenței, școală, pregătire profesională etc.;
- căsătorie, motivele care au stat la baza acesteia, aspirații, valori, afinități comune;
- cum a decurs viața de familie în primii ani;
- copii;
- istoricul relației violente cu victima și reacțiile acelor care au cunoscut abuzul;
- strategiile lor de control de a pune capăt și de a scăpa de violență;
- victimă (familie, instrucție, statut, pregătire profesională, dacă bea, dacă mai era violent și cu alte persoane);
- dacă a fost ajutată de cineva din afară în a-și rezolva problema;
- relațiile pe care le are în perioada încarcerării;
- relațiile cu personalul angajat din închisoare;
- modul în care se implică în activitățile desfășurate în închisoare;
- climatul existent în închisoare și modul de relaționare cu celelalte deținute care sunt criteriile pe care aceste relații se construiesc;
- experiențele din închisoare;
- omorul propriu-zis: ce a simțit în acel moment, cum se raportează la eveniment, la decizia instanței cu privire la fapta săvârșită (nr. anilor

- de detenție, articolul de lege în care se înscrie fapta, ce stări le domină în momentul rememorării faptei);
- conștientizarea omorului: - atribuire externă (învinuirea altora, a contextului);
 - atribuire internă (mentală);
 - sentimentul de vinovăție – regret (remușcare) sau dimpotrivă existența unui act deliberat, premeditat, conștient;
 - motivele care au stat la baza crimei (cum s-a ajuns la momentul săvârșirii actului):
 - ceartă, gelozie
 - perioadă lungă de conflict
 - act premeditat
 - problemele de sănătate mentală
 - nu știe
 - evenimentele, deciziile sau intervențiile care ar fi putut să afecteze rezultatul final al actului (moartea) și încarcerării (pedeapsa);
 - planurile de viitor;
 - anumite sugestii care pot contribui la îmbunătățirea vieții în penitenciar;

A întreba aceste femei despre viața lor personală, în special despre relațiile lor cu partenerul violent și despre omorul în sine, înseamnă a le întreba în legătură cu arii intime și dureroase ale vieții lor. Reactualizarea și vorbirea despre experiențele traumatice au un cont emoțional pentru aceste femei și dezvoltă potențialul pentru ele de a retrăi teroarea și rușinea.

A fi admis în viața lor cere o relație de încredere care trebuie construită anterior interviului în sine. Cercetătorului îi revine sarcina de a crea acel microclimat de încredere, acea relație de comunicare, acea stare de empatie (abilitatea de a trăi sentimentele altora, de a se transpune în locul unei alte persoane), care să-l

determine pe cel interviuat să răspundă, în cunoștință de cauză, la toate întrebările puse.

Atributele fundamentale ale cercetătorului

Atributele fundamentale ale cercetătorului, în absența cărora rezultatele scontate ale interviului nu își ating scopul sau, chiar mai mult, pot avea consecințe contrare sunt:⁷⁸

- **acceptarea necondiționată** (acceptarea modului în care persoana simte sau crede în mod diferit de ceilalți);
- **empatia** (abilitatea de a înțelege modul în care gândește, simte și se comportă o altă persoană; atitudinea de a fi “cu” persoana și nu “ca” persoana cealaltă). Un indicator al empatiei este sentimentul interviuatului că este înțeles și acceptat;
- **congruența** - este generată de acordul dintre convingere, trăire emoțională și exprimarea verbală și nonverbală. Lipsa de autenticitate duce la pierderea relației de încredere cu deținuta;
- **colaborarea** – cercetătorul este un catalizator și facilitator al procesului de conștientizare și dezvoltare personală a deținutului, abilitând astfel interviuatul să găsească soluții proprii la problemele cu care se confruntă;
- **gândire pozitivă** – viziunea asupra lumii are o notă pozitivă dată de încrederea în propria persoană și în oameni;
- **responsabilitatea** - (responsabilitatea atitudinilor și acțiunilor sale);

⁷⁸ Adrian Băban (coordonator) – *Consiliere educațională*, Edit. SC Psinet SRL, 3400, Cluj Napoca, 2001, p. 22-29.; Iolanda Mitrofan, *Psihoterpie Experiențială*, Edit. Infomedica, București, 1999, p. 88-89.;

Abilitățile fundamentale ale intervievatorului

Pe tot parcursul procesului de intervievare, sunt absolut necesare anumite abilități fundamentale (capacități) care permit desfășurarea cu succes a activității și duc la efectele pozitive scontate. Abilitățile necesare cercetătorului pentru desfășurarea activităților de intervievare sunt:

- *ascultarea activă* (asigură suportul unei bune comunicări între interviuat și intervievator), încurajează interviuatul să vorbească liber, deschis, se transmite mesajul nonverbal că este înțeles;
- *observarea* permite înțelegerea stării afective a interlocutorului. Se urmăresc doi indicatori importanți: comportamentul nonverbal (mimică, gestică, voce, modificări vegetative) și comportamentul verbal (conținutul mesajelor). Observarea discrepanței dintre cele două componente oferă de multe ori informații suplimentare despre persoana în cauză.
- *adresarea întrebărilor* – cercetătorul adresează întrebări pentru a ajuta interviuatul în clasificarea sentimentelor, convingerilor, atitudinilor și valorilor personale. Se pot folosi întrebări închise, justificative, ipotetice și întrebări deschise. Este indicat să se utilizeze în cea mai mare măsură întrebările deschise. Întrebările deschise facilitează procesul de comunicare prin invitația de a descrie situația “Ai putea să-mi spui mai multe despre? Poți să descrii situația?”;
- *oferirea de feed-back* (abilitate care susține comunicarea dintre interviuat și intervievator, descriptiv, și nu evolutiv sau critic, constructiv și nu distructiv), să se adreseze comportamentului persoanei, și nu persoanei în general;

- *parafrizarea* – reformularea a ceea ce ni se pare esențial în mesaj. Utilizarea unor fraze care comunică interviuatului că mesajul a fost înțeles “Ceea ce spui tu se referă la...”, ”Cu alte cuvinte...”;
- *sumarizarea* - modalitatea de a concentra într-o manieră organizată cele mai importante aspecte ale discursului interlocutorului;
- *reflectarea* – este exprimarea înțelegerii de către interviuator atât a conținutului informațional, cât și a stării emoționale transmise de interviuat;

Alte elemente care ajută la consolidarea relației dintre interviuator și deținut⁷⁹:

- gesturi fizice;
- apropierea scaunului;
- contactul vizual;
- menținerea unei teme;

1. **gesturi fizice** – Cu cât o persoană e mai apropiată de cineva fizic (distanță personală), cu atât e mai apropiată de ea psihologic. S-a demonstrat că în interviuarea infractorului implicat emoțional devine foarte eficientă atingerea brațului sau umărului interviuatului bărbat sau a mâinii femeii pentru a-i atrage atenția. Gestul fizic va servi de asemenea pentru a transmite, atât infractorului emoțional, cât și nonemoțional faptul că anchetatorul înțelege sau simpatizează cu spusele deținutului/deținutei cu cele declarate. Îi poate transmite această impresie mult mai bine decât cuvintele. Totuși, dacă suspectul se retrage, chiar întâmplător, de la orice contact tactil de acest tip, anchetatorul n-ar trebui să facă nici o încercare ulterioară. Totuși, el ar trebui să mențină apropierea fizică, deja realizată.

E nevoie de o discreție deosebită când sunt utilizate gesturi fizice. Înainte ca un interviuator să încerce o apropiere de inculpat sau să-l atingă, situația

⁷⁹ Fred E. Inbau, John E. Reid, Joseph P. Buckley., *Criminal Interrogation and Confessions*” Editura Willians Wilkins, Baltimore U.S. A. 1986 Third Edition p160-161

trebuie examinată cu grijă. Orice acțiune prematură poate distruge atmosfera creată până atunci. În general, acțiunile sugerate ar trebui să aibă loc numai când inculpatul a trecut de stadiul obiecțiilor, a acceptat interviul.

2. apropierea scaunului - Actul interviuatorului de a se apropia de inculpat ar trebui să fie gradual, un proces imperceptibil și ar trebui să fie rezultatul natural al simpatiei și interesului interviuatorului. Ar fi neadecvat și ne necesar ca interviuatorul să-și ia dintr-o dată scaunul și să se așeze în fața inculpatului ca pentru o confruntare „nas în nas.” Poziția inițială a interviuatorului față de scaunul inculpatului ar trebui să fie de patru–cinci metri distanță. Prima mișcare a interviuatorului ar fi să-și miște corpul spre marginea din față a scaunului și să se aplece înainte. Această schimbare de poziție reduce imediat distanța dintre interviuator și inculpat. Pornind din acest punct, mișcarea interviuatorului ar fi să-și împingă scaunul înainte, puțin câte puțin, până când e suficient de aproape de infractor pentru a-l putea atinge dacă e cazul. Când sunt făcute mișcările înainte, interviuatorul n-ar trebui să-și concentreze atenția asupra lor prin pauze în conversația sa. Interviuatorul va continua să vorbească și să mențină contactul vizual cu deținuta, fără să se uite înapoi când scaunul este mișcat. Un interviuat vinovat va simți, de obicei, o senzație de tulburare, când se apropie interviuatorul, însă, adesea, nu-și va da seama că motivul este apropierea fizică a interviuatorului. Interviutatul simte sau percepe, pur și simplu că minciuna a devenit mai inconfortabilă. Când interviuatorul se apropie de inculpat, el ar trebui să urmărească și să evalueze răspunsul interviuatului. Dacă interviuatul nu are nici o reacție fizică, interviuatorul face progrese. Totuși, dacă inculpatul își mișcă scaunul înapoi sau își reajustează poziția, interviuatorul avansează prea repede și ar trebui să-și încetinească mișcările. Deci, întrucât scopul mișcării scaunului de către interviuator spre interviuat este atragerea atenției acestuia, atunci, dacă atenția este atrasă când interviuatorul este la distanța inițială de suspect, nu este necesar ca interviuatorul să se apropie. Când se

încearcă atingerea unui braț, a unui umăr sau a unei mâini, este necesară firește mișcarea scaunului.

3. contactul vizual – E important ca intervievatorul să mențină ferm contactul vizual cu interviuatul prin acțiuni ca menținerea primului nume al inculpatului, tonul vocii etc., când e cazul, atingerea inculpatului. Constanța contactului vizual poate fi întreruptă momentan de inculpat, când acesta se uită în jos sau în altă parte decât intervievatorul, dar aceasta poate să nu însemne lipsa atenției, în fapt, inculpatul poate să cântărească ceea ce spune.

4. menținerea unei teme – În timpul desfășurării interviului, intervievatorul nu ar trebui să schimbe temele. Îndată ce atenția a fost asigurată, intervievatorul va continua folosind elementele esențiale ale temei selectate, deși el poate începe să lucreze în vederea întrebării alternative.

După cum am menționat anterior, construirea relației de încredere dintre interviuat și intervievator precede interviul propriu-zis. Această relație s-a construit cu ocazia aplicării testelor și chestionarelor psihologice, în urma discuțiilor individuale și în grup avute cu deținutele. În timp s-a construit o relație între interviuat și intervievator bazată pe responsabilitate, confidențialitate, încredere și respect. Astfel, în momentul când mi-am exprimat cererea ca fiecare dintre cele 39 de deținute, cărora li s-au administrat chestionarele, să accepte și un interviu ghidat (concentric, neformal) acestea au răspuns pozitiv, în scris, cu excepția unei singure deținute “V.R.”-condamnată pentru omor deosebit de grav- condamnare pe viață. Au fost interviuate 39 de deținute, inclusiv înregistrate cu ajutorul unui reportofon, despre toate faptele, evenimentele, împrejurările care, direct sau indirect, au avut/au legătura cu fapta comisă (interviul nedirecționat).

3.1 STUDII DE CAZ

STUDIU DE CAZ 1

M. E.: născută în București pe data de 15.10.1956. Fiica lui I. și M. Inculpata nu-și cunoaște frații (a auzit de existența unui singur frate). Mama a avut încă doua surori și un frate. În prezent trăiesc toți cei trei frați ai mamei , singura care a murit este mama inculpatei.

Intervievatorul: Descrie-mi, te rog, ce relații au existat între mama dv. și ceilalți frați, cum se înțelegeau?

Inculpata: *A existat o răceală între ei, certuri în legătură cu diferite lucruri (deținuta vorbește de existența unor relații conflictuale, de o anumită “răceală” între membrii familiei - mama, frate și surori. Pe frații tatălui nu-i cunoaște, mama despărțindu-se de acesta în perioada primelor două luni de sarcină).*

Intervievatorul: Care a fost motivul despărțirii tatălui de mama ta, cum se înțelegeau, ai discutat despre asta cu mama ta? Ce informații mai ai despre el?

Inculpata: *Când mama a plecat de la el, eu eram în burta mamei. S-au despărțit după 3-5 luni de la căsătorie. Mama a avut doar patru clase și a absolvit profesionala la Brașov, lucra ca textilistă. S-au despărțit pentru că nu corespundea pentru ea. Era un vagabond, bețiv și recalcitrant. Am auzit că a ,, crăpat’’ D-zeu să-l țină acolo...(Mama inculpatei provenea dintr-o familie modestă , posibilități materiale scăzute, bunicii fiind niște persoane credincioase, cu mult respect față de normele și valorile dezirabile, unanim acceptate. Ea s-a angajat într-o relație de căsătorie cu o persoană recalcitrantă, consumatoare de alcool, cu un comportament antisocial, - un vagabond. Nemairezistând acestui climat tensional, a hotărât să se despartă după câteva luni de conviețuire cu această persoană).*

Intervievatorul: Să înțeleg că mama s-a despărțit și...

Inculpata: *S-a recăsătorit cu tatăl meu de al doilea în perioada când eu aveam nouă luni...*

Intervievatorul: Deci, mama, când s-a recăsătorit, avea vârsta de ...

Inculpata: *S-a recăsătorit la noăsprăzece ani...*

Intervievatorul: Descrie-mi-l te rog pe acesta, poți...

Inculpata: *Acesta a fost coșmarul vieții mele*

Intervievatorul: Coșmar!!!

Inculpata: *O fi fost el bun pentru mama, dar pentru mine a fost coșmarul vieții mele, un bețiv ordinar, un jegos, un împuțit obraznic, nici o calitate...*

Intervievatorul: Să înțeleg că nu avea nici o calitate...

Inculpata: *Toate defectele din lume adunate...*

(Inculpata vorbește cu multă patimă, durere și totodată cu multă ură despre tatăl vitreg, ceea ce relevă existența acumulării în timp a unor tensiuni, frustrări, nemulțumiri cauzate de acest părinte).

Inculpata: *Acesta nu avea nici una (vorbește despre inesistența unor trăsături pozitive de caracter ale tatălui vitreg), ce să mai lungesc, a fost un ordinar.*

Intervievatorul: Au stat împreună...

Inculpata: *Au stat împreună 38 de ani.*

Intervievatorul: Cu ce se ocupa...

Inculpata: *Cu ce se ocupa? Era instalator de gaz și apă. Asta era meseria de bază și a doua, meserie” - era un bețiv notoriu, un alcoolic.*

Intervievatorul: Vorbește-mi, te rog, descrie-mi cum decurgea relația dintre mama și tatăl d-voastră?

Inculpata: *El fiind foarte urât, ea fiind foarte frumoasă, din gelozie, de la băutura, de la dracii care îi avea pe el, se certau, se băteau mereu, până la urmă a luat și mama „darul” băuturii că până atunci îl avea numai pe celălalt, înțelegeți d-voastră...*

Intervievatorul: Să înțeleg că îi plăceau bărbații?

Inculpata: *Îi „fugeau” ochii...până la urmă a luat și „darul” băuturii...știți proverbul spune-mi cu cine umbli ca să-ți spun cine ești’ .*

Intervievatorul: Da...și...probabil certuri...scandaluri...

Inculpata: *Da, certuri, scandaluri...*

(Inculpata a trăit într-o familie cu un climat nefavorabil, tensionat, lipsită de afecțiune și sentimentul siguranței. A fost abandonată de mamă și de acest tată de-al doilea la vârsta de doi ani, la cineva din cartier, o persoană la care părinții fuseseră chiriași. Nu după mult timp (două luni) această persoană („o alcoolică”) duce inculpata la bunica și bunicul din partea mamei, părinții urmând să locuiască la Pitești la rudele tatălui vitreg, nemai interesându-se de „viața” inculpatei. În perioada cât a locuit la Pitești, mama inculpatei naște cel de al doilea copil, un băiat pe care inculpata mărturisește că nu-l cunoaște : *Este cu trei ani mai mic decât mine. Mama a venit în București și l-a dat de suflet a vrut să mă dea și pe mine, dar cu mine nu i-a mers, bunicii mei s-au opus. Mama a venit în București când eu deja începusem școala...* Din cele relatate de inculpată reiese răceala afectivă, indiferența cu care a fost tratată de mamă..

Intervievatorul: Poți să-mi spui ce simți în acest moment când...

Inculpata: *Durere, multă durere, nemulțumire, amărăciune...*

(Expresia feței, mimica, gestică, modificările vegetative, conținutul mesajelor inculpatei relevă multă durere, frustrare și nemulțumire vis a vis de comportamentul mamei. Simptomele copilului sunt expresia climatului psihosocial în care se formează, se dezvoltă ca entitate bio –psihosocială. O persoană care în perioada copilăriei nu și-a satisfăcut nevoia de valorizare, afecțiune, apartenență, își structurează personalitatea având sentimentul inutilității, nesiguranței a lipsei de valoare, - caracteristici evidente în modul de gândi și acționa al inculpatei).

Intervievatorul: Descrie-mi te rog cum a decurs viața ta cu bunicul, bunica? (În momentul întrebării, fizionomia feței, expresia de ură, de durere a inculpatei a dispărut, locul ei fiind luat de una de bucurie determinată de rememorarea unor amintiri plăcute).

Inculpata: *Au fost cei mai frumoși ani din viața mea, o perioadă bună, frumoasă. În amărăciunea ei, în sărăcia ei a avut grijă de mine, cu ce-a dat Dumnezeu...*(Inculpata vorbește frumos despre bunici, are amintiri plăcute în legătură

cu această perioadă a copilăriei. Nevoia stringentă de dragoste, de apartenență, de siguranță, declanșează inconștient inculpatei un mecanism substitutiv, ea adresându-se surorii mamei, - care locuia cu familia, soț și fiică la bunici - cu apelativul mamă, aceasta având față de inculpată o atitudine protectivă plină de afecțiune. În jurul vârstei de șapte ani (inculpată) mama și tatăl vitreg revin cu domiciliul în București,: *Și-a adus și ea aminte de mine, fiind deranjată de faptul că îi spuneam mamă mătușii....cum altfel să-i zic...eu, de ea nici nu îmi mai aminteam...* nemaiînțelegându-se cu neamurile din partea soțului, acesta provenind dintr-o familie modestă cu copii mulți, copilărind într-un climat nefavorabil. De altfel determinismul mesajelor parentale și-au pus amprenta asupra personalității tatălui vitreg (vicios, bețiv, recalcitrant, evazionist...). O perioadă de doi ani mama și soțul au locuit împreună cu bunicii. După ce mama inculpatei beneficiază de repartiția unei garsoniere, aceasta împreună cu tatăl vitreg și cu mama se instalează în noua locuință).

Intervievatorul: Descrie-mi te rog, cum a decurs viața ta în continuare...?

Inculpata: *Din acest moment a început calvarul vieții mele cu ordinarul de bărbat care mi-a mâncat sufletul și cu care mama a trăit 38 de ani...*

Intervievatorul: Așa...și...

Inculpata: *Mi-a mâncat zilele, sufletul, din toate punctele de vedere ...și ea și el...Nu am decât opt clase..., am fost obligată să mă duc în uniformă de școală, să-mi fac analizele pentru a mă duce la service.*

Intervievatorul: La servicii ! ! . . .

Inculpata descrie cu multă durere climatul familial din această perioadă a vieții sale. Promiscuitatea, lipsurile materiale, atmosfera familială plină de tensiuni și certuri „obligând-o” să-și caute un servicii, să se angajeze: *Nu puteam altfel, eram de acum și eu domnișoară, nu aveam și eu să-mi cumpăr un ciorap...îmi scotea ochii și de patul în care dormeam, dacă se supără este patul lui și eu o să mă culc pe jos...teroare psihică continuă...când o bătea pe mama , mă bătea și pe mine...*

Intervievatorul: Spune-mi te rog, atitudinea (comportamentul) tatălui vitreg s-a limitat doar la invective, bătăi ...?

Inculpata: *Comportamentul lui s-a limitat că până la urmă a venit la mine în pat...*

Intervievatorul: Și...

Inculpata: *Pe atunci, aveam vreo nouă ani, eram la școală...fiind beat, mama era la schimbul trei (de noapte), m-am trezit cu el în pat. A început să mă pipăie...să-mi promită... îți cumpăr...nu o să duci lipsă de nimic...să nu spui mamei...*

Inculpata descrie cu multă oroare tentativa tatălui vitreg de a o viola. Este violată. Reușește să scape (*el s-a dus la baie*”), fuge la mama care lucra în schimb de noapte la o țesătorie pe strada Panduri. Până la urmă mama reușind să mușamalizeze totul împotriva „*monstrului*” neluându-se nici o măsură. Peste o anumită perioadă are loc o a doua tentativă de viol asupra inculpatei. De data aceasta inculpata nu o mai informează pe mamă, considerând un asemenea demers ca fiind inutil (bazându-se pe atitudinea detașată și lipsită de responsabilitate a mamei în cazul tentativei precedente de viol). A treia tentativă de viol se soldează cu „*balamuc rău de tot*”. De data aceasta administratorul blocului, în urma scandalului iscat, anunță poliția, care intervine și-l conduce pe tatăl vitreg la poliție (nici de data aceasta mama inculpatei nu este acasă). Mama vine acasă, se deplasează la poliție și în urma celor declarate își eliberează soțul (*nu știu ce a declarat, dar l-a adus acasă*). Starea de nesiguranță, bătăile, fricile și anxietatea în care trăiește, abuzul sexual la care a fost supusă, o determină pe inculpată să recurgă la o primă tentativă de sinucidere: *am băut sodă caustică, am vrut să o mierlesc, m-am săturat și de ea și de el, am fost dusă la urgență și apoi la spitalul nouă...mi-a ajuns cuțitul la os...*

Această tentativă de sinucidere relevă starea accentuată de depresie, nivelul ridicat de traumatizare la care a fost adusă victima. Acum fiind angajată, după ieșirea din spital, pleacă de la părinți, locuind cu chirie. Nu după mult timp, la

insistențele mamei (aceasta trecea printr-o perioadă mai dificilă: era bolnavă, lipsuri materiale, soțul nu mai lucra...), inculpata ia decizia să revină, să locuiască cu mama și tatăl vitreg. Aici intervine un mecanism inconștient care declanșează acest comportament al inculpatei. Cu toate că ea cunoștea realitatea, atitudinea părinților față de ea, atmosfera familială, starea conflictuală existentă, ea decide să revină acasă: *Pentru a o ajuta pe mama, eu sunt o fire mai emotivă, mai sentimentală, pun repede la suflet, o să mă deranjeze apropourile, fluierăturile imbecilului...dar....* Adevăratul motiv care a declanșat comportamentul inculpatei se pare că a fost de natură inconștientă, anume, nevoia ei de recunoaștere, de acceptare, de valorizare din partea mamei, de fapt acele trebuințe de care ea în procesul de structurare al personalității nu a beneficiat. Bineînțeles că viața de calvar din trecut continuă: *Totul era ca în trecut, nimic nu se schimbase, doar că acum acum nu mă mai bătea, slăbise, nu mai avea curajul, în schimb pe mama...* În această perioadă cunoaște un tânăr cu care hotărăște să se căsătorească: *M-am căsătorit pentru a scăpa de mama și de tata, am căzut din lac în puț...* Acest tânăr, N.G., lucra la Prestări Servicii, avea 26 de ani, nu bea, nu fuma, dar avea un viciu, - femeile. Absolviseră 10 clase, provenea dintr-o familie cu un nivel material mediu, cu un statut social scăzut. Era bucureștean și mai fusese căsătorit. Nu avea copii. O perioadă inculpata a locuit împreună cu soțul la una dintre surorile acestuia. N.G. mai avea două surori și un frate. După ce au primit de la stat o garsonieră, s-au mutat împreună în această nouă locuință: *era a noastră, lux...băiatul se descurca ...lucra, era și bișnițar...* Din cele relatate de inculpată soțul avea un comportament antisocial, un evazionist. Cu N.G. a fost căsătorită 10 ani. În această perioadă au schimbat garsoniera cu un apartament de trei camere în cartierul Ferentari. La 30 de ani a născut o fetiță, care în prezent are 18 ani și locuiește la o mătușă din partea mamei...urmează Școala de Arte Și Meserii Nichita Stănescu. În perioada celor 10 ani de căsnicie din cauza certurilor avute cu soțul infidel, traumelor din trecutul ei etc., inculpata începe să consume alcool, la început mai puțin, ca apoi,

în timp, să devină dependentă: *mi-a ajuns cuțitul la os, nu mai puteam rezista...*

Tot în această perioadă are loc a II a tentativă de sinucidere cauzată de *gelozie*, - îngurgitează o cutie de medicamente. În fapt, mecanismul care a declanșat această nouă criză a fost frustrarea satisfacerii nevoii de dragoste, de afecțiune care nici de data asta nu i-a fost oferită de soțul infidel, rezistența din ce în ce mai scăzută la frustrare, starea avansată de depresie etc. Încearcă după această tentativă de sinucidere, să capteze atenția soțului implorându-l și relatându-i viața prin care a trecut, plină de evenimente dureroase. În fapt, ea îi cerșește afecțiune și valorizare, devenind dependentă de acesta. O perioadă de timp tensiunile dintre cei doi soți au un nivel mai scăzut de manifestare, în cele din urmă situația scapă de sub control, soțul pleacă la o altă femeie și hotărăște să divorțeze, recăsătorindu-se. Soțul o părăsește când fetița avea vârsta de un an. Inculpata rămâne în casă cu copilul. Nu se mai duce la serviciu, reușind să plătească întreținerea și să-și asigure ei și fetiței cele necesare traiului din vânzarea unor bunuri acumulate în perioada căsătoriei (soțului la divorț i se repartizează mașina). Între timp apare mama care **o convinge** să vândă casa și să se mute la ea (*„mama era bolnavă...”*) urmând ca la moartea ei (a mamei) să intre cu drepturi legitime în posesia garsonierei. Nici de data aceasta nu rezistă dorinței mamei (dezvoltă același patern, - vezi prima revenire acasă.), vinde casa urmând să locuiască împreună cu mama, fetița și tatăl vitreg. Mama moare ca urmare a unei ciroze (*a consumat foarte multă băutură*). După multe deliberări, certuri cu tatăl vitreg face actul de succesiune al garsonierei, aceasta intrând în proprietatea ei și a tatălui. Și în această perioadă relațiile cu părintele de al II lea erau la fel de tensionate, încordate: *dracul când se îmbăta mă dădea afară, spunea să mă duc în boscheți...să-mi iau copilul... odată, de două ori... până când mi-a venit tot sângele nebun în cap și atâta bătaie i-am dat, că m-am răcorit pentru toată viața mea, pentru tot răul ce mi-a făcut...* Inculpata vorbește cu multa ură, patimă, defulează o serie de reprimări, de dorințe, impulsuri, nemulțumiri, idei, imagini pe care le-a împiedicat să se manifeste în

timp. Îl consideră pe tatăl de-al II lea vinovat de toata viața sa, de toate eșecurile și frustrările sale (...*mi-am varsat toata ura, m-am răcorit...*) După bătaia administrată tatălui vitreg, polul de putere din casă s-a schimbat. Acesta era bolnav, îmbătrânise și nu mai avea curajul să o provoace deschis pe inculpată. În casă persista totuși o stare conflictuală latentă, datorată adversităților, nemulțumirilor, urii acumulate în timp de cei doi: inculpată- tată vitreg. Fetița era la școală. Inculpata de frica de a nu mai avea un eșec, o noua dezamăgire afectivă, nu se mai implică într-o relație afectivă cu un barbat :... *am fost singură vreo 7 ani, aproape 8 ani...*

Intervievatorul: Singură, fără o relație...

Inculpata:., *Da, singură, eu cu copilul meu* (se observă că inculpata, dezamăgită, confuză, deorientată de cele întâmplate, se izolează, se retrage în sine, dedicându-și timpul, energiile, pentru a oferi fetei dragoste, afecțiune, suport, tocmai ceea ce ei nu i s-a oferit niciodată. Astfel ea creează o nouă dependență- dependența de fetiță, trăind doar prin ea și numai pentru ea. Această dependență îi va fi fatală mai târziu, fiind unul din mobilurile care au declanșat actul criminal).

- La vârsta de 38 de ani cunoaște *un dobitoc, un animal, mă săturasem și eu de singurătate, mi-a fost milă de e , nu avea casă, nu avea pe nimeni...* Nevoia de a oferi, de a fi acceptată, valorizată, speranța că de data aceasta va reuși să creeze o relație cu partenerul bazată pe respect și responsabilitate (*Asta am visat încă din copilărie să am un om al meu care să mă iubească, să mă înțeleagă, să fiu alături de el și la bine și la rău...*) o determină să se implice într-o nouă relație. V. era bucureștean, cu 4 ani mai tânăr ca inculpata, avea opt clase, fără ocupație. Cu familia lui nu întreține relații, cunoscând-o doar pe o soră. Din păcate și de data aceasta așteptările inculpatei sunt înșelate. Relația dintre inculpată și concubin devine conflictuală, tensionată, presărată cu certuri, chefuri, băutură : *beam amandoi, ce să fiu eu mai proastă...beam când eram supărată, să uit...lucram prin piețe...* De data aceasta când se ajungea la

conflict, inculpata adoptă față de concubin o atitudine proprie tatălui vitreg, un comportament învățat acela de a-și goni concubinul din casă - Freud este de părere că personalitatea individului se structurează în copilărie și este marcată îndeosebi de procesul de identificare, de amintirea tatălui asociată ideii de bine și rău, ca și de regulile de morală proprii grupului familial în care individul se dezvoltă ca entitate bio-psiho-socială. Influența distructivă, nefastă a mediului în care a crescut și s-a format nu i-a permis inculpatei, structurarea unei identități proprii, a unei personalități distincte. Se pare că inculpata se caracterizează prin tulburări de personalitate de tip instabil, impulsiv, cu mult înainte de această perioadă a vieții ei: *mai mult, îl goneam din casă atunci când o lua cu băutura...* Spusele și comportamentul inculpatei din această perioadă relevă o scădere a toleranței la frustrare, o accentuare a depresiei, un nivel ridicat al resentimentelor, negativism, nivel ridicat de instabilitate, ostilitate verbală, agresivitate, ostilitate indirectă etc.

În această perioadă tensionată pe fondul unei degradări psihice a inculpatei, are loc omorul. Victima este locatara (vecina) de la un etaj superior din același bloc: *Una de vreo 41 de ani, nu avea copii, nu a fost maritată niciodată, nu am avut cu aceasta relații intime, să ne spunem secrete...*

Concubinul lipsește o noapte de acasă: *Nu era nici o problemă, lipsa des, eram obișnuită, aproape nu mă mai interesa... mai îl goneam și eu...* Acesta este văzut într-o dimineață de fata inculpatei în momentul în care părăsea apartamentul victimei. Fetița îi relatează mamei cele văzute: *mami, știi unde a fost V?...a fost la tanti O...*). În acel moment inculpata se duce la vecină să lămurească situația: *Nu știi că este o panaramă (concubinul), mă cert mereu cu el, de ce îmi faci și tu probleme, discuții..., ea fiind luată în freză, băuse toată noaptea cu el acolo, le avea și femeia... la ordinea zilei..., de fapt era o alcoolică, o femeie de consum...nu știu ce a zis ea, ce am zis eu, i-am dat doua palme și am plecat...* Din spusele inculpatei reiese că în urma discuțiilor cu

victima vis a vis de cele întâmplare s-a ajuns la ceartă, totul terminându-se prin pedepsirea victimei.

Inculpata revine în propria-i garsonieră și are muștrări de conștiință, regretând cele întâmplare: „*Ce oi fi având cu femeia, dă-l dracului de vagabond, am făcut câte o cafea, aveam un pic de lichior și am trimis fata să o invite pe O. pentru a-i cere scuze și pentru a o trata cu o cafea și un lichior. Fata urcă în garsoniera vecinei pentru a o invita, dar aceasta din spusele inculpatei o bate și o împinge pe scări : Nu știu, poate ea fiind sub influența alcoolului, văzând-o pe fiica mea, m-a văzut pe mine...).*”

Intervievatorul: Și v-ați supărat?...?!

Inculpata: *Da, este singurul lucru, pe D-zeu nu mă supăr. Orice muritor de rând care-i face rău fetei mele, îmi face mie rău. În fața mea, pe omul acela eu îl omor. Am făcut-o o dată și sunt în stare să-l mai fac odată pentru copilul meu. Nu suport să-i zică nimeni nimic, nici mamei mele, i-am spus să nu-i facă nimic...*

Intervievatorul: Nu acceptați asta pentru că...

Inculpata: *Eu mi-am crescut-o singură. Am dus viața pe care am dus-o...*

Intervievatorul: Nu vrei ca fata să sufere ...

Inculpata: *Nu vreau să se repete istoria, să sufere și să simtă lipsurile pe care le-am simțit eu...am încercat să-i ofer ei, să nu mănânc eu și să aibă ea...*

Intervievatorul: Asta v-a enervat rău...

Inculpata: *Da, când fata a venit jos plângând, am văzut-o cu genunchiul zdrelit..., am văzut roșu..., m-am dus sus la ea, în papuci și capot. Am acuzat-o, i-am spus: Cum îți permiți să lovești copilul meu, ai văzut cum se naște și crește un copil singură, cum mi l-am crescut eu pe al meu. A dat și ea, am dat și eu, ne-am batut reciproc...i-am dat-o, munceam muncă fizică, i-am dat-o în numele tatălui..., D-zeu să o ierte, îmi pare rău până mor...*

Din cele relatate rezultă că inculpata a adoptat un comportament influențat de:

- **determinismul mesajelor parentale;**
- **nivelul scăzut de instrucție;**
- **mediul relațional;**
- **atitudinea victimei față de fiică** (*nu permit nimănui...*), nevoia de a oferi acesteia ceea ce ea nu a avut, după cum am menționat anterior **și faptul că i-a fost amenințată „dependența” - fiica;**
- **consumul de alcool** (*am băut lichior...*);
- **gelozie** - și în această nouă relație, așteptările i-au fost înșelate, neoferindu-i-se afecțiune (*aproape că nu mă mai interesa*). Această afirmație subliniază contrariul;
- **starea de degradare psihică avansată a inculpatei, tulburările de personalitate de tip impulsiv, instabil;**
- **stimulul, contextul care i-a permis inculpatei să-și actualizeze, să-și manifeste potențialul violent, agresiv;**

Inculpata regretă cele întâmplate, afirmă că nu a avut intenția să o omoare. A fost condamnată la 15 ani, pentru omor deosebit de grav. Din familia inculpatei nimeni nu a mai făcut pușcărie. Relaționează cu fata, aceasta o vizitează, locuind împreună cu o verișoară. Tatăl vitreg a murit imediat după condamnarea inculpatei. Despre “soarta,, concubinului nu deține informații. Consideră că pedeapsa este “*prea aspră*” și că cele mai tensionate momente din viața ei au fost:

- când a fost violată la nouă ani;
- când a fost arestată;
- *...în concluzie toată viața mea a fost un iad înspăimântător, singurul lucru bun al meu a fost nașterea fetei mele...*

Nu a adoptat nici o strategie de a controla, de a pune capăt și de a scăpa de violență, dimpotrivă, parcă ar fi căutat conflictul “cu lumânarea”. În închisoare

se implică în activități, întreține relații amicale cu unele dintre deținute și a devenit o persoană credincioasă, **în fapt și-a creat o nouă dependență**, - crede în puterea d-zeiască, văzând viața mai mult ca pe un joc de noroc decât ca pe o situație în care propriile capacități contează mai mult (**sentimentul lipsei de valoare de nesiguranță care o domină**). Își recunoaște fapta și se culpabilizează pentru cele întâmplate. Mai are patru ani și jumătate de detenție, nici acum nu se poate obișnui cu situația actuală: *„Trebuia să fiu lângă copilul meu, nu să văd suferință câtă am văzut aici și să văd atâta ură, atâta dushmanie, 1000 de femei, o mie de caractere, nu te poți împărți la toate, nu poți să le înțelegi pe toate...* Aici inculpata vorbește despre climatul din pușcărie, despre tensiunile care apar între deținute, despre nevoia adoptării unor strategii de supraviețuire (instinctul de autoconservare) pentru a putea face față singurătății, dezamăgirilor de tot felul, sentimentelor de abandon, de eșec, de inutilitate, nesiguranței, lipsei prezenței celor dragi... Se confirmă aici afirmația unei alte deținute: C.A. *„Domnule, după 15 ani de pușcărie, te eliberezi de aici nebun de tot.* Inculpata are planuri de viitor. Își dorește să se elibereze, să se dedice susținerii, asigurării celor necesare existenței și viitorului fetei.

STUDIUL DE CAZ II

S. I. născută la data de 5 a-IV-a 1952, în comuna I., Jud. P., fiica lui M.V. și al M.I. Tatăl inculpatei s-a născut într-o familie de oameni săraci, țigani romanizați. Au fost frați mulți, dar au supraviețuit trăind doar el cu o soră, ceilalți frați murind. În jurul vârstei de 25 de ani, sora tatălui este omorâtă prin împușcare de concubin, fiind acuzată de infidelitate. Tatăl inculpatei nu și-a cunoscut părintele (*„copil din flori”*), mama i-a murit când el era de 5 ani, fiind crescut de niște mătuși din partea mamei. Avea doar 4 clase absolvite și muncea ca muncitor necalificat la sonde. Tatal, fiind țigan romanizat, avea abilitatea de a cânta la muzicuță și la fluier. Mama provenea și ea dintr-o familie numeroasă, de condiție socială și materială modestă. Nu a urmat școală, era analfabetă, iar

ca îndeletnicire era casnică. Au fost trei frați buni, la părinți, - inculpata și doi băieți și încă două fete ale mamei rezultate dintr-o căsătorie anterioară. Inculpata provine deci dintr-o familie modestă, săracă, fără posibilități materiale, cu un nivel de instrucție scăzut. Relațiile dintre membrii familiei lărgite se pare că erau amicale. În familia inculpatei exista un climat tensional, generat de atitudinea tatălui: *Mai venea uneori beat și o dădea pe mama cu capul de pereți ...ea tăcea....*Inculpata a absolvit două clase, fratele mai mare (victima) patru, fiind închis apoi la Școala de corecție : ... *Ăsta a fost un copil mai rău...ăsta de mic a furat, bea de mic și fura...* iar cel mic și cele două fete două clase.

În familie se realizează ceea ce se numește obișnuit socializarea primară a indivizilor, se pun bazele formării personalității, se transmit primele modele de comportament, primele norme și valori culturale, primele reguli de conduită în societate. Cel puțin în primii ani de viață, un rol decisiv asupra formării copiilor îl au modelele de comportament ale părinților, modele reținute prin extraordinara receptivitate și plasticitate caracteristice vârstei, internalizate și imitate cu fidelitate surprinzătoare. Încă din primii ani de viață, copilul învață anumite reguli de conviețuire, anumite modele de comportament, însușindu-și într-o formă primă, valori morale definitorii. În această perioadă el își însușește primele noțiuni legate de responsabilitate, de bine – rău, de cinste-necinste. Relațiile pline de dragoste, căldură, dintre părinți, atmosfera de pace și liniște, bucuria în familie, atitudinea protectivă, suportivă, valorizantă față de copii, fără nici o discriminare, sunt condiții fundamentale pentru dezvoltarea armonioasă a personalității acestora. Din păcate, inculpata provine dintr-o familie cu un climat nefavorabil, caracterizat prin certuri, tensiuni între părinți, între părinți și copii, prin carențe în educația propriilor copii, fapt relevant de altfel în insuccesul școlar, și în apariția comportamentelor predelinvente ale fraților la vârste fragede. Fratele cel mare (victima) al inculpatei este închis la școala de corecție. După o perioadă de cinci ani petrecuți aici, fuge părăsind școala împreună cu încă patru colegi. Se refugiază în pădurile din apropierea comunei natale . Aici,

împreună cu ceilalți patru prieteni își construiesc un bordei sub pământ și duc o viață de „ *haiduc* ”, de infractor, furând. Poliția îi caută, familia îi caută, nimeni nu avea cunoștință de locul unde se găseau. După câțiva ani, în jurul vârstei de 18 ani, apare acasă, imediat după expirarea perioadei pe care trebuia să o execute la școala de corecție. Este luat în armată. De aici dezertează, fiind condamnat de tribunalul militar la o pedeapsă de trei ani de zile, - batalion disciplinar. Inculpata, împreună cu celălalt frate și cele două surori, după absolvirea școlii, rămân în casa părintească, suportând influența distructivă, negativă, a mesajelor parentale și ale mediului relaționar. Cu puțin timp înainte ca inculpata să împlinească vârsta de 15 ani, îi moare mama. Moartea mamei corespunde ca dată cu expirarea perioadei de detenție a fratelui mai mare. După înmormântarea mamei, acesta pleacă de acasă și se căsătorește în orașul D. cu o femeie pe care a cunoscut-o în perioada satisfacerii stagiului militar. Inculpata locuiește o scurtă perioadă la mătușile tatălui: *am stat o perioadă la mătușile lui tata... mi-au zis că tata bea, este bețiv și să nu profite de mine....* Afirmatia inculpatei reflectă realitatea mediului nefavorabil în care ea și ceilalți frați și surori s-au format ca entități bio-psiho-sociale. Fratele cel mic este luat de o femeie din sat („ *se înțelegea bine cu fiul ei...'*”) și locuiește aici până la încorporarea lui ca militar. Cele două surori vitrege se căsătoresc. La împlinirea vârstei de 15 ani, inculpata este luată de sora vitregă G. dusă în orașul N. unde este angajată ca servitoare. Aici lucrează doar câteva luni, după care începe o **viață libertină, nonconformistă**. În jurul vârstei de 21 de ani se căsătorește cu un băiat de aceeași vârstă, A.N.. În această perioadă inculpata era angajata unei fabrici de cărămidă. A.N. era fiul adoptat, al unei familii de condiție medie. Tatăl frizer, mama casnică („*dar descurcăreață ,se ocupa cu prostituția...*”). A.N. era fiul legitim al unei familii cu numeroși copii, cu un nivel material și social scăzut. Acesta absolvise școala profesională de sudori. Între timp socrul moare , inculpata locuind cu soacra și soțul : *M-am măritat doar cu o scurtă de piele atâtica, o geacă, două fuste de vară, o pereche de sandale , una de cizme și o*

plasă .După vreo două săptămâni soacra realizează cu cine se măritase fiul, încearcă s-o discrediteze pe inculpată, prezentând-o acestuia într-o lumină nefavorabilă. Nu reușește. Inculpata își impune punctul de vedere în fața soțului, în relația lor ea „deține puterea”. Pleacă de la soacră, locuind cu chirie : ... *am plecat cu chirie.. am stat de la 21 de ani până la 40 de ani căsătorită cu el, apoi m-am despărțit, ne băteam în parte, dădea el, dădeam și eu...am avut grijă de fetele fratelui mai mare. Acesta, din căsătoria cu o femeie, a rămas cu două fete, mama lor murind. El stătea mai mult pe la pușcărie. Dacă stătea două luni afară era mult. La început era violent, scandalagiu...apoi cu furatul..., eu am crescut cele două fete, le-am căsătorit...La vârsta de 31 de ani m-am hotărât să plec la țară... nu mai rezistam.... chirie... scandaluri cu soțul...* Inculpata descrie cum a decurs relația de căsătorie cu soțul („*Eu eram mai violentă , îl provocam..*”), cum s-a implicat în creșterea celor două nepoate (din nevoia ei de a fi utilă). Încă din această perioadă, inculpata începe să fie dominată de sentimentul că viața ei nu are un sens, că a irosit timpul, fapt ce o determină să-și reconsidere atitudinea, să se implice în viața celor două nepoate și să plece la țară. În general, inculpata este o persoană rigidă, egocentrică, afirmativă, sigură pe ea, manifestând un spirit de independență, o tendință la duritate, agresivitate, autoritarism, nerecunoscând autoritatea altuia. Aceste trăsături ale inculpatei apar în modul în care ea structurează relația cu soacra, soțul și mai târziu cu victima. Pe de altă parte, se pare că este o persoană directă, naivă și sentimentală, fapt demonstrat în modul în care s-a implicat în activitatea de creștere a fetelor fratelui. Încă de la începutul interviului am remarcat în vocea ei, în conținutul mesajelor ei, o admirație, o idealizare a imaginii fratelui mai mare. În perioada copilăriei ei, imaginea de răzvrătit, de haiduc al fratelui se pare că i-a animat visele, imaginația. Inculpata pleacă la țară, abandonându-și soțul pensionat de boală („*avea ciroză, era terminat...m-am dus la țară așa cum am venit la oras...cu nimic...un geamantan cu câteva boarfe...*”), cu gândul de a-și reorganiza viața, de a-și stabili un sens și o direcție pe care să o urmeze.

Reușește într-un timp scurt să facă locuibilă casa părintească (... *fusese părăsită în urmă cu 15 ani, intra vântul prin toate colțurile...*). Se gospodărește, își cultivă pământul, crește porci, păsări, își mai permite din când în când câte o escapadă la oraș (... *aveam pe cineva în oraș, nu mă complicasem în sat, ca să nu pută...*). După spusele inculpatei, primii patru ani trăiți după întoarcerea la țară au fost cei mai frumoși ani din viață. În acest timp fratele mai mare vine în sat (... *stătea cu una până să îl achit eu, să-i iau gâtul...o tută... o proastă... era un puturos... bineînțeles că și în această perioadă el se ținea de furturi, mai o vacă...*). Fetele fratelui mai mare erau la casa lor se măritaseră. După revoluție, din spusele inculpatei, au început certurile cu nepoatele și fratele mai mare - pentru pământ. La un moment dat, inculpata se îmbolnăvește de ficat (**viață dezordonată, alcool...**), este transportată la spital și internată. Aici primește vizita fratelui mai mare. Acesta o roagă să-l primească acasă întrucât nu mai rezistă presiunilor la care este supus de concubină și copiii acesteia. Cedează rugămintelor lui (**latura sentimentală, respectul pe care inconștient i-l acordă**) și-l primește în una din camere. Din acest moment universul intim al inculpatei, construit în cei patru ani se „năruiește”, apar primele scandaluri, certuri, între ea și viitoarea victimă; (...*ne băteam ca chiorii ... eu munceam, el bea și vindea totul din casă, ducea la tuta de femeie...*). Această situație durează câțiva ani. În cele din urmă cedează, nu mai rezistă, părăsește casa părintească și se întoarce în orașul P. ca servitoare. În această perioadă de certuri, scandaluri, violențe avute cu victima, are loc o degradare treptată a stării de sănătate psihică și fizică a inculpatei. Soțul murise între timp, soacra o roagă să locuiască la ea. Nu revine la țară decât după o perioadă de un an de zile. Ce vede o deprimă și mai mult, totul era în paragină (...*munca mea...vai...*), o priveliște dezolantă. Acum în mintea inculpatei se cristalizează ideea de a-l pedepsi pe frate:... *mă gândeam de mult timp, cum să-l pedepsesc, să-l dau afară, să-l trimit la S...* Zbuciumul interior care o macină, resentimentele care îi accentuează starea de anxietate, modul în care acesta a răspuns ajutorului oferit, învinge respectul pe

care îl avea față de frate (*haiducul...*), inculpata hotărând alungarea din casa părintească a fratelui (**el este persoana care i-a tulburat liniștea, i-a spulberat speranța unei vieți liniștite...**). Imaginativă de felul ei , preocupată de detalii , pregătește un plan minuțios (**„haiducul,, în timp i-a indus respect și frică**). Mizând pe faptul că fratele mai mic (era căsătorit într-un sat vecin) se înțelegea foarte bine cu victima, se duce la el acasă, îl roagă să o ajute, să o susțină în demersul ei, în fapt îl manipulează. Ajunsă acasă împreună cu fratele cel mic, inculpata somează victima, cerându-i să părăsească casa. Acesta pleacă, revenind peste câteva ore înarmat cu o furcă: *...el cu furca...l-am lovit cu un taburet în piept...murim , trăim...i-a băgat furca lui ăla micu în umăr... m-am repezit la el, i-am dat un șut în ouă, i-am luat furca și i-am dat peste barbă... i-am tras trei furci pe spinare... ăsta micu a fugit la mătușa... am aruncat furca, am luat o bătă și l-am lovit în cap până a făcut poc... apoi am început să-l lovesc la mâini și la picioare până le-am fărâmat...* Inculpata descrie cu mult sânge rece , în detaliu, lupta dintre ea și frate, în fapt omorârea fratelui. În timp se pare că inculpata a acumulat multă ură, multe resentimente împotriva fratelui, ceea ce a dus la creșterea stării de anxietate, de iritabilitate, de ostilitate a inculpatei. Ea s-a răzvrătit împotriva,, **haiducului,, și-a omorât modelul**. A fost condamnată la 20 de ani de închisoare pentru omor deosebit de grav.

Factorii care au favorizat producerea infracțiunii de omor:

- **Determinismul mesajelor parentale - comportament antisocial;**
- **Nivelul scăzut de instrucție;**
- **Mediul relațional;**
- **Modelul - fratele pe care a încercat să-l copieze, ducând o viață libertină și nonconformistă;**
- **Structura sa psihotică;**
- **Structura nevrotică;**
- **Stimulul, contextul, care a favorizat trecerea la act;**

Nu întreține relații cu nimeni de acasă: (*nici măcar nepoatele nu mă vizitează..., le-am făcut atâta bine..., au divorțat..., au avut niște bărbați bețivi...*). Cele mai tensionate momente din viața sa au fost în timpul săvârșirii omorului și în primii doi ani de detenție. Nu a adoptat nici o strategie de a controla, de a pune capăt și de a scăpa de violență: (“*nu avea nici un rost, eu eram cea care provoca agresiunea*”). Nu se culpabilizează pentru fapta comisă. Vorbește cu o oarecare bravadă despre omorârea fratelui. În schimb, inculpata se autocompătimește, și-l compătimește pe frate: (*... nu am știut să trăiesc., am fost o proastă..., aici am învățat să trăiesc. Aici în timp de șapte ani te înrăiești. Acum înțeleg pe prostul pe care l-am omorât , de ce era atâta răutate în el..., fiind numai pe aici. Aici nu vezi decât să fii rău, să fii dușmănos..., să vorbești frumos aici și în spate îți iau geaca sau ți-o taie cu lama..., sunt pedepse mari, multe nu suntem căutate...și nevoile sunt multe, cerințe, fiecare vrea..., aici înveți lucruri care să te ajute să supraviețuiești..., dacă stai 10 ani aici în ură, ceartă, în hoție, șmecherie, eu acasă mai pot fi cinstită? Eu mă duc rea afară...*). Aici inculpata vorbește despre adevărata viață din închisoare (dincolo de aparențe, răzbate faptul că în relațiile cu ceilalți trebuie să fii puternic, să fii șmecher, să găsești strategii în a-ți rezolva problemele „creativitate„ (*să te descurci*), să fii egocentric. Față de toate cele spuse privind relațiile din închisoare, inculpata afirmă că se implică în activitățile din cadrul penitenciarului, întreținând relații cu unele dintre colege și cu personalul închisorii (“*Doamna P m-a ajutat foarte mult, la început eram nebună de tot...*”). Are planuri de viitor, este dornică de a merge acasă și de a-și reface viața (*...nu mai ajut pe nimeni, o să iau pensia bărbatului, o să-mi cultiv pământul, o să-mi găsesc un moș, o să duc o viață liniștită, o să călătoresc...*). Inculpata încheie retoric - ***nu am știut să trăiesc*** -; inculpata trăiește cu sentimentul că și-a irosit viața.

3.2 CONCLUZII

În aceste studii de caz s-a încercat, pornind de la actul criminal, o introspecție și o analiză calitativă a vieții de zi cu zi a infractorului pentru a se evalua diferitele alternative pe care acesta le-a avut la dispoziție. S-a procedat la o analiză holistică, încercându-se surprinderea unor factori, evenimente relevante pentru actul comis – infracțiunea de omor.

Cred că ar fi necesară acordarea unei asistențe specializate a infractoarelor, asigurată de o echipă interdisciplinară formată din psihologi, sociologi, consilieri pe probleme educaționale și consilieri juridici. S-ar impune consilierea educațională și psihologică atât la nivel individual, cât și de grup, prin abordarea unor activități care să ofere infractoarelor o viziune asupra vieții, acceptarea trecutului, atât de necesare producerii unor schimbări identitare.